

ЧЕРКАСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

На правах рукопису

РОМАНЕНКО Роман Володимирович

УДК 355.48 (519) “1950/1953”

ВОЄННЕ МИСТЕЦТВО У ВІЙНІ В КОРЕЇ (1950–1953 РР.)

20.02.22 – військова історія

**Дисертація на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук**

**Науковий керівник:
БУШИН Микола Іванович,
доктор історичних наук, професор**

ЧЕРКАСИ – 2005

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	3
ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	10
1.1. Історіографія та джерельна база питання	10
1.2. Методи дослідження.....	21
Висновки.....	26
РОЗДІЛ 2. ВОЄННО-ПОЛІТИЧНИЙ ЗМІСТ І ХАРАКТЕР ВІЙНИ В КОРЕЇ..	28
2.1. Причини, характер війни та основний зміст її етапів.....	28
2.2. Фактори впливу на ведення бойових дій сторонами (коаліціями).....	42
2.3. Воєнно-політичні результати і наслідки війни, бойові втрати сторін	55
Висновки.....	59
РОЗДІЛ 3. ФОРМИ ТА СПОСОБИ ВЕДЕННЯ ЗБРОЙНОЇ БОРОТЬБИ СТОРОНАМИ В ХОДІ ВІЙНИ	62
3.1. Характерні риси та особливості ведення бойових дій сторонами.....	63
3.2. Бойове застосування видів збройних сил і родів військ.....	102
3.2.1. Застосування сухопутних військ (піхоти, бронетанкових військ, арти- лерії, повітрянодесантних військ).....	102
3.2.2. Бойове застосування військово-повітряних сил.....	150
3.2.3. Організація ППО об'єктів тилу та прикриття військ.....	172
3.2.4. Способи бойових дій військово-морських сил.....	175
3.3. Уроки війни та можливі напрями використання вивченого досвіду в су- часних умовах у Збройних Силах України, у военній теорії та практиці.....	179
Висновки.....	181
ВИСНОВКИ.....	183
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	187
ДОДАТКИ.....	215

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

А	армія
АВП РФ	Архив внешней политики Российской Федерации
АК	армійський корпус
ап (адн)	артилерійський полк (дивізіон)
АП РФ	Архив Президента Российской Федерации
бад (бап)	бомбардувально-авіаційна дивізія (полк)
БТВ	бронетанкові війська
БТР	бронетранспортер
вад (вап)	винищувально-авіаційна дивізія (полк)
ВВНЗ	вищий військовий навчальний заклад
ВМС (ВМФ)	Військово-морські сили (флот)
ВПС	Військово-повітряні сили
ВТА	військово-транспортна авіація
втад	військово-транспортна авіаційна дивізія
ГШ	Генеральний штаб
дмп	дивізія морської піхоти
ЄДВФ	Єдиний демократичний вітчизняний фронт
ЗА	зенітна артилерія
зенад (зенап)	зенітно-артилерійська дивізія (полк)
ЗС	Збройні Сили (збройні сили)
кд	кавалерійська дивізія
КНА	Корейська народна армія
КНД	Китайські народні добровольці
КНДР	Корейська Народно-демократична Республіка
КНР	Китайська Народна Республіка
КПК	Комуністична партія Китаю
КПРС	Комуністична партія Радянського Союзу
мд (мбр, мп)	механізована дивізія (бригада, полк)
МО	Міністерство оборони

НВАК	Народно-визвольна армія Китаю
ОКНШ	Об'єднане командування начальників штабів
ООН	Організація Об'єднаних Націй
ОПА	об'єднана повітряна армія
ПДВ	повітрянодесантні війська
пд (пп)	піхотна дивізія (полк)
пдд	повітрянодесантна дивізія
ПДО	протидесантна оборона
пдп (пдб, пдр)	парашутно-десантний полк (батальйон, рота)
ПКА (ПКВ)	Південнокорейська армія (війська)
ППО	протиповітряна оборона
РБ	Рада Безпеки
РГАСПИ	Российский госархив социально-политической истории
РГК	Резерв Головного Командування
РК	Республіка Корея
РПТР	реактивна протитанкова рушниця
САУ (СУ)	самохідна артилерійська установка
СВ	сухопутні війська
сд (сп, сб)	стрілецька дивізія (полк, батальйон)
СК	стрілецький корпус
СРСР	Союз Радянських Соціалістичних Республік
США	Сполучені Штати Америки
тд (тбр, тп, тб)	танкова дивізія (бригада, полк, батальйон)
ТДА	транспортно-десантна авіація
тдад(тдаг, тдае)	транспортно-десантна авіційна дивізія (група, ескадріля)
тсп	танко-самохідний полк
ТПК	Трудова партія Кореї
ЦАМО	Центральный архив Министерства обороны России
ЦК	Центральний Комітет

ВСТУП

Актуальність теми. Як свідчить історичний досвід другої половини ХХ - початку ХХІ ст., однією з найбільших загроз людству та сучасній світовій цивілізації є локальні війни і збройні конфлікти. Нині й у близькому майбутньому вони будуть дестабілізуючим фактором міжнародного та внутрішнього життя. Тому всебічне вивчення причин, ходу і наслідків локальних війн та збройних конфліктів залишатиметься важливим завданням учених та військових задля гарантування безпеки та підтримання обороноздатності держав і народів, зокрема й України.

Від війни в Кореї (1950-1953 рр.) розпочався облік повномасштабних локальних збройних катаклізмів другої половини ХХ ст.: вона стала фактично першим військовим “зіткненням” соціалізму та капіталізму, відколи світ опинився на межі ядерного конфлікту. Хоча війна й проходила лише в межах Корейського півострову і мала порівняно невеликий розмах, її не можна назвати внутрішньою, або громадянською, війною, адже в її орбіту було втягнуто два десятки країн, а сама вона набула коаліційного характеру. В ній застосовувалася найновітніша на той час зброя, всі види збройних сил і роди військ.

Аналіз корейської війни, без сумніву, становить значну проблему – як суто історичну, так і з погляду воєнного мистецтва. Разом із тим означена тема до цього часу залишається недостатньо дослідженою, особливо аспекти, пов'язані з формами і способами збройної боротьби сторін, бойового застосування видів збройних сил і родів військ, винесенням уроків війни тощо.

Причому досвід, набутий у ході воєнних дій та застосування військ у корейській війні, до цього часу аж ніяк не втратив свого значення. Насамперед його можна творчо використати в сучасних умовах для розвитку теорії воєнного мистецтва, передовсім у питаннях підготовки і проведення операцій, доцільності застосування тих чи інших видів збройних сил та родів військ. Досить повчальним, з огляду на способи підготовки та ведення наступальних, оборонних, десантних і протидесантних операцій (боїв), є врахування специфіки тамтешньої гірсько-

лісистій місцевості та приморського клімату і рельєфу, причому за значної переваги однієї сторони над іншою в засобах збройної боротьби. Вивчення воєнно-політичного і суто військового аспектів має також важливе значення при вивченні найбільш дієвих заходів щодо зміцнення національної безпеки та оборони нашої держави, сучасних пріоритетів у військовому будівництві та бойовій підготовці військ, для вироблення практичних рекомендацій в процесі підготовки збройних сил до можливого воєнного протистояння.

Наукове завдання роботи полягає в заповненні тих прогалів, які зумовили, з одного боку, недостатню вивченість воєнного мистецтва у війні в Кореї 1950-1953 рр., що існує на цей час, і назрілу необхідність об'єктивного та достатньо повного знання про його характерні риси й особливості, а також доцільність застосування різних військових підрозділів, з іншого, потреба визначення напрямів використання набутого досвіду.

Зв'язок роботи з науковими планами, програмами, темами. Дисертаційне дослідження виконувалося відповідно до завдань наукової та науково-технічної програми в галузі воєнної історії Черкаського державного технологічного університету (ЧДТУ), Черкаського інституту пожежної безпеки ім. Героїв Чорнобиля (ЧІПБ) і Національної академії оборони України (НАОУ). Тема дослідження пов'язана з програмами навчальних дисциплін, зокрема з програмою курсу “Історія воєнного мистецтва” в НАОУ.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи стало виявлення причин, змісту, характеру і наслідків війни в Кореї, характеристика особливостей воєнних дій та мистецтва, а також узагальнення досвіду бойового застосування військ сторін з наміром вироблення рекомендацій щодо його використання на сучасному етапі в галузі воєнної теорії та практики.

Досягнення мети передбачає вирішення наступних *завдань*:

- об'єктивно схарактеризувати реальний стан історіографії з теми;
- розкрити воєнно-політичні аспекти війни в Кореї, а саме – виявити її причини, зміст, характер, результати та наслідки;

-висвітлити хід основних воєнних дій сторін на різних етапах війни та визначити їх характерні риси;

-вивчити особливості воєнного мистецтва (стратегії, оперативного мистецтва і тактики) супротивників;

-узагальнити досвід бойового застосування всіх видів збройних сил і родів військ та виробити рекомендації для можливого використання його в сучасних умовах у галузі воєнної теорії та практики, у Збройних Силах України.

Об'єктом вивчення є війна 1950-1953 рр. у Кореї.

Предмет дослідження - воєнне мистецтво сторін (форми та способи ведення збройної боротьби і застосування військ) у корейській війні.

Хронологічно робота охоплює період війни в Кореї – з червня 1950 р. до липня 1953 р.; при розгляді окремих аспектів робляться необхідні історичні екскурси з метою з'ясування першопричин і порівняння тих чи інших подій тощо (від закінчення Другої світової війни).

Методи дослідження. При вивченні теми основними стали принципи воєнно-історичної науки – історизм, об'єктивність, усебічність, дослідження явищ у їхньому розвитку, взаємозв'язку та взаємозалежності. З метою об'єктивного осмислення досліджуваних явищ і процесів широко застосовувалися системний підхід, загальнонаукові та спеціальні методи, насамперед проблемно-хронологічний, історико-логічний та порівняльно-історичний методи.

Особливе місце належало історичному та логічному методам як спеціальним методам історичної науки. Застосування історичного методу дозволило відтворити послідовність подій, розкрити хід воєнних дій, встановити їх результати та наслідки і на цій основі виявити причини війни в Кореї та фактори, що впливали на її хід та результати, узагальнити бойовий досвід воюючих сторін, визначити характерні риси та особливості воєнного мистецтва сторін, а також застосування видів збройних сил і родів військ, виробити рекомендації щодо використання дослідженого досвіду в сучасних умовах.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в постановці та комплексному вирішенні наукового завдання, яке до цього часу не стало предметом спе-

ціального дослідження. Крім того, деякі аспекти теми дисертаційного дослідження не набули об'єктивного та всебічного висвітлення в історичній літературі. Праця є першою спробою поглибленого вивчення й узагальнення бойового досвіду, набутого в Корейській війні (1950-1953 рр.). У дисертації на основі переосмислення опублікованих документальних матеріалів та архівних джерел, а також наявної спеціальної літератури не лише задіяних у війні супротивників, а й запропоновані деякі нові підходи при його оцінюванні.

У зв'язку з цим авторові вдалося зробити ряд висновків та обґрунтувати положення, що містять *наукову новизну*. Так, уперше визначено ступінь впливу відповідних факторів (воєнно-політичної обстановки у світі, регіоні та країні напередодні та в ході війни, рівня озброєності та стану збройних сил сторін та динаміки їхніх кількісних та якісних змін, фізико-географічних умов тощо) на воєнне мистецтво сторін у цій війні, розкрито характерні риси та особливості воєнних дій та бойового застосування військ, визначено найсуттєвіші принципи стратегії, оперативного мистецтва і тактики. Також розкрито причини війни та інтереси участі в ній США, КНР і СРСР, уточнено наслідки війни, насамперед бойові втрати супротивників. Визначено найбільш доцільні напрями подальшого використання набутого досвіду в галузі воєнної теорії та практики, у ЗС України.

Практичне значення роботи полягає в тому, що отримані результати можуть бути використані у вирішенні проблем воєнно-історичної науки, для розвитку теорії воєнного мистецтва (насамперед, у розв'язанні завдань, пов'язаних із застосуванням військ та угруповань у локальних війнах і збройних конфліктах, спеціальних і миротворчих операціях), теорії та практики розбудови Збройних Сил України, у підготовці військ та офіцерських кадрів, зокрема у вищих військових навчальних закладах. Вважаємо, що фактичний матеріал, уміщений у дисертації, також стане в пригоді під час написання профільних монографій, навчальних і довідкових праць, присвячених історії війн і воєнному мистецтву.

Особистий внесок здобувача. Одержані результати дослідження та публікації у фахових виданнях здійснені автором особисто. Одну наукову статтю підготовлено у співавторстві.

Апробація результатів дисертації здійснена автором у вигляді виступів на міжнародній науково-практичній конференції “Локальні війни та збройні конфлікти сучасності: проблеми розвитку теорії та практики” 12 грудня 2002 року, на засіданнях кафедри історії Черкаського державного технологічного університету. Матеріали дослідження використовувалися під час занять із курсантами Черкаського інституту пожежної безпеки МНС України з навчальної дисципліни “Воєнна історія”, а також зі слухачами Національної академії оборони України при вивченні дисципліни “Історія воєнного мистецтва”.

Основні положення та висновки дисертації знайшли своє відображення в трьох авторських публікаціях у фахових виданнях загальним обсягом 1,8 авт. аркуша.

РОЗДІЛ 1

ІСТОРИОГРАФІЯ ПИТАННЯ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Історіографія та джерельна база питання

Після закінчення війни в Кореї минуло понад півстоліття. До цього часу вона вважається однією з найбільш кровопролитних війн другої половини ХХ століття. Недарма преса охрестила її “великою обмеженою війною”. Дійсно, після двох світових війн конфлікт на Корейському півострові виявився найбільш масштабним за участю сторін, збройних сил, розмаху бойових операцій і втратами. Незважаючи на те, що за останні понад п’ятдесят років про цю війну написано немало, залишається велика кількість білих плям, прогалин, спірних і недостатньо досліджених питань, що потребують свого вирішення.

Ґрунтовне вивчення загального масиву наукової літератури та джерел з теми дослідження дозволяє виділити етапи в розвитку історіографії проблеми війни в Кореї 1950–1953 рр., зумовлені як сукупністю ідеологічних і методологічних підходів, так і характером джерел, залучених для проведення досліджень. *Перший етап* пов’язаний з протистоянням двох міжнародних центрів сили – США та СРСР – та очолюваних ними світових систем. Для нього було характерним протилежні підходи істориків до оцінки сутності і характеру подій та обопільне замовчування окремих важливих фактів, зокрема фактичної участі у війні Радянського Союзу. Він тривав від початку війни і завершився розпадом СРСР, тобто з 1950 по 1991 рр. *Другий етап* – перехідний, який завершується на рубежі ХХ-ХХІ ст., визначався суттєвим переглядом підходів до розгляду питань щодо висвітлення подій війни, насамперед у Російській Федерації, Україні та інших пострадянських країнах, і широким залученням раніше недоступних архівних джерел для проведення відповідних досліджень. *Третій етап* розпочався з певним сплеском інтересу у світі до подій війни, пов’язаного з 50-річчям від її початку. Він позначений суттєвим збільшенням публікацій, у тому числі наукового та мемуарного характеру, про різні аспекти війни, зокрема й з питань воєнного мистецтва сторін, загальним поглибленням рівня досліджень.

Корейська війна як суспільно-політичне явище та воєнно-історична проблема досліджувалася багатьма, насамперед західними, дослідниками. Саме в країнах Заходу, передусім у США, Великій Британії, Японії, а також у Південній Кореї, створено переважну більшість праць з історії Корейської війни.

Знайшла своє відображення ця проблема і в соціалістичних країнах, передусім у КНДР, КНР і СРСР, а пізніше – в країнах СНД, зокрема в Росії, значно меншою мірою в Україні. Проте до кінця 80-х років минулого століття в країнах соціалізму історія цієї війни подавалася надто скупо (особливо в Радянському Союзі) й однобічно. Загалом, в епоху “холодної війни” Корейський воєнний конфлікт і пов’язані з ним події висвітлювалися відповідно до пануючих ідеологічних настановлень, що призводило до не завжди об’єктивних і суперечливих висновків, у тому числі в питаннях воєнного мистецтва. Необ’єктивністю та перекручуванням дійсності більшою мірою “грішила” історична наука в Радянському Союзі і соціалістичних країнах. Лише після розпаду світової системи соціалізму та СРСР на початку 90-х рр. XX ст. у постсоціалістичних країнах починає утверджуватися нова, більш об’єктивна оцінка причин війни, її характеру та участі в ній різних держав і їх військових формувань. Зокрема, було офіційно визнано, що на боці Північної Кореї, а точніше – в складі китайських збройних сил (так званих китайських народних добровольців), у воєнних діях брали участь радянські авіаційні та зенітно-артилерійські з’єднання.

Разом з тим, не можна обійти замовчуванням той факт, що і на Заході Корейський конфлікт висвітлювався надто однобічно. Аж до кінця 80-х років XX ст. більшість літератури про війну в Кореї, що виходила в країнах Заходу, являла собою пропагандистські твори вельми сумнівної історичної цінності. На сторінках цих книг війська “вільного світу” раз за разом громили незліченні полчища китайських комуністів, завдаючи їм мільйонні втрати, а відважні американські та англійські пілоти сотнями валили на землю червонозоряні МіГи. Якщо вірити американським авторам, чисельна перевага протягом усієї війни залишалася на боці авіації комуністів. А це не відповідає дійсності. Фактично лише закінчення “холодної війни” дозволило історикам колись протилежних таборів перейти до дій-

сно наукового вивчення як воєнної, так і політичної складової конфлікту, зайнятися аналізом його витоків і причин.

В історіографії проблеми війни в Кореї за *тематичною ознакою* можна виділити два основних напрями. Переважна частина праць дослідників присвячена політичним і дипломатичним аспектам війни. Насамперед, у них розглядаються причини та передумови війни, її загальний огляд, роль урядів країн, політичних і військових діячів, їхній вплив на розвиток подій, дипломатичні зусилля та політичні дії держав і міжнародних організацій щодо припинення війни і вирішення корейського питання, її результати та наслідки, значення в історії післявоєнного періоду. Цей напрям є найбільш широко представленим відомими істориками та політологами у світовій літературі стосовно війни 1950–1953 рр. в Кореї. Вагомий внесок у висвітлення зазначених аспектів проблеми зробили Д. Ахалкаці [22], Д. Ачесон [191], Т. Белащенко [28], К. Бергер [201], К. Блейр [203], А. Вайтінг [395], К. Везерсбі [37, 389–393], Л. Вейс [394], В. Вільямс [398], Г. Гендерсон [257], С. Гончаров [245], Дж. Гоулден [247], Жанг Шуганг [402–404], Б. Кауфман [374], Кім Чум Кон [282–284], Г. Кіссінджер [77], Дж. Колінз [218], П. Лав [300], Лі Ча Ян [290], Р. Манн [307], Г. Мейер [118], Дж. Мерілл [313], Р. О’Нейл [322], Г.Пейдж [325], Б. Пігулевська [144, 145], М. Рян [338], Р. Сімонс [345], Р. Стебінс [349–352], І. Стоун [170], Р.Фут [236–239], М. Хаскі [258], М. Хастінгс [245], Ф. Хеллер [256], В. Ціммерман [405], Дж. Чен [211–214, 268], Ф. Шабшина [87, 186], а також український автор М. Багмет (у 1956 р. захистив дисертацію на тему: “Боротьба корейського народу за свободу і незалежність своєї вітчизни та позиція Радянського Союзу (1945–1954 рр.)” [24, 25]).

Заслуговує на увагу праця Р. Осгуда “Обмежена війна” [137], в 7-у розділі якої безпосередньо розкривається позицію уряду США у питаннях ведення війни в Кореї, проаналізовано уроки війни для Сполучених Штатів. Окремо слід відзначити значний внесок у розв’язання важливих питань історичної проблеми Корейської війни 1950–1953 рр. західних істориків Б. Камінгса та В. Стьюка і російських дослідників А. Торкунова, О. Орлова та В. Гаврилова.

Б. Камінгс у своїх працях, особливо в двотомній монографії “Витоки Корейської війни”, а також у книгах “Дитя конфлікту: Американсько-корейські відносини, 1943–1953” та “Корея: Невідома війна” (остання видана в співавторстві з Д. Холідеєм) [221–224], спираючись на достатньо широку джерельну базу, розкриває причини та передумови війни, відтворює внутрішні та зовнішні політичні аспекти війни, висвітлює розвиток дипломатичних відносин США і Кореї та вплив американського фактора на розв’язання та хід воєнних дій.

У праці американського історика В. Стьюка “Шлях до конфронтації: Політика США стосовно Китаю та Кореї, 1947–1950” увагу також переважно зосереджено на причинах війни, передусім на ролі США в загостренні внутрішньополітичної ситуації в Кореї. Крім того, автор розкриває політику США в період громадянської війни в Китаї, американське сприяння гоміньданівському режиму Чан Кайши, показує конфронтацію Вашингтона з комуністичним урядом Мао Цзе Дуна після створення КНР, що певною мірою сприяло втручанням Китаю в Корейську війну восени 1950 р.

Інша солідна робота автора – праця “Корейська війна” (вийшла в 1995 р., у 2002 р. перевидана російською мовою) стала першою в історіографії війни в Кореї спробою дати повну політичну та ідеологічну історію цього конфлікту. У книзі розкрито міжнародний характер війни, по-перше, шляхом докладного розгляду дипломатичних кроків, здійснених у ті часи різними країнами, і по-друге, шляхом аналізу впливу Корейської війни на міжнародну політику. Так, підкреслюючи значення війни, автор праці, зокрема, зазначає: “Вивчаючи хронологію подій і характер бойових дій у цьому конфлікті, можна сказати, що Корейська війна стала своєрідним аналогом Третьої Світової війни” [172, с. 14]. У дослідженні докладно розглянуто передумови конфлікту та його загальний розвиток, дипломатичні кроки різних країн напередодні та в ході війни, перебіг переговорів про досягнення перемир’я, визначено роль ООН, урядів країн, конкретних державних і політичних діячів і дипломатів у розвитку подій, надано пояснення мотивації тих чи інших рішень та дій керівництва головних країн-учасниць воєнного конфлікту. Проте в праці значно менше уваги приділяється розкриттю без-

посередньо ведення воєнних дій. Крім того, окремі авторські припущення є недостатньо науково коректними й обґрунтованими.

Відомий російський політолог, вчений-міжнародник А. Торкунов підготував фундаментальну монографію “Загадкова війна: Корейський конфлікт 1950–1953 років” [177], яка стала вагомим внеском у російську та світову історичну науку. В ній усі вузлові сюжети підкріплені широкою джерельною базою – документами з Архіву Президента РФ, що вперше вводяться в науковий обіг. Спираючись на проведений аналіз, вчений доходить принципового висновку: Пхеньян і Сеул не були тільки заручниками у грі двох великих держав. Саме корейські антагоністи мали амбітні плани та розв’язали громадянську війну, скориставшись протиріччями між СРСР і США. Автор вперше простежив, як проводилася безпосередня підготовка до воєнних дій – поставка озброєнь, розробка штабних планів, пересування військ. Монографія розкриває маловідомі сторінки непрямого, а потім і прямого втручання КНР у Корейську війну. Головні підсумки дослідження є новими і нетрадиційними. Так, визначаючи наслідки війни 1950–1953 рр., А. Торкунов вказує, що вона стала “одним з факторів поглиблення “холодної війни”, стимулювавши формування воєнних блоків, що протистояли один одному, провокуючи все нові політико-ідеологічні конфлікти, підштовхуючи одну наддержаву на нещадне придушення демократії, як “троянського коня” Заходу, а іншу – на завзяту протидію національно-визвольному руху і соціально-політичному розвитку в “третьому світі” [177, с. 292].

Значним кроком у розширенні наукового знання про війну в Кореї стала спільна праця російських авторів О. Орлова і В. Гаврилова “Таємниці Корейської війни” [134]. У книзі із залученням великого кола архівних джерел автори розкривають причини війни, пояснюють, чому громадянська війна трансформувалася в міжнародний конфлікт, висвітлюють роль і участь в ній США, СРСР і Китаю, показують, яким шляхом воюючі сторони йшли до перемир’я, що до нашого часу не стало миром, визначають наслідки та підбивають підсумки війни. В роботі висвітлено хід воєнних дій сторін, особливу ж роль автори приділяють діям радянських льотчиків і зенітників у війні.

Другий напрям в історіографії Корейської війни безпосередньо пов'язаний з військовим аспектом проблеми. Як правило, такі праці створені військовими фахівцями – науковцями та колективами авторів. Цей напрям, у свою чергу, поділяється на кілька складових. Так, значна кількість праць присвячена опису ходу війни та її окремих етапів, висвітленню загальних питань воєнного мистецтва (стратегії, оперативного мистецтва й тактики) сторін у війні. Зазначений аспект знайшов висвітлення у студіях Р. Аплемана [196–199, 368], В. Гермеса [368], Р. Гугелера [250], М. Кларка [216], І. Кравцова [90], Е. Педдока [324], Л. Перова [142], Г. Плотнікова (автора дисертації “Контрнаступ і загальний наступ військ корейської Народної армії на першому етапі війни” [150], захищеної в 1963 р.), М. Толченова [176], Д. Різа [334], Дж. Шнебеля і Р. Ватсона [341, 368, 385] та ін.

Певне значення мають узагальнені праці та підручники з міжнародних відносин і зовнішньої політики, з історії відповідних країн, статті в енциклопедичних виданнях, історичні й воєнно-історичні нариси, в яких окреме місце належить війні в Кореї [33, 52, 68, 70, 71, 73, 74, 75, 83, 84, 86, 97, 116, 117], проте вони потребують критичного осмислення та обережного використання.

Особливе місце належить спеціальним працям – дослідженням війни в Кореї, в яких здійснено комплексний аналіз воєнних дій і воєнного мистецтва сторін у війні. Таких ґрунтовних робіт до цього часу створено одиниці. Це насамперед закрита до недавнього часу праця авторського колективу ГШ ЗС СРСР під керівництвом С. Лотоцького “Війна в Кореї, 1950–1953” [44], створена ще у 1950-і рр. і перевидана лише в 2002 р., і тритомна праця американських фахівців “Армія Сполучених Штатів у Корейській війні” (част. 1: Р. Аплеман “На південь до Нактонга, на північ до Ялу”, част. 2: В. Гермес “Намет перемир'я та лінія фронту”, част. 3: Дж. Шнебель “Стратегія та напрямок, перший рік”), видна у період з 1961 до 1972 р. [368].

Праця “Війна в Кореї, 1950–1953” вирізняється чітким військово-науковим підходом, ґрунтовністю та скрупульозністю. Цей воєнно-історичний нарис був побудований на закритих архівних джерелах і призначався для вищої військової ланки ЗС СРСР. Книга складається з 16-ти розділів, докладно розкриває зміст

етапів воєнних дій, застосування видів ЗС і родів військ, бойового та тилового забезпечення. Безперечною цінністю роботи є наявність великої кількості довідкового матеріалу, що показують структуру збройних сил і організацію військових формувань сторін, їх укомплектованість, зміни у складі та чисельності військ воюючих сторін, тактико-технічні дані основних зразків озброєння та військової техніки тощо. Разом з тим, слід зауважити, що праця, створена у 50-і роки ХХ ст., не вільна від певних ідеологічних штампів, необ'єктивності, перебільшень в одних випадках і замовчувань в інших.

Головну увагу в трьох частинах праці “Армія Сполучених Штатів у Корейській війні” зосереджено переважно на діях ЗС США та їхніх союзників у війні. Окрім суто військового аспекту (підготовки та проведення операцій, застосування військ і сил у війні) автори висвітлюють і воєнно-політичні питання як то прийняття рішень політичним керівництвом США, військовим командуванням, певні внутрішні протиріччя між ними. Робота насичена великим фактологічним матеріалом, спирається на матеріали американських і західних архівів, але не завжди об'єктивно трактує ці факти, в ній подаються іноді спірні та недостатньо обґрунтовані цифри.

Певний науковий інтерес становить праця Л. Монтросса і Н. Кензони “Інчхонь-Сеульська операція” [122], перекладена російською мовою і видана в Москві у 1959 р. Вона присвячена розкриттю підготовки та проведення у вересні 1950 р. однієї з найважливіших операцій військ ООН, яка не тільки дозволила армії Південній Кореї та американських військам уникнути повної поразки, а й на певний час (до вступу у війну китайських формувань) переломити хід воєнних дій і майже повністю окупувати територію КНДР.

Слід також окремо виділити внесок радянського воєнного історика В. Мацуленка. Ряд його праць, наукових статей [110–115] присвячено різним питанням війни в Кореї: опису її ходу, аналізу воєнних дій та їх результатів у конкретних кампаніях і операціях, значенню фактору раптовості у війні, управління військами.

В працях іншої групи узагальнюється досвід застосування конкретних видів збройних сил і родів військ сторін, а також досліджуються окремі проблемні питання воєнного мистецтва, зокрема коаліційного керівництва, управління військами, всебічного забезпечення бойових дій тощо. Причому при розгляді таких питань у значній кількості наукових праць війна в Кореї є лише одним з багатьох досліджуваних воєнних конфліктів. Серед авторів цих праць і статей слід відзначити В. Бабича, А. Германа, А. Джорджа, В. Доценка, Є. Козлова, А. Колтунова, Л. Крилова, В. Ларіонова, Е. Лі, Г. Лобова, О. Лосика, А. Міллета, Є. Набоку, М. Нікольського, О. Орлова, І. Сеїдова, Д. Сміта, Дж. Стюарта, Ю. Тепсуркаєва, А. Усікова, Р. Футрела та ін.

Так М. Нікольський в циклі статей, що вийшли в 2002 р. у російському журналі “Техника и вооружение” під назвою “Танки в Кореї” [129], розкриває роль, склад і бойове застосування танкових військ сторін у різних періодах війни. Застосування артилерії, у т.ч. і в Кореїській війні, досліджують Г. Бирюков і В. Самсонов [31], В. Шиповалов [187]. Дії повітрянодесантних частин у Кореї в контексті застосування ПДВ (аеромобільних військ) у локальних війнах і збройних конфліктах висвітлюють В. Євлахов [64] і Є. Козлов [81], проведення спецоперацій – Д. Міллер [120]. Питання інженерного обладнання та забезпечення розглядають І. Беляєв [29], М. Виниченко [38], Ю. Ейдель [188]. Досвід дій китайських добровольців у війні знайшов певне висвітлення в працях Л. Вейса [394], Р. Гарсофа [241], А. Джорджа [242, 243], Г. Нехонова [126], Дж. Чена [214, 268].

Значна кількість авторів, зокрема В. Бабич [23], К. Бішоп [43], А. Герман і І. Сеїдов [51, 163], Г. Дольников [57], Л. Крилов і Ю. Тепсуркаєв [92, 93], Е. Лі [99], Г. Лобов [101], А. Міллет [314], Є. Набока [123], О. Орлов [135], Дж. Стюарт [173], Р. Футрел [240], Е. Хемптон [184], зосереджують увагу на бойовому застосуванні військово-повітряних сил сторін у ході воєнних дій в Кореї.

Питання використання військово-морських сил, проведення морських десантних операцій, бойових дій морської піхоти, інші проблеми, пов'язані з використанням ВМС (переважно американських) у Кореї, розглядаються в моногра-

фіях і статтях І. Баліна [27], В. Доценка [58–61], В. Константинова [82], А. Колтунова [89], Ю. Кравченка [91], М. Кегла і Ф. Менсона [94], В. Ланцова [95], С. Лобова [102], Л. Монтросса і Н. Кензони [122, 386], П. Навойцева [124], К. Ніколасва [128], М. Семенова [165], К. Стабло [171], А. Усикова [180, 181].

Окремим важливим частковим і загальним питанням, таким як досягнення раптовості, координації коаліційних дій та управління, оволодіння містами, загальної тактики, уроків війни в Кореї, впливу її досвіду на будівництво збройних сил присвячено праці С. Беркутова [30], І. Воробйова [48], Г. Єфимова [65], колективу авторів під керівництвом М. Кір'яна [39], В. Ларіонова та А. Усикова [96], О. Лосика [104], В. Мацуленка [114, 115], М. Нікітіна [127].

Певну увагу аналізу війни в Кореї приділяли автори узагальнюючих праць з історії воєнного мистецтва, насамперед другої половини ХХ ст., зокрема Б. Божедомов [32], В. Поповнін [152], а також авторські колективи книг “Збройна боротьба народів Азії за свободу і незалежність. 1945–1980” під керівництвом А. Бабіна, виданої в 1984 р. [47], “Локальні війни: Історія та сучасність” [103] і “Росія (СРСР) в локальних війнах і збройних конфліктах другої половини ХХ століття” [161]. Останні дві видані Інститутом воєнної історії СРСР (Російської Федерації) відповідно під керівництвом І. Шаврова в 1981 р. і В. Золотарьова в 2000 р.

У колективній праці “Локальні війни: Історія та сучасність”, де узагальнено досвід локальних війн і крупних збройних конфліктів з кінця ХІХ ст. до 70-х рр. ХХ ст., значне місце приділяється розкриттю характерних рис і особливостей конкретних війн, розвитку воєнного мистецтва в них. Не обійшли увагою її автори і війну в Кореї. Застосуванню радянського (російського) компонента – військ, сил, озброєння та військової техніки – присвячено працю “Росія (СРСР) в локальних війнах і збройних конфліктах другої половини ХХ століття”. Певна увага в роботі приділяється політичному та стратегічному змісту війни в Кореї, але головним чином розкривається участь у бойових діях радянського 64-го винищувального авіаційного корпусу (вак), який в складі китайської повітряної армії боровся з авіацією противника і підтримував дії військ КНА і КНД.

У сучасній Україні різні питання воєнного мистецтва в Корейській війні розглядали переважно фахівці Національної академії оборони України (НАОУ), де сформувалася потужна наукова школа з вивчення локальних війн і збройних конфліктів. Ними підготовлені відповідні наукові статті та навчальні посібники. Це Ю. Бадах, В. Макаров, В. Огнєв, Р. Пилявець, М. Рибак, С. Сидоров, С. Роговенко і М. Шпанко [26, 42, 154, 156].

На жаль, у наш час публікації у фахових вітчизняних виданнях, безпосередньо присвячені Корейській війні 1950–1953 рр., є дуже рідкісними. Так у науковій статті Р. Пилявця і В. Швеця, опублікованій в журналі “Воєнна історія” в 2003 р. [148], подано сучасне трактування тих подій, стисло розглянуто передумови й причини війни в Кореї, визначено її результати та наслідки, зокрема втрати сторін.

Необхідно зазначити, що останнім часом суспільний і науковий інтерес у світі до війни в Кореї значно зріс у зв’язку з півстоліттям від часу її закінчення. Це підтверджується збільшенням кількості робіт, присвячених їй. Заслуговують на увагу книги Н. Томаса і П. Еббота [45], а також узагальнюючі праці С. Рогози і М. Ачкасова [157], І. Дроговоза [62] і окремі журнальні та газетні публікації.

У дисертації використані матеріали, взяті з глобальних і регіональних інформаційних мереж. Зокрема, використовувалися документи та інформація, розміщені на сайтах Ради національної безпеки й оборони України (<http://www.rainbow.gov.ua>), Міністерства оборони України (<http://www.mil.gov.ua>), Національного інституту стратегічних досліджень при Адміністрації Президента України (<http://www.niss.gov.ua/welcom.htm>), Центру інформації та документації НАТО в Україні (<http://www.nato.int>) та ін.

Джерельну основу дисертації становлять опубліковані документи та архівні матеріали фондів ряду архівів Російської Федерації: Архіву зовнішньої політики РФ (АВП РФ) [1–4], Архіву Президента РФ (АП РФ) [5–7], Російського державного архіву соціально-політичної історії (РГАСПИ) [8] і Центрального архіву Міністерства оборони (ЦАМО РФ) [9–15]. Вони мають відношення насамперед до політичної та військової участі СРСР у Корейській війні, містять інформацію

(донесення, довідки-доповіді, звіти, зведення, аналітичні матеріали) радянського посла в КНДР про підготовку і хід воєнних дій, позицію та наміри керівництва Північної Кореї, військових радників – про стан і характер дій КНА і КНД, військ противника (армії Республіки Корея, США та військ ООН), факти про дії радянського 64-го винищувального авіаційного корпусу у війні.

Не менше значення мають опубліковані документи і матеріали Генеральної Асамблеї ООН [362], органів влади США (президентської адміністрації, державного департаменту, конгресу, ЦРУ, міністерства оборони, комітету начальників штабів, армії, морського відомства) [364–387], які стосуються політики США в ході Корейської війни, розкривають вплив Вашингтона на ситуацію в Кореї та позицію інших країн навколо конфлікту, планування та проведення воєнних операцій американськими збройними силами і союзниками.

Цінним джерельним матеріалом дослідження виявилася літературна спадщина та мемуари, передусім праці і спогади впливових державних і політичних діячів, дипломатів, які стосуються війни в Кореї (Г. Трумена [357], Д. Ейзенхауера [232], Мао Цзедуна [308], Кім Ир Сена [76], Тругве Лі [296], К. Аденауера [192], Д. Ачесона [190], Дж. Кеннана [277], Л. Пірсона [328], А. Едена [229, 230], Дж. Моннета [315], К. Паніккара [327], М. Хрущова [279–281], А. Громико [249] та ін.). Особливо важливими для розуміння перебігу подій та мотивації відповідних воєнних рішень і дій є мемуари відомих військових діячів того часу, воєначальників, безпосередніх учасників війни, зокрема Дж. Маршалла [309], Д. Макартура [302], М. Ріджуея [155, 335], М. Кларка [216], Пен Дехуая [63], Г. Семенова [164], Г. Лобова [101], Дж. Тенстолла [178] та ін. Разом з тим, слід мати на увазі суб'єктивний характер таких джерел.

Також у якості джерел частково виступають життєписи, праці про життя та діяльність відомих історичних постатей, політичних і військових діячів, які мали відношення до Корейської війни [46, 194, 228, 264, 275, 303, 304, 306, 310, 340, 342, 360].

Певний інтерес для дослідника з погляду розуміння духу того часу, обстановки усередині країн, на території яких точилися запеклі бойові дії і які були

прямими учасниками війни, становлять тогочасні публіцистичні праці, нариси, журналістські замітки, щоденники, збірники спогадів, статей, оповідань тощо [34, 35, 36, 79, 80, 85, 121, 136, 162, 175, 189], де переважно наголошується на мужності корейського народу у протистоянні з сильним і жорстоким ворогом. Близька до них за характером пропагандистська література, для якої, зрозуміло, характерні виразна однобічність і заангажованість. Такі роботи переважно присвячені викриттю злочинів американських “імперіалістів” та “агресорів” у Кореї [18, 19, 67, 88, 130, 131, 132, 140, 141, 159, 174, 183]. У цьому контексті також привертають увагу публікації доповідей ряду міжнародних комісій [54–56].

Поєднання відомостей архівних матеріалів і опублікованих джерел з науковими працями, історичними нарисами, мемуарами політичних і військових діячів та спеціальною літературою суттєво розширило фактологічну базу дисертації, дозволило виявити дійсні причини війни в Кореї, її характер, результати та наслідки, узагальнити її досвід, визначити характерні риси й особливості воєнного мистецтва сторін (воєнних дій і застосування видів ЗС і родів військ), уроки війни та їх вплив на подальший розвиток воєнного мистецтва, сформулювати певні рекомендації для використання дослідженого досвіду в сучасних умовах у галузі воєнної теорії та практики.

1.2. Методи дослідження

При проведенні дослідження дисертант виходив з необхідності дотримання ряду принципових вимог. По-перше, це обов’язковість об’єктивно-наукового, правдивого і всебічного відтворення минулого. По-друге, необхідність суворого дотримання в дослідженні конкретно-історичного підходу до подій, що розглядаються. По-третє, це вимога додержуватися об’єктивної логіки історії, правильно використовувати закони і категорії діалектики, розкривати єдність одиничного, особливого і загального, сутності та явища, змісту і форми, суворо дотримуватися принципів історизму і конкретності аналізу в оцінці досліджуваного, комплексності, системності у розгляді історичних подій, норм і правил логіки у викладенні матеріалу та результатів дослідження, не допускаючи логічних

протирич. По-четверте, історичне знання має свою логіку розвитку, якою визначається необхідність переходу в історичному дослідженні від фактів до теорії, від емпіричного рівня – до теоретичного. Отже, воєнно-історичне дослідження являє собою цілеспрямоване і планомірне вивчення, реконструкцію об'єктивних подій, фактів і процесів воєнної історії, визначення особливостей, тенденцій та закономірностей їх функціонування й розвитку. Воно складається з низки послідовних етапів, кожний з яких спирається на певний понятійний апарат, включає в себе необхідний комплекс прийомів і методів дослідження.

Методологічну основу дослідження складають найважливіші принципи воєнно-історичної науки – історизм, об'єктивність, всебічність, дослідження явищ в їхньому розвитку, взаємозв'язку та взаємозалежності, які є засадними принципами матеріалістичного розуміння історії.

Дослідження в структурному відношенні має два рівні: емпіричний та теоретичний. Емпіричне підґрунтя роботи становить сукупність виявлених історичних фактів, які містяться в історичних джерелах, наукових й інших публікаціях. Найважливішою операцією та результатом емпіричного рівня дослідження став опис фактів. Метою опису в даному дослідженні ставилося на основі певного групування та систематизації наукових історичних фактів, які мають відношення до війни в Кореї 1950–1953 рр. і ведення воєнних дій сторонами у ній, скласти цілісне уявлення про ті події.

В процесі систематизації фактів відображено два типи об'єктивно існуючих зв'язків: генетичні та структурно-функціональні. Генетичний тип опису передбачав такі групування й систематизацію, які відобразили дійсний хід розвитку досліджуваних подій. Зіставлення і розміщення фактів у суворій часовій послідовності дозволило визначити напрямок і тенденції розвитку подій (ходу воєнних дій). При виконанні структурно-функціонального опису принципом систематизації фактів було відображення моменту одночасності (паралельності) розвитку подій. Такий тип опису застосовувався дисертантом тоді, коли існувала потреба прослідити одночасність функціонування й розвитку декількох складових елеме-

нтів складних систем, наприклад, для встановлення факторів, які впливали на хід війни, на застосування військ та воєнне мистецтво сторін конфлікту.

Емпіричне узагальнення, що міститься в наукових фактах та їхньому описі, склало необхідну основу наукових теоретичних узагальнень і створення теорії подій, які досліджуються. Отже, теоретичний рівень даного воєнно-історичного дослідження є закономірним продовженням і поглибленням емпіричного рівня. Його основу становить пояснення фактів.

Одним з найважливіших завдань історичного пояснення є розкриття сутності тих історичних подій та явищ, які досліджуються. В проведеному дослідженні пояснення виявляє та характеризує не тільки сутність, а й особливості війни в Кореї та воєнного мистецтва (стратегії, оперативного мистецтва й тактики) сторін, розкриває їхній характер і взаємозв'язок, показує їхнє місце та значення. Знання, отримані в результаті пояснення, в узагальненому вигляді викладені у висновках розділів і загальних висновках дослідження.

Вирішення наукових проблем у галузі воєнної історії вимагає чіткої визначеності методів дослідження та їх конкретного застосування щодо окремих завдань наукового пошуку. Для проведення дослідження застосовувалися системний підхід, загальнонаукові методи (аналіз, синтез, індукція, дедукція, порівняння, аналогія, статистичний та ін.) і спеціальні методи історичної науки, насамперед проблемно-хронологічний, історико-логічний та порівняльно-історичний.

Особливе місце належало історичному та логічному методам як спеціальним методам історичної науки, що покликані розкрити генезис, розвиток і сутність історичних подій.

На основі використання історичного методу автором послідовно і досить детально відтворено передумови війни та хід воєнних дій у кожному з її періодів з урахуванням як конкретних умов тогочасної міжнародної обстановки, що характеризувалася виразною тенденцією поглиблення протистояння СРСР і США, так і антагонізму урядів двох країн Кореїського півострову. Підсумком використання історичного методу став науковий опис подій в їх причинно-наслідкових

зв'язках, який є синтезом емпіричних знань про війну в Кореї та воєнне мистецтво сторін. Отже, використання історичного методу в дослідженні дозволило відтворити послідовність подій, розкрити хід воєнних дій, встановити їх результати та наслідки. Крім того, за допомогою історичного методу не тільки з'ясовано, як проходив реальний процес розвитку подій, а й встановлено ключові факти і події, що обумовили перехід від однієї стадії процесу до іншої, впритул підійти до визначення тенденцій його розвитку, сутності і характеру історичного явища, що досліджується.

Логічний метод дослідження як певна система теоретичних положень і принципів відбору, аналізу й узагальнення емпіричного матеріалу полягає в узагальненні фактів, розкритті їхньої сутності і на цьому підґрунті поясненні явищ. Важливим завданням було встановлення загального та істотного у процесі збройної боротьби в ході Корейської війни, для чого окремі явища вивільнялися від конкретної історичної форми і випадковостей. Логічний метод дозволив виявити причини війни в Кореї та фактори, що впливали на її хід і результати, об'єднати й узагальнити вже виявлені та описані історичні факти, пов'язані з воєнним мистецтвом сторін, розкрити їх значущість, узагальнити бойовий досвід воюючих сторін, визначити характерні риси та особливості проведення військових операцій, застосування видів збройних сил і родів військ на різних етапах війни тощо, а також зробити відповідні висновки, визначити значущість отриманого військами досвіду для подальшого розвитку воєнного мистецтва та виробити рекомендації щодо використання дослідженого досвіду в сучасних умовах.

У дисертації поряд з історичним і логічним методами дослідження широко використовувалися загальнонаукові методи, передусім аналіз і синтез. Аналізу як умовному поділу предмета на складові частини, виділенню в ньому найсуттєвіших властивостей, ознак структурних елементів та окремих зв'язків належить дуже важлива роль у проведеному дослідженні. Аналіз застосовувався автором на всіх етапах дослідження. Закономірним результатом аналізу в роботі є вироблення відповідних оцінок, визначення факторів, особливостей тощо.

Синтез забезпечив у дисертації умовне відновлення цілого на основі відкритих аналізом найважливіших зв'язків, закономірностей побудови і функціонування предмета дослідження. Завдяки синтезу були встановлені зв'язки між фактами, а факти були об'єднані в підгрупи і групи по ознаках, виділених аналізом. Прикладом синтезу в даному дослідженні може бути, зокрема, отримання загальних висновків на основі систематизації висновків розділів дослідження. Тут синтез відіграв роль форми узагальнення підсумків на теоретичному рівні воєнно-історичного дослідження.

Аналіз і синтез нероздільно пов'язані з іншими логічними операціями, зокрема порівнянням. У цій праці порівняння виступає в ролі порівняльно-історичного методу, що застосовувався у відношенні як кількісних, так і якісних показників однієї групи: для оцінки співвідношення сил і засобів сторін, їхніх втрат в особовому складі та військовій техніці, при розгляді тактики їх дій і т.п. У дослідженні автором широко застосовується порівняльний аналіз для визначення спільних рис і особливостей: у характері збройної боротьби, тенденціях розвитку наступальних і оборонних дій військ сторін у різних періодах війни, у факторах, які впливали на хід воєнних дій, в особливостях застосування військ тощо. Отже, в цій праці порівняння дозволило виявити загальні та особливі риси у воєнному мистецтві сторін, виявити найбільш ефективні способи бойових дій і певні недоліки, слабкі місця.

Серед інших методів, застосованих у даному дослідженні, чільне місце займає статистичний метод. На основі історичних джерел і наукових праць автором встановлюються конкретні історичні факти, виражені кількісними показниками (наприклад, склад сил і засобів, величина бойових втрат та ін.) на конкретний час або за деякий проміжок часу. Це дозволило розглянути процеси в їхній динаміці, встановити кількісні та якісні зміни у розвитку процесів, які досліджуються. Крім того, серед методів теоретичного дослідження, що були використані в праці, певне місце займають індукція, дедукція й аналогія, які дали змогу провести всебічне дослідження та сформулювати деякі рекомендації. Метод аналогії, зокрема, дозволив зробити певні обґрунтовані припущення.

Для розгляду найбільш складних питань дослідження автором застосовувалася системний підхід, який передбачає розглядати явища в їхній цілісності та взаємозв'язку з іншими явищами, тобто в їх внутрішніх і зовнішніх зв'язках. Саме як складний двосторонній процес розглядалася збройна боротьба в ході Корейської війни. Тодішня міжнародна обстановка, позиція впливових держав і сил у війні, їх пряма участь у війні чи підтримка однієї з протидіючих сил та інші умови розглядалися не просто як фон, а як умови функціонування системи. На такій основі були визначені фактори, які впливали на хід і результати воєнних дій, на воєнне мистецтво, зокрема на застосування видів ЗС і родів військ.

Таким чином, дослідження проведено з комплексним використанням загальнонаукових методів і спеціальних методів воєнно-історичної науки, що дозволило досягти вирішення поставлених завдань.

Висновки

Аналіз наукових праць, спеціальних досліджень, опублікованих джерел, мемуарної та іншої літератури стосовно війни в Кореї і передусім воєнного мистецтва сторін у війні, проведений автором, дає підстави стверджувати, що незважаючи на наявність значної кількості публікацій про війну в Кореї до цього часу питанням характерних рис і особливостей стратегії, оперативного мистецтва й тактики, застосування видів збройних сил і родів військ у війні в Кореї приділялося недостатньо уваги. Створені до цього часу істориками і політологами різних країн праці більшою мірою стосуються висвітлення воєнно-політичних і дипломатичних аспектів війни в Кореї і значно менше розкривають суто військовий аспект.

Разом з тим слід відмітити, що окремим питанням аналізу ходу воєнних дій, воєнного мистецтва і застосування військ (сил) сторін у війні присвячено значну кількість праць, виданих у багатьох країнах світу. Насамперед, це статті у спеціальних виданнях, огляди воєнних дій, військово-історичні нариси, навчальні посібники й одиничні монографії та дисертації. Проте комплексного дослідження воєнного мистецтва сторін у Корейській війні, яке б об'єктивно і незаан-

гажовано, узагальнено і достатньо повно розкривало його характерні риси, особливості та розвиток, на наш час ще не створено. Це й становить обґрунтування необхідності даного дослідження.

Наявна методологія воєнно-історичного дослідження дозволяє дисертанту в повному обсязі виконати визначені завдання дослідження. Автор дисертації використовує традиційні загальнонаукові методи та спеціальні методи історичного дослідження, серед яких особливу роль відіграли аналіз, синтез, історичний і логічний методи.

В дисертації використані вже опубліковані, а також раніше не опубліковані документи і матеріали, які автор вперше вводить у науковий обіг. Джерельна основа дослідження і застосовані в ньому методи дозволяють стверджувати, що отримані результати є достовірними й об'єктивними.

РОЗДІЛ 2

ВОЄННО-ПОЛІТИЧНИЙ ЗМІСТ І ХАРАКТЕР ВІЙНИ В КОРЕЇ

Війна в Кореї мала локальний характер, велася на обмеженій території та відносно невеликими силами. Проте вона перетворилася на затяжну війну й спричинила великі втрати сторін і залучених до неї держав. Американці були змушені визнати, що за своїм розмахом, людськими та матеріальними втратами, фінансовими витратами війна в Кореї для США стала на той час четвертою за масштабами війною в історії країни. І цю війну США не виграли [137, с. 246–247; 44, с. 797].

Лише побоювання значного розширення конфлікту, виходу його за межі півострову і переростання війни з локальної в нову світову (з великим ступенем вірогідності – ядерну) стримали вище політичне і військове керівництво США від використання в Кореї нових засобів збройної боротьби, які були в арсеналі їх збройних сил: атомної зброї, реактивних бомбардувальників, безпілотних засобів нападу та деяких інших видів бойової техніки.

2.1. Причини, характер війни та основний зміст її етапів

До 1945 р. Корея була єдиною державою, що потрапила в колоніальну залежність від Японії після російсько-японської війни 1904–1905 рр. У роки Другої світової війни питання про долю Кореї обговорювалося на Ялтинській конференції “великої трійці” у лютому 1945 р. Тоді Президент США Т. Рузвельт запропонував І.В. Сталіну взяти Корею під спільну опіку США і СРСР, вважаючи, що за довгі роки колоніальної залежності від Японії корейські лідери втратили навички управління країною і вимагався час після звільнення Кореї, щоб там з’явилися підготовлені політики, здатні цивілізовано керувати державою. Сталін, переконавшись у відсутності з боку США наміру розмістити на півострові свої війська, погодився з цією недостатньо чітко сформульованою пропозицією і не наполягав на її уточненні. Політика СРСР у відношенні Кореї на той час полягала не в тому, щоб контролювати цю територію, а в тому, щоб підтримувати іс-

нуюче співвідношення сил і тим самим перешкоджати завоюванню повного панування над півостровом будь-якої з держав [133, с. 9–10].

На Потсдамській конференції у липні–серпні 1945 р. постало питання про те, хто буде звільняти Корею. Радянські представники запропонували таке: сухопутні операції зі звільнення Корейського півострова проводять війська Червоної Армії, а повітряні і морські операції – американці. Проте 14 серпня Президент Г. Трумен у своєму “Загальному наказі №1” щодо Кореї запропонував, щоб Червона Армія звільнювала півострів з півночі до 38 ° п.ш., а американські війська підійшли б до цієї паралелі з півдня. Сталін погодився з цією пропозицією без заперечень, але разом з цим в особистому листі Трумену запропонував внести наступні поправки до “Загального наказу №1”: по-перше, включити в район здачі японських збройних сил всі Курильські острови, які згідно з рішенням Ялтинської конференції повинні перейти у володіння СРСР; по-друге, включити в район здачі японських збройних сил радянським військам північну половину о. Хоккайдо. Трумен з першою пропозицією погодився, але другу відхилив [133, с. 10].

Північну Корею до 38-ої паралелі було звільнено радянським Тихоокеанським флотом і 25-ою А в Сейсинській операції 13–16 серпня 1945 р. Американці підійшли з півдня до демаркаційної лінії 7 вересня, тобто вже після підписання Японією акту про капітуляцію.

На підставі угоди союзних держав-переможниць у Другій світовій війні територію, що знаходиться на північ від 38-ої паралелі, тимчасово займали війська СРСР, а південніше – США, де вони здійснювали роззброєння японських військ, поліції та жандармерії. Згодом передбачалося створити єдину корейську національну державу. Так, Московська нарада (конференція) міністрів закордонних справ СРСР, США і Великобританії (грудень 1945 р.), маючи на увазі відродження Кореї як єдиної, незалежної, демократичної держави, висловила за сформування тимчасового центрального корейського уряду і заснувала Спільну комісію з представників командування радянських і американських військ, яка повинна була розробити заходи щодо встановлення чотиристоронньої опіки над Кореєю терміном на п’ять років.

Але внаслідок низки факторів об'єднання двох територій Кореї в єдину державу не відбулося. Відмінність поглядів усередині комісії щодо майбутнього Кореї та різко негативне відношення до неї з боку переважної більшості різних внутрішньокорейських сил (окрім компартії Кореї) зробили її діяльність неефективною. Майже всі політичні сили Кореї виступали проти опіки з боку інших країн, вважаючи її продовженням іноземної окупації, та за термінову і повну передачу влади в країні корейцям.

Москва і Вашингтон не досягли згоди в питанні про майбутній уряд Кореї на конференції, що відбулася 16 січня – 5 лютого 1946 р. Головна причина провалу полягала в різному підході сторін до статусу північної та південної зон окупації. Американська сторона виходила з необхідності подальшої єдності Кореї, радянська – з наявності двох окремих адміністративних одиниць. Таким чином, скориставшись моментом радянське керівництво вирішило закріпити за собою північну частину Кореї.

У лютому 1946 р., в той час як Спільна комісія ще засідала в Сеулі, радянські окупаційні власті розпочали створення в Північній Кореї прорадянського режиму. Значно посилилася допомога Радянського Союзу в підготовці кадрів, технічних спеціалістів, зі створення механізмів і громадських організацій радянського типу. Разом з тим, Сталін не виявляв зацікавленості в розширенні радянського контролю в південному напрямку, проте націоналістично налаштовані корейські комуністи, що були приведені до влади на півночі радянськими окупаційними силами, були рішучі в своїх намірах розширити вплив на всю територію Кореї. Починаючи з 1947 р., після поразки осінніх виступів на півдні і жорстокого придушення діяльності там комуністів американськими та південнокорейськими властями, фактично у всіх повідомленнях північнокорейських комуністів у Москву мова йшла про необхідність об'єднання країни [133, с. 18].

Сплеск конфронтації СРСР і США в питанні створення єдиної корейської держави припадає на літо – осінь 1947 р. В липні внаслідок жорсткої позиції голови радянської делегації Т.Ф. Штикова, який наполягав на тому, щоб у консультаціях щодо створення єдиного уряду Кореї брали участь тільки ті партії та гро-

мадські організації, які підтримують Московські угоди (а такою виявилася лише компартія Кореї), роботу спільної радянсько-американської комісії було заблоковано.

Тоді державний секретар США у вересні 1947 р. виніс корейське питання на обговорення Генеральної Асамблеї ООН. Незважаючи на протести СРСР і його союзників, 14 листопада 1947 р. була організована тимчасова Комісія ООН по Кореї, яка повинна була спостерігати за вільними виборами в Кореї. СРСР не допустив членів цієї комісії в свою зону, тому ООН ухвалила рішення провести вибори там, де зможуть працювати її представники, тобто на південь від 38-ої паралелі.

У травні 1948 р. у Південній Кореї були проведені сепаратні вибори, а 15 серпня 1948 р. на її території за сприяння США офіційно проголошено про створення Республіки Корея зі столицею в Сеулі. Президентом країни став колишній професор Вашингтонського університету, керівник Корейської демократичної партії Лі Син Ман. Уряд Південної Кореї проголосив себе урядом всієї країни.

З іншого боку, оголосивши цей акт незаконним, власті Північної Кореї за підтримки радянської військової адміністрації провели аналогічну роботу, і влітку 1948 р. на Півночі відбулися вибори у Верховне народне зібрання Кореї, яке 9 вересня проголосило Корейську Народно-Демократичну Республіку (КНДР) зі столицею у Пхеньяні. Уряд КНДР очолив колишній командир батальйону, капітан Радянської Армії, відомий в країні партизанський лідер, керівник ЦК Трудової партії Кореї Кім Ир Сен. Отже, на півночі країни було створено прорадянську державу, яка розпочала будівництво соціалізму. Пхеньян домігся об'єднання партійних організацій Півночі й Півдня в Трудову партію Кореї (ТПК) і створив Єдиний демократичний вітчизняний фронт (ЄДВФ) Кореї, основними завданнями якого проголошувалася боротьба за незалежність і об'єднання країни, за негайний вивід з Південної Кореї американських військ.

За задумом радянського політичного керівництва, у геополітичному протиставленні СРСР з країнами Заходу КНДР повинна була відіграти роль буфера у відношенні потенційної американсько-японської загрози на Далекому Сході. Ра-

дянський Союз на прохання Верховного народного зібрання КНДР до кінця 1948 р. вивів свої війська з країни. До того часу за допомогою радянської військової адміністрації у Північній Кореї було створено Корейську народну армію (офіційною датою створення КНА вважається 8 лютого 1948 р.). У зв'язку з цим керівництво СРСР затвердило й інститут радянських військових радників при КНА.

До початку війни радянські радники знаходилися при міністерстві національної оборони КНДР, а також при командувачах родів військ і начальниках служб, в піхотних дивізіях і окремих бригадах, піхотних і артилерійських полках, окремих бойових і навчальних частинах, в офіцерській і політичній школах. Їх кількісний склад не був постійним: до кінця 1948 р. він зменшився з 470 до 209 чол., а в 1950 р. становив 246 чол. Усього ж напередодні війни, що розпочалася 25 червня 1950 р., в КНДР знаходилося 4293 радянських військових фахівця, з них 4020 військовослужбовців [161, с. 68–69; 160, с. 523].

У 1949 р. США услід за Радянським Союзом вивели свої війська з Кореї, залишивши для підготовки сеульських військ групу військових радників у складі 482 чол. [103, с. 108] (за іншими даними військова місія США у Південній Кореї на чолі з генералом Дж. Робертсом нараховувала 500 чол. [173, с. 27; 161, с. 69]).

Таким чином, на Корейському півострові внаслідок штучного поділу однієї нації відбулося юридичне оформлення фактичного розколу Кореї на дві держави з різним соціально-політичним устроєм, причому уряд кожної з них за конституцією оголосив себе єдино законним. Обидва державні утворення мали власні збройні сили. Це стало результатом загострення протиріч і проявом протистояння між США та СРСР й очоленими ними двома світовими системами на міжнародній арені. Безумовно, саме цей фактор незабаром виявився *головною передумовою* розв'язання війни.

По мірі розвитку “холодної війни” і протистояння між СРСР і США все більше загострювалася обстановка і на Корейському півострові. Збройні зіткнення на 38-ій паралелі, по якій проходив кордон між КНДР і РК, мали місце все частіше, причому з вини обох сторін.

Відбувалися певні події та зміни усередині державних утворень півострову. У Північній Кореї рішення Московської конференції виконувалися більш послідовно. Там рішуче викорінювалися наслідки японської окупації, переслідувалися колабораціоністи. Незважаючи на неминучі труднощі та недоліки, що супроводжували відродження та підйом економіки, створення та функціонуванні політичної системи, все ж положення на Півночі було значно стабільнішим, ніж на Півдні. Реформи та заходи влади щодо розвитку економіки і національної культури, підвищення життєвого рівня населення (неодноразове зниження цін, збільшення заробітної платні робітникам і службовцям тощо) різко знизили політичну напруженість у північнокорейському суспільстві, що мала місце в 1945–1946 рр.

Південь Кореї в перші повоєнні роки зворушували соціальні катаклізми, яких не знала Північ. Восени 1946 р. і навесні 1948 р. відбулися загальні страйки, в ході яких нерідко мали місце кровопролитні сутички страйкуючих з поліцією та терористичними молодіжними загонами правих організацій. Також мали місце гострі орендні конфлікти.

До 1948 р. услід за масовими повстаннями у багатьох західних провінціях Південної Кореї проводилися активні партизанські дії. Літом 1948 р. відбулося повстання на о. Чеджудо, яке розглядалося повстанцями як початок загального повстання в Південній Кореї. Відразу прокотилася хвиля повстань у різних провінціях Півдня, яка охопила також і військові частини. Партизанський рух у Південній Кореї, керований комуністами, особливо активізувався після створення ЄДВФ. Він супроводжувався селянськими повстаннями та страйками робітників, масовими мітингами та демонстраціями. Уряд Лі Син Мана заборонив комуністичну партію в листопаді 1948 р., прийняв ряд жорстких законів про національну безпеку, що надавали силам безпеки права затримувати без суду та слідства.

Повстання в південнокорейській армії восени 1948 р. викликали стурбованість американців. За їхньою порадою південнокорейський уряд створив Міністерство національної оборони. Офіцери армії США, що стояли на чолі поліцейських підрозділів, стали радниками. Проте, багато військовослужбовців і бійці

поліцейських формувань поповнювали лави повстанців і навіть переходили на бік КНДР. У 1949 р. перейшли на Північ у повному складі і з усім озброєнням два батальйони південнокорейської армії, два бойових і одне вантажне судно, перелетів військовий літак. До середини 1949 р. повстання проходили в п'яти з восьми провінцій Півдня [133, с. 22]. На початку червня 1950 р. ЄДВФ знову поставив питання про об'єднання країни і оголосив про свою відмову розглядати 38-му паралель державним кордоном.

Становище, що на той час склалося на Корейському півострові, не задовольняло інтереси сторін, особливо великих держав, які стояли за обома державними утвореннями Кореї. Американці не могли змиритися з певною втратою своїх позицій у Східній Азії. Адже в Китаї перемогла народна революція, яка змусила гомінданівський уряд Чан Кайши “евакуюватися” на острів Тайвань, і 1 жовтня 1949 р. було проголошено утворення Китайської Народної Республіки (КНР). Вашингтон брав до уваги й те, що у лютому 1950 р. СРСР і КНР заключили Договір про дружбу, союз та взаємодопомогу.

У той самий час в керівних колах СРСР, напевне, вирішили, що ситуація в Кореї визріла для переходу корейських комуністів до рішучих дій. Від самого початку утворення КНДР її уряд за згодою сталінського керівництва розпочав підготовку до війни з Республікою Корея [148, с. 111]. За сприяння Радянського Союзу, з допомогою військових радників та інструкторів у КНДР було розбудовано армію, чисельність якої на 1950 р. сягала, за різними оцінками, від 188 до 200 тис. чоловік [44, с. 33; 129, № 1, с. 17–18]. Чисельність південнокорейської армії на початок війни складала до 115 тис. чоловік [129, №1, с. 17–18]. (Інші джерела подають цифру чисельності збройних сил Південної Кореї приблизно в 100 тис. осіб, але на різний час. Одні – на червень 1949 р. [71, с. 224], інші – на кінець 1949 р. [68, с. 152], а більшість – на початок воєнних дій, тобто на червень 1950 р. [167, т. 8, с. 357; 103, с. 108; 69, с. 507]). Разом з територіальною армією, яка призначалася для боротьби з партизанами на власній території, та охоронними поліцейськими загонами, що несли службу по охороні демаркаційної лінії по 38-ій паралелі, ЗС Південної Кореї нараховували 181 тис. чоловік [44, с. 44]. При

цьому треба враховувати те, що загальна чисельність населення Кореї на той час складала приблизно 30 млн. чол., відповідно КНДР – близько 10 млн., а Республіки Корея – понад 20 млн. чоловік [33, с. 583; 44, с. 21].

У період із січня 1949 р. до червня 1950 р. відбувається різке збільшення кількості провокаційних дій з обох боків: прикордонних інцидентів (перехід розмежувальної лінії, тобто 38-ої паралелі, військовими підрозділами, порушення бойовими літаками меж повітряного простору, перетин морських кордонів військовими суднами), диверсійних дій, обстрілів території сусідньої країни. Таких випадків за вказаний проміжок часу було зафіксовано близько 1500 [148, с. 111; 72, с. 141; 68, с. 152]. Все це стало проявом ескалації конфлікту між двома країнами. Але окремі збройні сутички та провокації не переростали у військові дії.

До цього часу тривають суперечки щодо визначення ініціатора війни, сторони, що безпосередньо розв'язала повномасштабні військові дії. Тривалий час у Радянському Союзі та інших соціалістичних країнах офіційною була північнокорейська версія, згідно з якою війну в Кореї розв'язав маріонетковий уряд Лі Син Мана за участі імперіалістичних країн, насамперед США. Вказувалося, що Лі Син Ман неодноразово закликав “розпочати наступ на Пхеньян”, а ще до червня 1949 р. прямо заявив, що “складений план удару по комуністам у Пхеньяні” [71, с. 224; 103, с. 108; 119, с. 88]. Доводилося, що план війни з КНДР було розроблено ще у травні 1949 р. [167, с. 357; 103, с. 108; 52, с. 95]. Проте, як вказано в окремих публікаціях, цей план було зірвано потужним партизанським рухом у Південній Кореї [33, с. 607].

Американський уряд суттєво збільшив фінансову та військову допомогу уряду Південної Кореї. Так за пропозицією президента США конгрес затвердив на 1950-й р. допомогу в розмірі 110 млн. долл., а в березні 1950 р. прийняв законопроект про надання додаткової допомоги РК у сумі 11 млн. долл. [52, с. 94]. Як доказ агресивних устремлінь США і Південної Кореї подавалося підписання 26 січня 1950 р. урядами названих країн воєнної угоди “Про взаємну допомогу і оборону”. Крім того, у багатьох радянських працях наводиться такий факт: на нараді міністрів уряду РК у січні 1950 р. голова американської військової місії

генерал В. Робертс заявив, що “план походу проти Півночі – справа вирішена” і до його початку залишилося вже недовго, треба лише віднайти підставу, щоб напад мав обґрунтовану причину [52, с. 95; 68, с. 152; 71, с. 224].

Разом з тим, з відомих причин замовчувалося те, що армія КНДР активно готувалася до нападу на Південну Корею. На жаль, такий упереджений і необ’єктивний підхід щодо визначення агресора у цій війні, хоча й з певними застереженнями, має місце в окремих публікаціях і в наш час [51, с. 6; 61, с. 12–13].

Вітчизняні дослідники Р. Пилявець і В. Швець виділяють три основні підстави вважати необ’єктивною та науково неспроможною точку зору, згідно з якою війну розв’язали правлячі кола Республіки Корея. Автори зазначають: “По-перше, це прийняття Радою Безпеки ООН у перший же день війни (25 червня 1950 р.) резолюції, в якій уряд КНДР було звинувачено у “порушенні миру”, в агресії проти Республіки Корея. Пізніше – 27 червня і 7 липня – Рада Безпеки прийняла ще дві резолюції, в яких закликала країни–членів ООН надати допомогу Південній Кореї та надіслати військові контингенти для спільних дій під прапором ООН з метою припинення агресії” [148, с.112].

По-друге, названі автори, вказуючи на оцінку кількісного та якісного співвідношення сил сторін напередодні війни [див. Додаток А.1], доводять, що в цілому воно визначалося значною перевагою військ (сил) КНА над військами (силами) південнокорейської армії. В армії Південної Кореї на початок війни не було сучасних протитанкових і безвідкатних гармат, важких мінометів, артилерії середнього калібру і навіть протитанкових мін. Загалом вона мала на озброєнні 840 (за іншими даними – 699) гармат і мінометів, 1900 протитанкових рушниць “базука” і 27 (31) бронемашин, а також 20 (25) літаків і 79 (43) невеликих кораблів, переважно малої водотоннажності [103, с. 108; 61, с. 11–12; 44, с. 59]. У складі ж КНА, як подають радянські джерела, нараховувалось 1600 (за іншими даними – 787) гармат і мінометів, 258 (185) танків, 172 бойові літаки [167, с. 358; 44, с. 59]. Що стосується бронетанкових військ КНДР, то це були на той час найчисленніші і найкращі по бойовій підготовці і характеристиках матеріальної час-

тини танкові сили в Азії [129, № 1, с. 17–18]. Флоти протидіючих сил були приблизно однакові і вирішували лише забезпечувальні завдання.

Перед початком воєнних дій на головному напрямку (за радянськими джерелами – пхеньянському, хоча правильно цей напрямок назвати сеульським, адже наступ здійснили війська КНДР) КНА мала перевагу над противником в піхоті в 1,4 рази, по танках – в 5,5 разів, по літаках – в 1,2 рази [103, с. 110] (співвідношення в літаках визначено, враховуючи те, що хоча й загалом в КНА було 172 бойові літаки, проте, малося лише 32 підготовлених льотчика). Зрозуміло, що за такого співвідношення сил керівництву РК та командуванню ПКВ розраховувати на успіх наступальних дій у боротьбі з більш сильним противником було б повною авантюрою.

По-третє, як зазначають Р. Пилявець і В. Швець, не можливо серйозно сприймати тезу про те, що “відбивши удари ворога, війська КНА у першій половині дня перейшли у контрнаступ” [103, с. 110]. Рішучий наступ на широкому фронті здійснюється не для того, щоб через кілька годин після його початку повністю віддати ініціативу противнику і розпочати відступ, а вже через три–чотири доби здати ворогу столицю країни, як це було в ході війни в Кореї. Цей погляд дисертант вважає правильним, обґрунтованим і логічно вивіреном.

Про активну підготовку до війни, причому не до оборони, а до наступальних дій, яскраво свідчать архівні документи, зокрема доповіді посла СРСР у Пхеньяні Т.Ф. Штикова у Москву. Так, 30 травня 1950 р. він доповідав: “Кім Ір Сен повідомив, що начальник Генштабу закінчив розробку принципового оперативного рішення (разом з радянським радником Васильєвим) на наступ. Він, Кім Ір Сен, його схвалив. Організаційна підготовка закінчується до 1 червня. З 10 дивізій 7 готові для наступальних дій. В липні почнуться дощі. Мені генерали Васильєв і Постишев доповіли, що тоді буде потрібно більше часу на зосередження. Генштаб пропонує почати в кінці липня... Кореїці просять бензин і медикаменти. Прошу термінових вказівок” [7, арк. 94].

21 червня 1950 р. Кім Ір Сен через радянського посла інформував Сталіна про те, що південнокорейцям стали відомо про майбутній наступ КНА. У зв’язку

з цим він вважав доцільним розгорнути бойові дії на всьому фронті 25 червня [119, с. 93], на що отримав схвалення радянського лідера.

Крім того, задовго до початку війни велася ідеологічна підготовка населення Північної Кореї з використанням засобів масової інформації (радіо, газети), на що вказують ряд дослідників [133, с. 54–55].

Отже, можна цілком погодитися з висновком, який роблять вітчизняні дослідники – саме війська КНА розпочали рішучий наступ. Наявні факти і вся логіка першого періоду війни дозволяє стверджувати, що війну розв’язав уряд КНДР, а її збройні сили ретельно підготувалися до наступальних дій. Тепер з цим погоджуються і російські фахівці воєнної історії, зокрема автори колективної праці Інституту воєнної історії Російської Федерації “Росія (СРСР) в локальних війнах і збройних конфліктах Другої половини ХХ століття” [161, с. 67–68], так само як і з тим, що вторгнення було здійснено не лише з відому і за згодою Радянського Союзу, а й за його всебічного сприяння [148, с. 113].

Таким чином, як показало проведене дослідження, *політичною метою* воєнних дій, розв’язаних КНДР, було повалення “антинародного” уряду Лі Син Мана та створення єдиної соціалістичної країни шляхом приєднання Південної Кореї до КНДР. *Воєнна мета* кампанії полягала у захопленні території Південної Кореї, встановлення панування над нею та капітуляції військ ПКА.

Аналіз стану збройних сил сторін і їх готовності до ведення воєнних дій, дає підстави стверджувати, що до війни готувалися обидві сторони, але одна – КНДР – до наступу, інша – Республіка Корея – до оборони. Разом з тим, в окремих сучасних публікаціях висловлюється й дещо інша думка, зміст якої полягає в тому, що і південнокорейський лідер Лі Син Ман теж мав агресивні наміри об’єднати Корею шляхом захоплення Пхеньяна [133, с. 55] і що Республіка Корея готувалася не до оборони, а до наступу, але війська КНДР випередили противника, завдавши йому превентивного удару [129, № 1, с. 19].

З точки зору *міжнародного права* зіткнення Півночі і Півдня в початковий період мало характер внутрішнього конфлікту між двома частинами однієї нації, тобто це була *громадянська війна* [44, с.10–11; 133, с.55; 172, с.28], яку

розв'язали правлячі кола КНДР. Разом з тим, необхідно зазначити, що воєнне втручання США і їхніх союзників під прапором “захисту свободи і демократії” у внутрішньокорейські справи, особливо методи здійснення цього “захисту”, в подальшому докорінно змінило характер війни в Кореї.

Генрі Кіссінджер, який у 1973–1977 рр. виконував обов'язки державного секретаря США і був радником президента з питань національної безпеки в 1969–1975 рр., у своїй ґрунтовній праці “Дипломатія” зазначає, що коаліційні сили доволі пасивно поставилися до можливості участі у бойових діях і виступили на боці Америки лише з позиції солідарності. Внаслідок цього Вашингтон опинився втягнутим в обмежену війну, доктрина якої на той час була відсутня, і обороняв віддалену країну, що не становила для нього будь-якого стратегічного інтересу. Принциповою метою американського втручання було продемонструвати, що існує “відплата за агресію”. До того ж труменівська адміністрація зробила висновок, що має місце здійснення “комуністичного плану глобального масштабу” і визнала наступ військ Пхеньяна “першим кроком узгодженої китайсько-радянської стратегії” [77, с. 431].

Основу сил ООН в Кореї складали американські війська. Усього ж 16 країн ООН послали свої війська в Корею. Окрім США і Південної Кореї у війні під прапором ООН взяли участь Австралія, Бельгія, Велика Британія, Греція, Ефіопія, Канада, Колумбія, Люксембург, Нідерланди, Нова Зеландія, Південно-Африканський Союз, Таїланд, Туреччина, Філіппіни та Франція. Крім того, Данія, Індія, Італія та Норвегія, хоча й не увійшли в коаліцію, проте направили в Корею медичні підрозділи. В цілому, за весь час війни дві третини військ ООН складали американські війська: сухопутні сили США складали 50,3% об'єднаних сухопутних сил, Південної Кореї – 40,1%, інших учасників – 9,6%; ВПС США складали 93,4% всіх ВПС під прапором ООН, Південної Кореї – 5,6%, інших країн – 1%; ВМС США – 85,9% усього флоту військ ООН, Південної Кореї – 7,4%, інших країн – 6,7%) [71, с. 228; 148, с. 114].

Сухопутні сили військ, що виступали під прапором ООН, складали переважно американські і південнокорейські війська. У бойових діях також брали уч-

асть дві піхотні і одна танкова бригади Англії, турецька і канадська піхотні бригади, частини і підрозділи Австралії, Таїланду, Нової Зеландії, Колумбії, Філіппін, Франції, Ефіопії, Греції, Бельгії та Люксембурга. Американські ВПС Далекосхідної зони були посилені авіаційними частинами корпусу морської піхоти і авіації ВМС США, а також авіаційними частинами і підрозділами Англії, Австралії, Південно-Африканського Союзу, Греції, Канади, Південної Кореї й Таїланду. В об'єднаний 7-й флот ВМС ООН, створений на основі 7-го флоту ВМС США, також увійшли з'єднання ВМС Великої Британії, частини і окремі підрозділи ВМС (кораблі різних класів) Австралії, Канади, Нової Зеландії, Франції, Голландії, Таїланду, Колумбії та флот Південної Кореї [44, с. 487, 880–882; 173, с. 30]. На 27 липня 1953 р., тобто на момент підписання перемир'я в Кореї, загальна чисельність військ ООН там становила 743600 чол. [44, с. 287].

На боці КНДР у другій половині жовтня 1950 р. виступили китайські народні добровольці (КНД), які за своєю чисельністю значно переважали своїх союзників – КНА. На кінець війни із загальної кількості особового складу військ КНД і КНА в 1604442 осіб КНД нараховували 1221058, а КНА – 383384 осіб [44, с. 286; 148, с. 114].

Особливої уваги заслуговує те, що довгий час не висвітлювалося ні у радянській, ні у західній історіографії Корейської війни, – у бойових діях в небі Кореї на боці КНА і КНД активну участь брали радянські льотчики зі складу 64-го винищувального авіаційного корпусу (вак). До листопада 1951 р. 64-й вак входив до Оперативної групи радянських ВПС на території Китаю, потім – до створеної Об'єднаної повітряної армії (ОПА), якою командував китайський генерал Лю Чжень. У грудні 1952 р. ОПА складалася з трьох радянських, чотирьох китайських і одної корейської авіадивізій. Радянські льотчики були одягнені у китайську форму, мали спеціальні китайські псевдоніми, а на літаках були нанесені розпізнавальні знаки ВПС Народної визвольної армії Китаю (НВАК) [51; 101; 163; 148, с. 114]. У складі 64-го вак було три винищувальні авіаційні дивізії, нічні винищувальні авіаполки, дві зенітних артилерійських дивізій, зенітний прожекторний полк і авіаційна технічна дивізія. Загальна чисельність особового складу ко-

рпусу в 1952 р. становила до 26 тис. осіб). Усього через 64-й вак пройшло до 40 тис. радянських військовослужбовців [161, с.71–72, 75].

Війна виявилася затяжною і тривала понад три роки. За ходом воєнних дій і воєнно-політичними результатами війну в Кореї поділяють на чотири періоди:

перший період – початок війни. Перехід 38-ї паралелі та загальний наступ військ КНА до р. Нактонган (25 червня – 14 вересня 1950 рр.);

другий період – контрнаступ багатонаціональних сил ООН і їх вихід в північні райони КНДР (15 вересня – 24 жовтня 1950 р.);

третій період – вступ у війну китайських добровольців. Відхід військ ООН з Північної Кореї. Бойові дії сторін в районі 38-ї паралелі (25 жовтня 1950 р. – 9 липня 1951 р.);

четвертий період – бойові дії сторін у ході переговорів про перемир'я аж до закінчення війни (10 липня 1951 р. – 27 липня 1953 р.).

2.2. Фактори, що впливали на ведення воєнних дій сторонами (коаліціями)

Проведене дослідження показало, що серед чинників, які впливали на хід війни, результати проведених операцій, кампаній та війни в цілому, необхідно виділити три групи факторів. До першої групи можна віднести ряд *воєнно-політичних* факторів: стан і тенденції розвитку воєнно-політичної обстановки в світі, регіоні та країні напередодні та в ході війни, політичні дії урядів, політичних і дипломатичних осіб окремих країн, міжнародних організацій, передусім ООН, щодо вирішення корейського питання. Другу групу складають *військові, військово-економічні і військово-технічні фактори*, зокрема рівень озброєності та стан збройних сил сторін, динаміка їхніх кількісних та якісних змін у ході війни, стратегічна та оперативна обстановка. Третя група чинників пов'язана з *фізико-географічними та іншими умовами театру воєнних дій* (ТВД). Всі ці групи факторів здійснювали відповідний вплив на воєнні дії та застосування військ воюючих сторін.

Дисертантом у попередньому підрозділі були розглянуті воєнно-політичні фактори, що призвели до розв'язання війни (причини й передумови війни). Більшість з них суттєво впливали і на хід війни, на результати воєнних дій, на форми і способи застосування військ (сил). Крім того, по ходу війни виявилися і деякі нові чинники, що мали неабиякий вплив на процес розвитку воєнних дій у Кореї, на кардинальні зміни у стратегії, оперативному мистецтві й тактиці воюючих сторін.

Серед глобальних чинників слід виділити розкол світу на два антагоністичні табори, очолювані США і СРСР. Розв'язання Корейської війни ще більше поляризувало міжнародний світ. Переважна більшість країн засудила дії КНДР, підтримала пропозиції США, Великобританії та їх союзників надати допомогу уряду РК у відбитті північнокорейської агресії. Ряд країн виступили на боці КНДР проти втручання ООН на чолі із США у “внутрішні справи народу Кореї”, серед них провідну роль відігравали СРСР і КНР (Китайська Народна Республіка на той момент не була членом ООН, а інтереси Китаю в ООН “відстоювали” представники скинутого комуністами чайканшистського уряду). Ще одна, причому велика група держав не підтримувала жодну із сторін конфлікту та відповідні дії США і СРСР.

Зміна обстановки у ході війни змушувала уточнювати свої позиції і уряди країн. Так, американський дослідник В. Стьюк [72] показує, як змінювалися відповідні оцінки та позиції голів урядів, представників країн в ООН, дипломатичного корпусу різних країн, вказує на протиріччя та непорозуміння, які виникали усередині не тільки коаліцій, а й урядів провідних країн світу. Але тут простежуються дві важливі закономірності. Перша полягає в тому, що єдність і жорсткість позиції коаліцій відносно політичних і військових дій у конфлікті залежала від успішності (неуспішності) дій військ і розвитку ситуації на фронті. Так, напад КНДР на РК і рішучий наступ КНА у глибину території Південної Кореї сприяв тому, що США вдалося провести через ООН вигідні для них жорсткі рішення про негайне та широкомасштабне втручання в конфлікт військ ООН (фактично американських військ, частково посилених з'єднаннями та частинами ряду інших

країн), причому завдяки призначенню командувачем силами ООН американського військового високопосадовця забезпечили собі і свободу у прийнятті військових рішень.

Інша закономірність, на думку дисертанта, виявилася у залежності готовності сторін сідати за стіл переговорів від результатів воєнних дій. Ініціатором переговорного процесу між воюючими сторонами на різних етапах війни була та з них, яка опинялася в скрутному становищі та зазнавала поразки на фронті. Так само в ООН ініціаторами розгляду й обговорення питань урегулювання ситуації в Кореї виступали СРСР і його прибічники або ж США і їх союзники в залежності від розвитку ситуації на фронті. Часто це робилося з метою затягти час і дати можливість надати необхідну військову підтримку відповідній стороні, щоб вийти з критичного становища та переломити хід воєнних дій. Отже, політичні дії відчували зворотній вплив воєнних дій та бойової обстановки.

Контрнаступ військ ООН викликав сплеск дипломатичної активності у середині кожного з ворогуючих блоків, а також між цими блоками і нейтральними країнами на чолі з Індією. Головними питаннями, які викликали протиріччя між США та їх союзниками, полягали в тому, чи слід сухопутним силам ООН переходити 38-му паралель і спробувати об'єднати Корею? Якщо так, то до яких меж треба обмежити воєнні операції ООН у Північній Кореї, і чи треба їх взагалі обмежувати? Перед комуністичними державами стояли інші завдання – перешкодити просуванню ворожих військ на північ і вирішити, як діяти, якщо це не вдасться. Індія та інші нейтральні країни прагнули не допустити втягування у бойові дії нових учасників і перешкоджати розширенню воєнного конфлікту за межі півострову. “Всі розуміли, що на карту поставлено значно більше, ніж доля Кореї” [172, с. 156].

Єдність проамериканської політичної коаліції була підірвана одноосібними діями США, які незважаючи на офіційні обіцянки публічно розглянути це питання з огляду на жорстку і безкомпромісну позицію головнокомандувача військами ООН у Кореї Макартура та його прибічників в уряді, продовжили наступ. Документ NSC-81, підписаний Труменом ще 11 вересня 1950 р., тобто до почат-

ку контрнаступу, передбачав ведення силами ООН воєнних операцій і на північ від 38-ї паралелі. Адже кінцевою метою керівництва США було не звільнення території РК, а повна і беззастережна перемога над противником, “знищення північнокорейських збройних сил” [172, с. 160] і повний контроль над всією Кореєю. Проте, керівництво США і, особливо, їх союзники побоювалися активізації дій СРСР і Китаю, вважаючи що Радянський Союз у відповідь на жорстку позицію США і ООН може вдатися до розв’язання нової війни в Європі.

З іншого боку, як і передбачали американські союзники і проти чого застерігали уряд США, швидке просування американських і південнокорейських військ і вихід їх на окремих ділянках фронту до кордонів з КНР призвів до вступу китайських військ (КНД) у війну на боці КНДР, а також викликав таємне рішення керівництва СРСР про безпосередню участь у війні радянських льотчиків. А це знову докорінно змінило розклад сил у війні, дозволило військам КНА і КНД перехопити ініціативу, звільнити територію КНДР, знову захопити Сеул і вести воєнні дії на території ворога.

З введенням військ Китаю не лише контингент ООН, а й політики США опинилися у вкрай важкому становищі. До цього моменту вони прагнули досягти перемоги обмеженими силами і засобами, маючи надію не допустити переростання бойових дій у Кореї в більш масштабний конфлікт. Тепер перед ними постало завдання обрати курс, найбільш прийнятний і такий, що найбільш відповідає можливостям США і їх глобальним цілям.

Китайський контрнаступ викликав недовіру до адміністрації Трумена як за кордоном, так і усередині Сполучених Штатів. З іншого боку, Макартур вимагав, щоб Вашингтон дозволив йому не обмежувати воєнні дії лише територією Кореї, а завдавати удари на північ р. Ялуцзян по об’єктах на території Китаю. У більшості країн, які увійшли в коаліції на чолі із США, висловлювалася недовіра до Макарура і невдоволення тим, як він веде війну в Кореї. Під час наступу КНД і КНА критичне відношення до провідної ролі США стрімко розповсюдилося в Європі. Поновилися спроби мирного врегулювання корейського конфлікту, але вони завершилися провалом.

Незважаючи на певні тактичні успіхи військ ООН 11 квітня 1951 р. президент Трумен усунув генерала Макартура з посади головнокомандувача ЗС США на Далекому Сході, призначивши на його місце генерала М. Ріджуея, який до цього командував 8-ю американською армією в Кореї. Причиною відставки Макартура стали його відверті намагання до різкої ескалації воєнного конфлікту, до розгортання “великої війни” (генерал наполягав на перенесенні воєнних дій на територію Китаю, зокрема, на необхідності авіаційних ударів по КНР, не відкидаючи при цьому можливості застосування ядерної зброї). Трумен не підтримував цієї ідеї, остерігаючись того, що сценарій, запропонований Макартуром, може призвести до втягування у війну Радянського Союзу, а це вело до нової світової війни. Поштовхом до відставки Макартура стала його заява 25 березня, коли він не проконсультувавшись із Вашингтоном запропонував китайському головнокомандувачу в Кореї капітулювати і попередив, що в разі продовження війни можливим її наслідком будуть обстріли комуністичного Китаю з моря та повітряні бомбардування військами США [44, с. 207–208; 137, с. 219; 133, с. 133–134; 71, с. 232].

Після того, як за пропозицією представника СРСР в ООН 10 липня 1951 р. у м. Кесон почалися переговори про перемир'я між представниками Верховного командування КНА і КНД, з одного боку, та представниками американського командування військ ООН – з іншого, обстановка на фронті відносно стабілізувалася і почався останній – четвертий – період війни, який характеризувався переважно позиційними формами ведення воєнних дій.

Як зазначалося вище, другу групу факторів складають військові, воєнно-економічні і військово-технічні фактори, зокрема рівень озброєності та стан збройних сил сторін, динаміка їхніх кількісних та якісних змін у ході війни, стратегічна та оперативна обстановка. Як саме впливали ці фактори на хід воєнних дій, воєнне мистецтво сторін, на форми і способи застосування військ (сил), дисертант вважає доцільним розглянути у третьому розділі дисертації при висвітленні питань воєнного мистецтва. Безперечно, одна із сторін, а саме США, мала значну перевагу в економічному потенціалі, у технічній оснащеності військ і рів-

ні озброєння, що особливо виявилось у повному пануванні навколо півострова ВМС США та пануванні в повітрі американської авіації. Проте, деякою мірою ця перевага нівелювалася великим людським потенціалом противника, передусім КНД, певною морально-психологічною перевагою військ КНА і КНД над противником, рішучістю їх бойових дій, особливо вночі.

Для виявлення впливу фізико-географічних умов на воєнні дії та воєнне мистецтво сторін у війні в Кореї необхідно здійснити аналіз *характеристики району бойових дій*.

Бойові дії в Кореї велися на території півострова Корея і прилеглих до нього островів. Корея має вихід до трьох морів: Жовтого, Японського і Східно-Китайського. На півночі вона мала кордон з СРСР по р. Туминьцзян (15 км) і з КНР по р. Ялуцзян (885 км). Від японських островів Хонсю і Кюсю Корея відділена Корейською і Цусимською протоками, ширина яких у самій вузькій частині сягає 210 км. Довжина території Кореї з півночі на південь становить 800 км, ширина півострова – 200–300 км. Загальна площа півострова складає 220,8 тис. кв. км, у тому числі численні острови (близько 3,5 тисяч) займають до 6 тис. кв. км [167, с. 361].

Чисельність населення Кореї до 1950 р. складала 30 млн. чоловік, з яких 98 % складали корейці. До 85 % населення займалося сільським господарством, інші проживали в містах. Із загального числа населення понад 10 млн. чоловік проживало в КНДР [33, с. 583; 44, с. 21; 148, с. 111].

Велику частину поверхні Кореї займають гори – Північно-Корейські, Хокудайхо і Східно-Корейські. Гори невисокі, але з кам'янистими крутими схилами, з вузькими долинами. До морського узбережжя гори знижуються і більш доступні для бойових дій військ. Північно-Корейські гори висотою в 1500–2000 м (найвища точка Кореї вулкан Байтоушань або Пектусан – 2744 м) є найбільш могутньою природною перешкодою в північних районах Кореї. Основними проходами для військ у горах служили долини рік Чандзинган, Токноган і Ченченган. Гори Хокудайхо висотою 400–1200 м скелясті і по них важко пересуватися. Вони являють собою велику природну перешкоду, що прикриває Пхеньянську рівнину

з боку морського узбережжя на ділянці Вонсан, Хамхин. Східно-Корейські гори розташовані в основному в Південній Кореї. Головні хребти цих гір витягнуті уздовж східного узбережжя на 500 км. У південній частині Кореї розташовані хребти Собек і Норон, які в південно-західній частині переходять у Південно-Корейські гори (висота – до 1915 м) [44, с. 21-22; 167, с. 362].

Найбільш доступним для бойових дій військ було західне узбережжя. Тут знаходяться найбільші в Кореї рівнини – Пхеньянська, Сеульська, Кунсанська. Поверхня рівнин горбкувата, з численними низькогірськими (300–700 м) кряжами, що піднімаються над навколишньою місцевістю. Низькі і рівні ділянки зайняті рисовими полями. Узбережжя сильне порізано затоками. Прибережна смуга моря мілководна, з численними островами. Висота припливів – 3–6 м, а місцями – 9–10 м. Припливи і відливи, що чергуються через кожні 6 год. 25 хв., то затопляють, то оголюють широку (до 10 км) прибережну смугу. Це сильно ускладнювало як оборону узбережжя, так і висадження морських десантів [44, с. 22]. Важливими портами, у районі яких здійснювалося висадження великих морських десантів, були Нампхо, Інчхон, Кунсан.

Південне узбережжя також сильне порізано затоками, але на відміну від західного має більш гірську поверхню; прибережна смуга моря глибше, припливна хвиля менше, відливні плинні слабкіші. Тут знаходиться найбільший порт Кореї Пусан, зв'язаний з японськими портами залізничним поромом.

Східне узбережжя – найбільш гористе, слабо порізане затоками; море біля берегів глибоке, припливна хвиля невелика (1–2 м). До берега могли підходити кораблі всіх класів як для висадження морських десантів, так і для підтримки сухопутних військ вогнем корабельної артилерії. Однак гористий характер узбережжя утруднював безпосереднє висадження десантів на берег і розвиток ними успіху. Найбільш зручним для висадження морських десантів була ділянка узбережжя від Вонсана до Хамхина довжиною 120 км, де місцевість на глибину до 40 км від берега переважно рівнинна і горбкувата [44, с. 22–23]. Припливи мають переважно напівдобовий характер. Середня величина припливу становить від 0,4 м на східному узбережжі до 8,3 м – на західному [167, с. 362].

Ріки Кореї зі швидким плином і кам'янистим дном. Режим рік досить хитливий. З вересня по травень багато рік пересихають або міліють, а в період сильних дощів – з липня по серпень – стають багатоводними, бурхливими, іноді затопляють долини. Ріки замерзають на півночі з листопада по березень, на півдні – із грудня по січень. Весняні паводки невеликі. Тільки в період сильних дощів ріки являють серйозну перешкоду для військ. Долини рік переважно вузькі, лише на окремих ділянках вони розширюються до 3–5 і більше кілометрів і стають доступними для широкого використання бойової техніки на механічній тязі.

Ріки переважно гірські, з порогами та водоспадами, повноводні в період дощів; на окремих з них споруджені водосховища та ГЕС. Найбільшими річками країни є прикордонні ріки Ялуцзян (Амноккан) і Туминьган (Туманган), а також Ханган і Тедонган. Великі ріки Кореї – Ченченган, Тедонган, Ханган, Кимган і Нактонган – у своїй середній і нижній течії є великими природними перешкодами для військ. У гирлах вони утворюють широкі лимани, що на кілька кілометрів у глиб території піддаються морським припливам, двічі на добу підвищується рівень води, а при відливах збільшується швидкість плину до 3–5 м/с. Ці особливості в режимі рік сильно впливали на організацію і улаштування переправ, ускладнювали експлуатацію наплавних мостів і поромів. Крім того, на підходах до рік утворювалося багато залитих водою просторів, що утруднювали вихід військ до берегів рік. Вода в ріках і озерах Кореї, за винятком дощових днів, чиста, придатна для пиття [44, с. 23].

У Кореї переважають скельні ґрунти, що ускладнюють підготовку місцевості в інженерному відношенні. Ґрунти з піску, гравію і гальки залягають у долинах і на рівнинах. Глинисті ґрунти знаходяться на плоских ділянках рівнин; мулисті, багністі майже весь рік ґрунти – на рисових полях і болотах. Інженерні роботи на рівнинах були утруднені високим рівнем ґрунтових вод, що підвищується після сильних дощів.

Рослинність Кореї вирізняється великою розмаїтістю форм, починаючи від тайгових на півночі і закінчуючи субтропічними на півдні. Ліси та чагарники займають $\frac{3}{4}$ площі; на півночі переважають хвойні ліси, в центральній частині –

переважно листяні, на крайньому півдні (до вис. 300 м) – субтропічна вічнозелена рослинність [167, с. 362]. На рівнинах, у полонинах і в улоговинах переважає безлісна місцевість. Тут багато рисових заливних полів, на пагорбах місцями росте чагарник, маються невеликі гаї. Північно-Корейські гори та гори Хокудайхо покриті густим лісом. Південніше 38-ої паралелі лісів мало, тому тут війська відчували потребу в паливі і деревному будівельному матеріалі [44, с. 23–24].

Клімат Кореї значною мірою залежить від мусонів – вітрів, що дують узимку з материка в океан, а влітку – з океану на материк. Тому зима в Кореї відносно суха, з більшою кількістю ясних днів, ніж літо; літо – вологе, дощове, похмуре і тепле, а на півдні – спекотне. Влітку випадає до 80 % річних опадів. Середня температура січня на півночі складає мінус 12°, на півдні – близько 0° і вище. Середньорічна кількість опадів (від 700 до 1500 мм) зростає з півночі на південь і з заходу на схід. У горах на півночі Кореї сніговий покрив тримається з листопада до квітня [167, с. 362].

Клімат впливав на бойові дії військ. Часті опади влітку ускладнювали використання бойової техніки: глинисті ґрунти і насипні дороги на рисових полях знаходилися в непроїзному стані; збільшувалася складність форсування рік, що ставали багатоводними і зі швидкою течією; на аеродромах без штучних злітно-посадочних смуг були неможливі зліт і посадка літаків; підвищувався рівень ґрунтових вод, що загрожувало затопленням інженерних споруд. Висока вологість повітря і часті дощі сприяли виникненню у військах захворювань, а висока температура на півдні Кореї викликала теплові удари [44, с. 24].

У Кореї малася порівняно густа для гірської місцевості мережа доріг – залізних і автомобільних – і, крім того, багато в'ючних стежок. Найважливішими вузлами доріг є Сеул і Пхеньян. Дороги проходять головним чином по долинах рік. На дорогах багато мостів, тунелів, крутих поворотів і великих ухилів.

Залізниці Кореї переважно одноколіїні; ширина колії – 1435 мм, пропускна здатність – 8–18 пар потягів у добу, склад потяга – 8–15 чотиривісних вагонів, вага потяга – 240–450 т (нетто). Двоколійна дорога всього одна: Синийчжу, Пхеньян, Сеул, Тегу, Пусан (950 км); її пропускна здатність – близько 40 пар потягів

на добу, склад потягу – 26–36 чотиривісних вагонів, вага потягу – 800–1100 т (нетто), середня технічна швидкість руху потягів 40 км/год [44, с. 24–25].

З північних районів КНДР до 38-ої паралелі і далі на південь проходять дві залізниці (одна двохколійна) загальною пропускною спроможністю 56 пар потягів на добу. Ці дороги пов'язані між собою кількома рокадами і гілками з морськими портами. До СРСР з Кореї підходила одна залізниця, пропускна спроможність якої дорівнювала 16 пар потягів на добу. З КНР Корея зв'язана трьома залізницями загальною пропускною здатністю 63 пари потягів на добу. Для зв'язку з японськими залізницями від порту Пусан були залізничні пороми. Залізниця, що проходить по східному узбережжю, на багатьох ділянках обстрілювалася корабельною артилерією [44, с. 25].

Автомобільні дороги Кореї мають міцну основу, але ширина полотна навіть на невеликих ділянках різна: на рівнинах – 5–8 м, у горах – 4–4,5 м, на перевалах – 2,5–3 м. Круті і вузькі повороти на дорогах, а також великі ухили обмежували швидкість руху автомашин до 10 і навіть 5 км/год. Мости на дорогах міцні, переважно залізобетонні, вантажопідйомністю 30–60 т, дерев'яні мости мали вантажопідйомність 10–30 т. Через рисові поля дороги прокладені по насипах.

З північних районів КНДР через 38-му паралель до південного узбережжя країни проходили три автомобільні дороги. Рокадні дороги, що зв'язували морські порти західного і східного узбережжя, були через 60–80 км. З Радянським Союзом Корея була зв'язана однією, з КНР – дев'ятьма автомобільними і поліпшеними ґрунтовими дорогами [44, с. 25].

Засоби зв'язку в Кореї в основному були розвинуті добре. Уздовж основних комунікацій від північного державного кордону до південних портів країни проходили дві головні лінії дротового зв'язку ємністю на різних ділянках 10–48 проводів. Крім того, уздовж залізниць були проведені лінії зв'язку ємністю 8–13 проводів. Більше 10 дротових ліній перетинало півострів із заходу на схід, пов'язуючи морські порти; ємність цих ліній складала 2–12 проводів. Міста Синчжу і Пусан, Сеул і Вонсан зв'язані підземними кабелями. Південні порти Кореї – Пусан, Масан – і о. Чеджудо зв'язані з японськими островами Хонсю,

Рюкю і Цусіма морськими підводними кабелями. Підводні кабелі прокладені також між Вонсан і Мацуе (Японія), Сунчхон і Далекій (Китай). Порівняно добре був розвинутий в Кореї радіозв'язок. Потужність більшості радіостанцій складала 0,25–5 квт. Найбільш великі вузли зв'язку містилися в Пхеньяні, Сеулі, Пусані, Чинджу, Теджоні і Тегу [44, с. 25-26].

У Кореї було близько 96 аеродромів і 30 посадочних площадок загальною кількістю 2400 бойових літаків. Із загального числа аеродромів у Південній Кореї знаходилося 60 аеродромів, з них 30 зі штучними злітно-посадочними смугами, у тому числі 9 для базування важких бомбардувальників. На деяких аеродромах були по дві бетонні або асфальтові злітно-посадочні смуги, авіамайстерні, система сліпої посадки, великі склади паливно-мастильних матеріалів (ПММ) і боєприпасів. Крім того, у Південній Кореї було 16 посадочних площадок. Більшість аеродромів побудована на рівнинах – біля залізних і автомобільних доріг і морських портів.

Найбільш сприятливий період для польотів і бойової діяльності авіації – жовтень – березень, коли встановлюється відносно суха і ясна погода. Візуальне і радіолокаційне орієнтування в Кореї полегшувалося береговою лінією моря, островами, дорогами, містами і хребтами. Контрастна місцевість дозволяла успішно застосовувати панорамні радіолокаційні приціли. Разом з тим при польотах треба постійно враховувати наявність морських припливів і відливів, що різко змінювали конфігурацію берегів материка й островів [44, с. 26].

Населені пункти в Кореї переважно сільського типу, будинки глинобитні або з каменю, дахи солом'яні або черепичні, вулиці криві і вузькі. Міст мало, більшість їх розташована на морському узбережжі. У центрах міст вулиці широкі, будинки дво- і чотириповерхові, околиці мало відрізняються від сіл.

Корея – переважно сільськогосподарська країна. У довоєнні роки в країні збирали близько 4,2 млн. т рису, 1,2 млн. т ячменю, 900 тис. т проса, 700 тис. т бобів, 400 тис. т пшениці, 800 тис. т картоплі [44, с. 27]. Рис і ячмінь вирощувалися головним чином на рівнинах південного і західного узбережжя, пшениця і просо – на Пхеньянській рівнині, овочі – усюди. У Південній Кореї врожай

цих продуктів збирається двічі в рік. Тваринництво в Кореї було розвинуто слабо, тому товарна продукція м'яса не перевищувала 200 тис. т у рік.

У Кореї добувалося кам'яне вугілля, залізна руда, вольфрам, виявлені поклади уранових руд (у районах Кусон і Чорон). Потужність всіх електростанцій Кореї в 1944 р. складала близько 1,5 млн. квт. Електроенергії вироблялося 3,2 млрд. квт-год, з яких 92 % припадало на Північну Корею. Найбільша гідроелектростанція – Супундонська, розташована на р. Ялуцзян (Амноккан). Металургія зосереджена головним чином на півночі країни, у містах Ченгчжин, Кім Чак (Сенгчжин), Сеул, Пусан. У Кореї була розвинута хімічна і суднобудівна промисловість, меншою мірою – металообробна, текстильна і машинобудівна. Основні хімічні заводи розташовані в Північній Кореї.

Отже, аналіз фізико-географічних, природно-економічних умов дає підстави стверджувати, що в цілому територія Кореї з її гірським рельєфом і розвинутою дорожньою мережею дозволяла проводити фронтові й армійські операції у взаємодії з авіацією і військово-морським флотом. Переважаюча в країні гірська місцевість ускладнювала в ході бойових дій широке використання бронетанкових військ, артилерії на механічній тязі, а також автотранспорту.

Бойові дії у війні 1950–1953 рр. розгорталися по трьох напрямках: західному, центральному і східному.

Західний напрямок – Пхеньян, Сеул, Кванджу – відрізнявся більшою площею. Довжина його складала 500 км. Великі рівнини цього напрямку – Пхеньянська, Сеульська і Кунсанська – доступні для широкого використання всіх родів військ, а також організації маневру з метою захоплення з ходу річкових рубежів, проходів у горах, міст і портів. На західному напрямку, у смузі шириною 90–120 км, – найбільш щільне населення. Тут розташовані великі міста Пхеньян, Сеул, була найбільш густа мережа доріг і знаходилися важливі порти – Нампхо, Інчхон, Кунсан, Мокпхо. У смузі цього напрямку була одна залізниця, три автомобільні дороги і багато рокад.

Центральний напрямок – Чорон, Чунчжу, Тегу, Пусан – виводив до найбільшого порту Кореї – Пусан. Довжина напрямку – 360 км, ширина – 75–120 км.

Гористий характер місцевості цього напрямку в ході бойових дій обмежував можливість використання танків. Лише місцевість Нактонганської долини дозволяла широко маневрувати всіма родами військ. У смузі цього напрямку була одна залізниця і одна–дві автомобільні дороги.

Східний напрямок проходив уздовж усього східного узбережжя Кореї, ширина його не більш 35–50 км. Ця смуга заповнена крутими відрогами гір з невеликими рівнинними ділянками в гирлах рік, у межах яких і розгорталися бойові дії частин і з'єднань.

Таким чином, дисертант стверджує, що увесь наведений комплекс факторів мав суттєвий вплив як на характер війни та її тривалість, так і на форми й способи ведення воєнних дій і застосування військ, тобто на воєнне мистецтво сторін у війні. Вирішальними факторами, що визначали характер воєнного мистецтва сторін, стали рівень технічної оснащеності (ступінь розвитку озброєнь і військової техніки, що були застосовані у війні), погляди на форми і способи ведення збройної боротьби, рівень підготовки командного складу і військ та попередній бойовий досвід сторін, специфіка ТВД, морально-психологічний стан особового складу та певні особливості національного менталітету особового складу.

Лише побоювання значного розширення конфлікту, виходу його за межі півострову і переростання війни з локальної в нову світову (з великим ступенем вірогідності – ядерну) стримали вище політичне і військове керівництво США від використання в Кореї нових засобів збройної боротьби, які були на той час в арсеналі їх збройних сил: атомної зброї, реактивних бомбардувальників, безпілотних засобів нападу та деяких інших видів бойової техніки. Проте, у війні в Кореї вперше у широкому масштабі були застосовані реактивні винищувачі (з обох сторін) і вертольоти (війська ООН). Американське командування випробувало в Кореї й деякі інші види нової зброї (за деякими підрахунками, у цій війні було застосовано 9 раніше невідомих видів зброї), зокрема керовані снаряди, оснащені телевізійною системою управління й споряджені вибуховими речовинами, що запускалися з авіаносців і наводилися на ціль спеціальними літаками управління, і керовані бомби для ураження малорозмірних цілей. Крім того, ЗС США широко

застосовували зброю масового ураження: бактеріологічну, хімічну, а також запалювальну речовину напалм.

Гірсько-лісиста місцевість півострову впливала передусім на дії сухопутних сил сторін, дещо знижуючи ефективність застосування військової техніки, зокрема танків. Певним чином на дії військ і застосування засобів збройної боротьби впливали і кліматичні особливості ТВД.

2.3. Воєнно-політичні результати та наслідки війни, бойові втрати сторін

Війна в Кореї тривала понад три роки (37 місяців і три дні). Незважаючи на обмеженість театру воєнних дій, вона втягла у свою орбіту 20 держав, у тому числі 17 під прапором ООН. У ході війни з обох сторін у бойових діях брали участь понад 4 млн. людей. Так, збройні сили ООН і Південної Кореї нараховували понад 1 млн. осіб, близько 1000 танків, 1600 літаків і понад 200 кораблів 7-го флоту США [167, с. 360]. За визнанням американської преси, Корейська війна стала на той час четвертою за масштабами війною в історії США.

Дисертантом констатує, що війна не виявила переможця, а сторони не досягли поставлених цілей. КНДР і Республіка Корея за умовами перемир'я залишились приблизно в тих самих кордонах, що і до початку війни. Північна Корея, Китай і СРСР не досягли бажаного. Разом з тим, і США теж залишились невдоволеними результатами війни. Головнокомандувач коаліційними військами ООН в Кореї генерал М. Кларк (наступник А. Макартура та М. Ріджуея) визнав: “Виконуючи інструкції свого уряду, я виявився першим американським командувачем в історії США, який підписав перемир'я, не здобувши перемоги” [63, с. 358].

За поглядами окремих сучасних російських дослідників, політика воєнного стримування СРСР і Китаю по відношенню до США, стала нездоланною перешкодою для Сполучених Штатів у їх намаганнях досягти гегемонії у Азійсько-Тихоокеанському регіоні під прапором боротьби за демократію та права людини та встановити маріонеткові режими в країнах регіону [50, с. 42].

Головними серед переможених виявилися корейці. У той час як для світу ця війна залишалася локальною як з географічного погляду, так і відносно застосованої зброї, то для корейців вона була, як відзначає південнокорейський дослідник Че Чжин Лі, тотальною війною зі всією властивою їй варварською деструктивністю і величезними всебічними наслідками [290, с. 113]

Війна посилила біполярність світу, призвела до різкого загострення міжнародної напруженості, значного посилення протистояння двох світових систем, викликаного боротьбою супердержав за світове лідерство, та ескалації “холодної війни” між СРСР і США, а через два роки й між очоленими ними військово-політичними блоками. Разом з тим, у кінці війни великі держави стали менш налаштовані на пряме протиборство на полі битви. Ця війна стала визначальною подією для політики “тривалого миру” у відносинах між СРСР і США.

Корейська війна стала причиною швидкого зближення Китаю та Радянського Союзу, але тільки для того, щоб породити сили, які в подальшому призвели до ще більш стрімкого їх розриву.

Значними були й безпосередні наслідки війни. Насамперед, це величезні матеріальні збитки та людські втрати, спричинені воєнними діями. Так, тільки США витратили на війну 20 млрд. доларів [71, с. 242] (за іншими даними, безпосередні витрати США на ведення війни в Кореї до липня 1953 р. склали 54 млрд. долл. і перевищили більш як удвічі витрати на участь у Першій світовій війні [52, с. 105]).

За період війни ВПС США здійснили, за різними даними, від 104078 [167, с.360] до 274855 літако-вильотів (ВПС – 167552 і авіація ВМС – 107303 бойових вильоти) [161, с. 75] і скинули близько 700 тис. т бомб і напалму. Дослідники КНДР називають цифру у декілька разів більшу – 836877 літако-вильотів [71, с. 241]. Згідно доповіді Міжнародної федерації жінок, протягом трьох років війни американські ВПС здійснили близько 800 тис. бойових вильотів у повітряний простір КНДР, у 85 % бомбардувань цілями були мирні об’єкти і цивільне населення, було скинуто 600 тис. т бомб, зокрема й напалмових, що у 3,7 рази більше, ніж на територію Японії за всі роки Другої світової війни. Тільки з січня по

березень 1952 р. 804 рази у 169 районах КНДР скидалися бактеріологічні бомби, які викликали епідемічні хвороби [153, с. 62–63].

Внаслідок воєнних дій тільки народному господарству КНДР було завдано таких збитків: зруйновано 8700 промислових об'єктів, 600 тис. житлових будинків, 6000 шкіл і лікарень та ін. [167, с. 360]. Такими ж значними були збитки Південної Кореї. Так, В. Стьюк зазначає, що Південна Корея втратила у два рази більше промислових підприємств, ніж КНДР (на думку автора, таке твердження є спірним). Матеріальні збитки КНДР склали 1,7 млрд. долл., а РК – 2 млрд., що відповідало їй загальному національному доходу за 1949 р. [172, с. 598].

Сторонами було знищено, пошкоджено, виведено з ладу велику кількість засобів збройної боротьби. Так, сумарні втрати сторін в засобах авіації, за російськими даними, складають до 4000 літаків і вертольотів, причому втрати США і союзників виявилися значно більшими, ніж втрати авіації КНДР, КНР і СРСР – близько 2900 і 1040 відповідно, тобто співвідношення втрат становить 2,7:1. З вказаних 2900 знищених авіаційних засобів тільки радянські льотчики та зенітники зі складу 64-го вак збили 1309 літаків противника (винищувальною авіацією – 1097, вогнем зенітної артилерії – 212), при цьому втративши 335 своїх літаків [160, с. 524; 161, с. 75]. Проте, втрати у винищувачах приблизно рівні, а втрати американських F-86 “Сейбр” значно менше втрат радянських МіГ-15 біс. За даними англійської “Енциклопедії повітряної війни”, втрати “авіації комуністів” склали 949 літаків у повітрі і 89 на землі. Загальні ж втрати ВПС США, згідно з вказаним джерелом, склали 1182 літака, з них 368 у ВМС США [161, с. 75].

Проблема людських втрат у війні, на думку дисертанта, також потребує окремого ґрунтовного дослідження. Війна в Кореї стала однією з найбільш кровопролитних локальних війн після Другої світової війни. За даними ООН, Південна Корея втратила 1,3 млн. чоловік, Північна Корея – 520 тисяч, КНР – 900 тисяч, США – 57 тисяч, війська інших країн ООН – 3,1 тисяч чоловік. Крім того, сотні тисяч людей цивільного населення були вбиті, поранені або померли від хвороб, викликаних розрухою. За деякими підрахунками, ці втрати досягли 3 млн. людей [153, с. 63].

Проте, на думку дисертанта, ці дані не зовсім точні і не повною мірою відповідають дійсності, особливо щодо втрат Північної та Південної Кореї. Проаналізувавши різні джерела [33; 44; 52; 71; 105; 106; 133; 138; 139; 148; 151; 153; 161; 172; 173; 203; 218; 224; 248; 254; 282; 284; 290; 313; 334; 398] та порівнявши наведені у них дані, автор зробив висновок, що загальні втрати сторін і цивільного населення, включаючи вбитих, поранених і пропалих без вісті, складають понад 5,5 млн. людей (більша частина – це мирні громадяни Кореї), з них загиблих і пропалих без вісті – близько 2 млн. Причому загальні втрати корейців склали понад 4 млн. людей (КНДР – 2,5 млн. і РК – понад 1,5 млн.), з них загиблими і пропалими без вісті – до 1,5 млн. людей (КНДР – до 1 млн., РК – близько 500 тис.).

Загальні бойові втрати воюючих сторін, згідно проведеного дисертантом аналізу, становлять понад 2,5 млн. людей (КНА – понад 600 тис., КНД – понад 900 тис., усього – до 1,6 млн.; армія РК – до 700 тис., війська ООН – до 180 тис., усього – до 900 тис.), з них вбитими та пропалими без вісті – більше 1 млн. людей (КНА – до 300 тис., КНД – понад 400 тис., усього – понад 700 тис.; армія РК – близько 300 тис., війська ООН – до 65 тис., усього – понад 350 тис.). Загальні втрати ЗС США – понад 160 тис. військових, з них безповоротні втрати – понад 57 тисяч осіб, втрати інших країн у складі військ ООН – до 15 тисяч, з них близько 5 тисяч – безповоротні втрати.

Усього у Корейській війні взяли участь близько 70 тисяч особового складу радянських ВПС [98, с. 90]. Загальні безповоротні втрати радянських частин і з'єднань, за останніми уточненими даними, склали 315 військовослужбовців, з них офіцерів – 168, сержантів і солдатів – 147 [160, с. 524–525]. Згідно з даними документів, які зберігаються в Центральному архіві Міністерства оборони Російської Федерації, радянські авіаційні та інші з'єднання, що брали участь у відбитті нальотів авіації США, втратили 335 літаків і 120 льотчиків [11, оп. 3139, спр.188, арк. 2; оп. 175512, спр. 1, арк. 1–45] (інші дані – 125 льотчиків [11, оп. 3139, спр.157, арк. 280–283]).

Висновки

Підводячи підсумки, зазначимо, що головною передумовою війни став адміністративний розподіл Кореї по 38-ій паралелі, де після закінчення Другої світової війни були створені окупаційні зони СРСР і США для роззброєння колишньої японської армії та поліції. Подальші плани об'єднати країну через непримиренні позиції прорадянської комуністичної Півночі та проамериканського режиму Лі Син Мана на Півдні країни не досягли мети, адже і Радянський Союз, і США намагалися утвердити в Кореї владу своїх ставлеників. У результаті в 1948 р. на території півострову оформились дві держави з різною ідеологією, політичним устроєм, власними збройними силами – КНДР і Республіка Корея. Не зважаючи на виведення військ СРСР і США з країни, ситуація Кореї поступово загострювалася.

25 червня 1950 р. розпочалася війна Півночі та Півдня як громадянська війна між двома частинами штучно поділеної нації. Дисертант доводить, що повномасштабні воєнні дії розв'язала Північна Корея, лідер якої Кім Ір Сен, прагнучи до об'єднання обох держав в єдину соціалістичну країну за радянським зразком і отримавши схвалення цього кроку з боку І. Сталіна та Мао Цзедуну та значну військову допомогу від СРСР, віддав військам наказ про здійснення рішучого наступу. На основі аналізу архівних документів робиться висновок, що план “швидкоплинної” війни розроблявся під керівництвом і за участю фахівців ГШ ЗС СРСР, а в підготовці КНА до воєнних дій активну участь брали радянські військові радники та спеціалісти. Разом з тим, автор зазначає, що до війни активно готувалася і південнокорейська армія – Лі Син Ман теж зажадав повної влади над всією територією країни і мав не тільки наміри, а й конкретні плани розпочати воєнні дії проти КНДР за підтримки США.

Реакція США та ООН на агресію Північної Кореї була дуже швидкою – дії КНДР були кваліфіковані як *агресія* та засуджені з боку Ради Безпеки ООН. При цьому радянський представник у засіданні РБ участі не брав. Надалі було створено військову коаліцію для протидії Північній Кореї на чолі з США. Об'єднані ЗС ООН очолив командувач ЗС США на Далекому Сході генерал А. Макартур.

Вже 27 червня президент США Г. Трумен віддав наказ про надання збройної підтримки ПКА військово-повітряними та військово-морськими силами з метою відкинути армію КНДР за 38-му паралель. У подальшому в бойових діях взяв участь і значний контингент сухопутних військ США. Вступ армії США та інших країн у війну, масовані авіаційні бомбардування міст і об'єктів КНДР, пізніша окупація Північної Кореї, застосування бактеріологічної зброї військами США суттєво змінили характер війни в Кореї.

Корейська війна мала коаліційний характер. У ній загалом брали участь військові формування 20-ти країн: на боці КНДР – китайські народні добровольці (КНД) та військові з'єднання Радянської армії, на боці Республіки Корея – з'єднання та частини 16-ти країн, але переважно ЗС США.

Серед факторів, які впливали на хід війни, результати проведених операцій, кампаній та війни в цілому, необхідно виділити три їх групи. До першої можна віднести воєнно-політичні фактори: стан і тенденції розвитку воєнно-політичної обстановки в світі, регіоні та країні напередодні та в ході війни, політичні дії урядів, політичних і дипломатичних осіб окремих країн, ООН щодо вирішення корейського питання. Друга група – військові фактори, у т.ч. воєно-економічні і військово-технічні: рівень озброєності та стан збройних сил сторін, динаміка їхніх кількісних та якісних змін у ході війни, стратегічна та оперативна обстановка. Третя група факторів становлять фізико-географічні умови ТВД. Всі ці групи факторів мали відповідний вплив на воєнні дії та застосування військ.

Узагальнюючи результати та наслідки війни в Кореї, можна зробити такі висновки. По-перше, у цій війні фактично не було переможця. Ні КНДР, ні Південна Корея не досягли поставлених цілей, так само як ні СРСР і Китай, ні США не змогли задовольнити свої інтереси. По-друге, незважаючи на локальний характер війни, обмеженість ТВД і залучених до війни військ (сил), Корейська війна виявилася однією з найбільш кровопролитних і значних за своїми наслідками війн після Другої світової війни. Ці наслідки були різноплановими, важливими як для політичної сфери, розвитку міжнародної обстановки у світі, так і для подальшого розвитку воєнного мистецтва та військової практики.

РОЗДІЛ 3

ФОРМИ ТА СПОСОБИ ВЕДЕННЯ ЗБРОЙНОЇ БОРОТЬБИ СТОРОНАМИ В ХОДІ ВІЙНИ

3.1. Характерні риси та особливості ведення воєнних дій сторонами

Хід воєнних дій і воєнне мистецтво сторін у першому періоді війни. У ході *першого періоду* війни (25 червня – 14 вересня 1950 рр.) КНА здійснила загальний наступ, провівши 5 послідовних операцій: Сеульську (25–29 червня), Сувонську (30 червня – 6 липня), Теджонську (7–20 липня), Нактонганську (21 липня – 20 серпня) і Пусанську (31 серпня – 14 вересня). В результаті цих операцій КНА просунулися на південь на 250–350 км, оволоділа 90% території Південної Кореї. Війська противника опинилися затиснутими на пусанському плацдармі. Проте, втручання військ США і ООН не дозволило КНА повністю оволодіти півостровом і досягти поставленої мети.

У 1-ій (Сеульській) операції (25–29 червня 1950 р.) з'єднання і частини КНА з метою оточити і знищити головне угруповання південнокорейських військ в районі Сеула завдали головного удару вздовж західного узбережжя на південь. 28 червня вони оволоділи Сеулом [65, с. 35] і вийшли на північний берег р. Ханган. На східній ділянці фронту війська КНА оволоділи містами Чхунчхон і Канним. Південнокорейські війська зазнали значних втрат (понад 21 тис. солдатів і офіцерів загиблими та полоненими), але їм вдалося уникнути оточення і вивести свої головні сили з-під удару [167, с. 358; 368, ч.1, с. 51].

27 червня 1950 р. президент США Г. Трумен віддав офіційний наказ американським військам, насамперед ВПС і ВМС США на Далекому Сході, про втручання у воєнний конфлікт [201, с. 107–108], а 30 червня – розпорядження командувачу американськими військами на Далекому Сході генералу Дугласу Макартуру про перекидання американських сухопутних військ з Японії в Корею [111, с. 59]. ВМС отримали завдання блокувати корейське узбережжя, а ВПС – бомбардувати територію Північної Кореї. Втручання США у воєнні дії на Корейському півострові поступово набуло повномасштабного характеру.

У 2-ій (Сувонській) операції (30 червня – 6 липня 1950 р.) з'єднання КНА, форсувавши р. Ханган південніше Сеула, завдали головного удару в напрямку м. Пхьонтхек з метою розгромити угруповання противника в районі м. Сувон і 4 липня оволоділи ним. До закінчення операції вони оволоділи на західній ділянці фронту важливими опорними пунктами Пхентек, Ансон і портом Інчхон; на центральній і східній ділянках – містами Вонджу, Чхунджу, Самчхок та ін. Незважаючи на введення в бій 24-ої пд США й активну підтримку авіації, південнокорейські війська не змогли зупинити наступ КНА на південь.

7 липня Рада Безпеки ООН схвалила ініційовану США нову резолюцію по Кореї. Тоді ж її підтримали 53 держави. Вона передбачала надання країнами-членами ООН збройних сил та інших засобів у розпорядження об'єднаного командування під керівництвом США, призначення президентом США командуючого цими силами і про використання прапора ООН в ході воєнних дій в Кореї. 8 липня Г. Трумен призначив генерала Д. Макартура командуючим військами ООН у Кореї.

7–20 липня війська КНА здійснили 3-тю (Теджонську) операцію з метою розгрому противника на рубежі р. Кимган, м. Андон до розгортання основних сил американських військ. Головного удару було завдано в напрямку тимчасової столиці Південної Кореї м. Теджон, де діяла 24-а пд ЗС США. Розгорнувши наступ, з'єднання КНА, які мали перевагу в танках, 13 липня вийшли до р. Кимган і вночі з ходу форсували її. Незважаючи на абсолютну перевагу американської авіації в повітрі, яка майже повністю знищила північнокорейську авіацію, 20 липня з'єднання КНА завершили оточення 24-ої пд в районі м. Теджон і завдали їй відчутної поразки, а до 21 липня подолали хребет Собек. Противник втратив понад 32 тис. солдатів і офіцерів, понад 220 гармат і мінометів, більше 20 танків, 540 кулеметів, 1300 автомобілів та іншу техніку [65, с.35; 111, с. 62].

У 4-ій (Нактонганській) операції (21 липня – 20 серпня) головного удару було завдано суміжними флангами 1-ї та 2-ї А у напрямку мм. Кимчхон, Тегу з метою виходу до р. Нактонган і оволодіння плацдармами на її протилежному березі. До початку серпня війська 1-ї А досягли р. Нактонган і південного узбе-

режжя Кореї. 8 серпня на напрямку головного удару з'єднання КНА форсували Нактонган, завдавши поразки бронетанковій і 25-ій пд США. Війська 2-ї А, просуваючись уздовж східного узбережжя, до закінчення операції вийшли в район м. Пхохан. У противника залишалось лише 1/10 частина території Південної Кореї (близько 10 тис. кв. км) з великим портом Пусан. Його війська опинилися затиснутими з півночі і заходу на пусанському плацдармі.

Замисел 5-ої (Пусанської) операції (31 серпня – 15 вересня) полягав у тому, щоб завдати одночасних ударів із заходу та сходу, оточити основне угруповання американо-південнокорейських військ в районі мм. Тегу, Йончхон, розгромити їх і повністю оволодіти територією Південної Кореї.

У ході попередніх наступальних дій війська КНА зазнали чималих втрат у людях та техніці. Втрати в артилерії склали близько 40 %, а в танках і САУ понад 50 %. В середньому піхотні дивізії до цього часу мали від 30 до 50 % штатної чисельності особового складу і матеріальної частини. Комунікації КНА були надзвичайно розтягнутими і до того ж безперервно піддавалися бомбардуванням авіації противника. Американська авіація, маючи абсолютну перевагу в повітрі, щоденно здійснювала 500–1000 літако-вильотів, завдаючи масованих ударів по бойових порядках північнокорейських військ, об'єктах тилу, дорогах, мостах, переправах. Авіація КНА мала на той час лише 21 справний бойовий літак, з них 20 штурмовиків і 1 винищувач. У строю залишалось 6 льотчиків-винищувачів і 17 льотчиків-штурмовиків. У зенітно-артилерійських частинах КНА було не більше 80 37-мм і 85-мм зенітних гармат, що не забезпечувало прикриття навіть найбільш важливих об'єктів [44, с. 92–93].

Американські і південнокорейські війська перед початком операції КНА зосередили на Пусанському плацдармі 10 дивізій і одну англійську бригаду (загалом близько 180 тис. чол., з них 78762 американців [111, с. 65]), створивши значну перевагу на свою користь. Обстановка на морі повністю контролювалася об'єднаними силами, які перед 1 вересня мали у своєму складі понад 190 американських, британських, південнокорейських, голландських і французьких бойових кораблів і 449 літаків морської авіації. Загальна чисельність військ ООН (ра-

зом з ВПС США на Далекому Сході та ВПС Австралії, ВМС США) досягла 250370 людей [199, с. 255].

В цілому, противник переважав північнокорейську армію у живій силі в 2,5 рази, у танках – в 6 разів і мав повну перевагу у повітрі та на морі [167, с. 358]. Проте, війська КНА на початку операції на окремих ділянках прорвали оборону військ ООН, просунувшись на 10–15 км, але розвинути успіх не змогли. Висадка американцями оперативного морського десанту в глибокому тилу КНА в районі м. Інчхон змусила КНА перейти до оборони та відступу.

Отже, у ході *першого періоду війни* в Кореї, що тривав 82 дні, КНА за короткий термін розгромила південнокорейські війська південніше 38-ої паралелі. Розгорнувши загальний наступ по усьому фронту і переслідуючи з'єднання південнокорейської армії, що відступала, а також громлячи американські війська, що вводилися в бій, КНА на початку вересня очистила від противника понад 90 % території країни, на якій проживало 92 % її населення.

Американське командування залучило протягом першого етапу війни, крім величезної кількості авіації і численного флоту, п'ять піхотних дивізій, кілька окремих піхотних полків, п'ять полків артилерії РГК і чотири окремих танкових батальйони. Воно також розпочало ряд термінових заходів для поповнення людьми і бойовою технікою південнокорейських військ. Американські війська, будучи не в змозі стримати удари КНА, змушені були відступати. Тільки відсутність ВПС і ВМС у КНА, а також великі втрати в живій силі й особливо в танках і артилерії, яких вона зазнала від американської авіації і вогню артилерії, не дозволили їй завершити розгром противника на пусанському плацдармі. Разом з тим, американці змушені були визнати, що “північнокорейську армію лише з надзвичайними зусиллями вдалося стримати в пусанському районі” [44, с. 99]. Загалом, війська ООН втратили 93663 військовослужбовців убитими та пораненими, 134 танки, 229 гармат, 351 міномет, 1943 кулемета тощо [111, с. 67].

Характерні риси в діях військ КНА. Головне командування КНА розташувало свої війська на рубежах 38-ої паралелі у двох ешелонах і виділило резерв. На сеульському напрямку, де зосереджувалося головне угруповання противника,

були розміщені основні сили армії. Створене угруповання військ КНА забезпечувало успішне нанесення рішучого удару.

Загальний задум наступу, що базувався на розгромі основних сил противника в районі Сеула з одночасним розвитком наступу на інших напрямках, цілком впливав з обстановки, яка склалася, тому що у випадку розгрому цих сил ворога розсипалася б уся його оборона південніше 38-ої паралелі. Цей напрямок найкоротшими шляхами виводив війська КНА до головних об'єктів противника. Крім того, тут була найбільш розвинута мережа шосейних доріг і залізниць та простиралася широка сеульська рівнина, що полегшувало дії всіх родів військ.

Нанесення головного удару на Сеул з півночі і допоміжного в обхід Сеулу з північного сходу в загальному напрямку на Сувон з одночасним наступом на західному і східному узбережжі у випадку успіху приводило до дроблення оборони противника на широкому фронті, оточення і розгрому його головних сил у районі Сеула. Наступ на широкому фронті позбавляв противника можливості здійснювати маневр уздовж фронту і посилювати свої війська на напрямку головного удару дій КНА за рахунок зняття своїх військ із другорядних ділянок.

Задум наступу в цілому впливав з реальної оцінки як сил і можливостей КНА, так і сил південнокорейських військ. Однак вступ у війну американських військ змінив співвідношення сил. Армії КНДР довелося боротися у надзвичайно невігідних умовах. Унаслідок цього після форсування р. Ханган темп наступу військ КНА складав усього 4,5–5 км за добу.

У ході наступу командуванню КНА необхідно було неодноразово проводити перегрупування військ, однак усі вони були обмежені за своїми масштабами. Здійснення перегрупувань ускладнювалося відсутністю достатньої кількості транспортних засобів, сильним впливом авіації противника, а також умовами місцевості. Так, наприклад, до кінця липня склалася обстановка, що вимагала швидкого посилення військ на ділянці до півдня від Ендона для стрімкого і сильного удару по слабо прикритому флангу основного угруповання противника і розвитку наступу в напрямку на Пусан. Проте вчасно перегрупувати в цей район сили не вдалося внаслідок вищезгаданих причин. Далі командування КНА вжило за-

ходів щодо посилення військ 1-ої армійської групи, але було вже пізно, тому що противник підкинув сюди великі сили і міцно прикрив свій лівий фланг.

При плануванні наступу командування КНА, командири з'єднань і частин виходили з необхідності забезпечення переваги в силах і засобах на напрямку головного удару, нарощування сили удару при розвитку наступу, а також прикриття флангів і тилу від раптових ударів противника. Тому при прориві оборони противника бойові порядки військ на головному напрямку будувалися, як правило, у два ешелони, а на другорядних напрямках – в один ешелон. В останньому випадку виділявся резерв. З'єднання і частини, що наступали на головному напрямку, одержували більш вузькі смуги для наступу.

У міру просування вперед війська КНА зазнавали великих втрат від авіації й артилерії ворога. Через відсутність резервів і витрати других ешелонів вони позбавлялися можливості нарощувати зусилля на обраних напрямках і наступ, як правило, уповільнювався. Поповнення ж військ за рахунок малих резервів, яких було в достатній кількості, стало занадто ускладненим, а безперервне постачання їх усім необхідним для бою і життя – майже неможливим.

Аналіз бойового використання з'єднань КНА показує, якщо на початку наступу в другому ешелоні знаходилися три дивізії й одна дивізія в резерві Головного командування, то наприкінці червня й у липні три дивізії з чотирьох були введені в бій. При цьому оперативні резерви, як правило, не відновлювалися.

Більшість дивізій вели безперервні бої протягом двох і більше місяців. У серпні нарощування зусиль діючих військ відбувалося майже винятково за рахунок знову сформованих з'єднань. У вересні всі війська КНА були втягнуті в бій. У резерві залишалася лише 105-а тд без матеріальної частини і тільки-но сформована 17-а мд.

У ході наступу війська КНА застосовували охоплення й обходи, досягаючи оточення і знищення частин і підрозділів противника. Для обходу ворога найчастіше використовувалися підрозділи силою взводів, рот, а іноді – батальйонів, полків. Однак широкого розмаху такий спосіб дій не одержав. У ряді випадків бої набували затяжного характеру, противник не знищувався, а витіснявся. Це

особливо яскраво видно на прикладі бойових дій у районі Сеула, коли через повільність частин 3-ї та 4-ї пд, 105-ї тд і незадовільних дій 2-ї пд й мотоциклетного полку противник у районі Сеула не був знищений. Не була цілком знищена і 24-а пд армії США в районі Теджона. Подібні недоліки мали місце й у бойових діях військ 2-ї армійської групи на рубежі Енгу, Андон, де війська КНА протягом майже 15 днів вели важкі бої, прагнучи фронтальними ударами опанувати сильними опорними пунктами противника.

На початку війни бойові дії велися головним чином удень. Однак вже в середині липня через абсолютне панування ворожої авіації військам КНА довелося майже цілком перейти до бойових дій тільки вночі. Це не зупинило їх успішного просування, але значно знизило темпи наступу. Найбільш характерним для дій військ КНА вночі була раптова, стрімка атака противника, що проводилася іноді і без артилерійської підготовки.

У ході наступу військам КНА довелося форсувати багато річок, у тому числі такі великі, як Ханган, Кимган, Намган, Нактонган. У більшості випадків річки форсувалися після підготовки в короткий термін і рідше – з ходу. Форсування здійснювалося звичайно на широкому фронті, уночі, за підтримки артилерії. Піхота і легке озброєння внаслідок відсутності у військах табельних переправних засобів переправлялися на човнах, плотах і т.д., а танки, САУ, гармати – на поромах, захоплених у противника, або по відновлених мостах. Іноді влаштовувалися підвідні мости.

Велику роль у забезпеченні успіху піхоти зіграли танки та артилерія. У першому періоді війни танки і САУ були застосовані майже винятково для безпосередньої підтримки піхоти, що в конкретних умовах обстановки було доцільним. Однак у використанні танків траплялися недоліки: невміння організувати артилерійське забезпечення дій танків; слабке інженерне забезпечення їх наступу, внаслідок чого танки зазнавали втрат на мінних полях противника; нерішучість дій танкістів.

При обмеженій кількості артилерії, головним чином дивізійної, створення угруповання артилерії мало певні труднощі, особливо в умовах, коли піхотним

полкам частіше приходилося діяти на самостійних напрямках. Тому полкові артилерійські групи в складі не більше двох дивізіонів створювалися звичайно тільки в піхотних полках, що діяли на головних напрямках. Полки ж, розгорнуті на другорядних напрямках, підсилювалися звичайно одним дивізіоном артилерії.

Під час успішного наступу і при переслідуванні командири з'єднань і частин не завжди приділяли належну увагу своєчасному переміщенню штатної артилерії, не надавали їй допомоги. Це призвело до того, що частина або з'єднання, зустрівши опір противника в глибині оборони, не могли вчасно придушити його вогнем артилерії. Був потрібен певний час для підтягування артилерії. Під час розвитку наступу і набуття досвіду цей недолік поступово усувався. З вступом у війну збройних сил США і встановленням американською авіацією абсолютного панування в повітрі умови переміщення артилерії і можливості її маневру стали більш обмеженими і вона несла великі втрати.

Авіація КНА, через її нечисленність, істотної ролі в першому етапі війни не відігравала. Протягом червня штурмова авіація зробила 44 літако-вильоти, у липні – 46, у серпні – 4, у вересні – 4, а всього – 98 літако-вильотів із загальним нальотом близько 100 год. Винищувальна авіація в червні–серпні провела 222 повітряних боїв, збивши при цьому 45 літаків противника.

ВМФ КНДР 25 червня успішно здійснив висадку морського десанту в районі Каннин, яка була проведена без втрат. Надалі флот через свою нечисленність активних дій не вів. Берегова і зенітна артилерія і морська піхота організували оборону найважливіших військово-морських баз. Артилерія вела боротьбу з ворожими літаками і кораблями, що бомбардували ці бази й узбережжя.

ППО військ і об'єктів тилу, через недостатню кількість засобів, була слабкою. До того ж зенітно-артилерійські батареї, що діяли на фронті, часто змушені були брати участь у відбитті контратак піхоти і танків, ведучи вогонь по наземних цілях.

Система управління військами, яка існувала в мирний час, не забезпечувала своєчасного розгортання органів управління, необхідних для організації безперервного і стійкого керівництва військами під час війни. Велике віддалення на по-

чатку війни Генерального штабу від фронту сильно ускладнювало безпосереднє управління з'єднаннями. Після організації штабу фронту і штабів армійських груп на них було покладене керівництво всіма бойовими діями військ, які знаходилися на фронті. Планування ж і організація оборони західного і східного узбережжя залишалися в руках ГШ. Однак усі ці штаби не мали достатньої кількості засобів зв'язку. ГШ продовжував залишатися ослабленим і не був повноцінним органом керування Головному. Штаби армійських груп, маючи у своєму підпорядкуванні велику кількість з'єднань (5–7), не справлялися з керівництвом ними, тому управління військами не завжди було стійким.

Не кращими через невідповідність штабів і нестаток засобів зв'язку були справи з управлінням військами й у ланці дивізія – полк. Деякі командири з'єднань по дві і більше доби не знали положення своїх частин. Характерними недоліками в управлінні військами у першому періоді війни були: невміння штабів у короткий термін оформляти і доводити до військ рішення командирів; відсутність у деяких командирів частин і з'єднань практичних навичок з безперервної підтримки взаємодії між родами військ, частинами і підрозділами, а також із сусідами; невміння командирів і начальників штабів правильно розташовувати пункти управління; недооцінка деякими командирами ролі і місця штабу в управлінні військами у сучасному бою і прагнення управляти військами особисто без штабу; несвоєчасність доповідей і інформації про положення своїх військ і противника; слабка організація розвідки.

У ході бойових дій виявилися недоліки в роботі тилу КНА. Органи тилу не змогли організувати регулярне постачання військ і евакуацію поранених. У значній мірі це пояснюється недостатністю транспортних засобів і сильним впливом американської авіації по шляхах підвозу. Але разом з тим тут мали місце і недоліки організаційного порядку: нерозпорядливість, невміння організувати роботу. Були окремі випадки відправлення на фронт снарядів без детонаторів, кулеметів без стволів і т.д.

Характерні риси в діях південнокорейських і американських військ. Командування південнокорейської армії не приділяло достатньої уваги питанням орга-

нізації оборони. Тому в результаті артилерійської підготовки й ударів військ КНА велика частина їх опорних пунктів і вузлів опору першої лінії оборони вже у перші години бою були захоплені. В результаті оборона ПКА, війська яких значною мірою були деморалізовані, порушувалася і розпадалася на окремі ізольовані вогнища опору, які досить швидко ліквідувалися частинами КНА.

Противник намагався відновити порушену систему своєї оборони шляхом введення в бій резервів і других ешелонів, прагнучи контратаками відкинути війська КНА у вихідне положення. Контратака проводилася силами батальйону – полку, а на окремих ділянках і двома полками, і підтримувалась вогнем артилерії. Запеклі бої, що тривали протягом 25 червня, а на деяких напрямках продовжувалися і 26 червня, були вирішальними в ході всієї боротьби за головну смугу оборони. Південнокорейські війська зазнали в цих боях великих втрат і були змушені відступати. Відступаючи, вони прагнули закріпитися на вигідних рубежах, головним чином, біля вузлів доріг, на висотах, що прикривали важливі дороги, а також по берегах долин і рік. Але з цих рубежів їх швидко вибивали.

Зі вступом у війну в Кореї ЗС США американське командування вжило всіх можливих заходів з тим, щоб затримати наступ КНА і закріпитися на вигідних рубежах. Прагнучи виграти час для заняття оборони головними силами, воно викидало вперед посилені загони, підтримуючи їх дії авіацією.

Під час відступу американські війська вели бойові дії на широкому фронті (50-60 км на дивізію), зосереджуючи основні зусилля вздовж найважливіших доріг. Темп відступу американських військ коливався від 7 до 20 км за добу [44, с. 107]. Відхід частин і підрозділів відбувався, як правило, на автомобілях.

При відході мали місце недоліки в організації взаємодії родів військ і сусідів, особливо американських і південнокорейських. Нерідко було так, що частини не знали місцезнаходження сусідів. Наприклад, у районі Пхохана американці вели бій з частинами ПКА, завдаючи один одному великих втрат. Американське командування при відході часто залишало південнокорейців напризволяще.

До 20 серпня американські і південнокорейські війська відступили на вигідні природні рубежі, утворивши так званий пусанський плацдарм. На момент

відходу на цей плацдарм ширина смуг з'єднань і частин американських і південнокорейських військ значно скоротилася. У середньому на кожну піхотну дивізію припадало до 20 км фронту.

Оборона військ ООН на пусанському плацдармі складалася із системи опорних пунктів, обладнаних у населених пунктах, на висотах і у вузлах доріг. Проміжки між опорними пунктами прикривалися вогнем і різними загородженнями. Бойові порядки військ будувалися без глибокого ешелонування, звичайно в один ешелон з виділенням резервів: у дивізії – силою до батальйону, у полку – до роти. В обороні американське командування, використовуючи добре розвинену мережу шосейних доріг і автотранспорт, досить швидко маневрувало військами, знімаючи їх з неатакованих ділянок і перекидало на загрозливий напрямок.

Піхота ПКА, маючи достатню кількість реактивних рушниць (РПТР) і безвідкатних гармат, використовувала їх невміло. Протитанкова оборона організовувалася на недостатню глибину. Протитанкова артилерія розташовувалася групами в 4–6 гармат, а в районах Иденпу і Сеула відзначалося зосередження на вузьких ділянках до 8–12 гармат. У ході бойових дій виявилось, що 60-мм РПТР виявилися недостатньо ефективними в боротьбі з танками КНА, тому вони спішно замінялися 88,9-мм РПТР.

На початку бойових дій у Кореї американські війська мали у своєму складі незначну кількість танкових підрозділів. Основною причиною цього була недооцінка деякими військовими керівниками армії США ролі танків в умовах Кореї, яка є переважно гірською країною. Вважалося, що танки не зможуть знайти широкого застосування в Кореї або будуть виконувати досить обмежені завдання. Успішні дії танків противника змусили американське командування терміново почати перекидання танкових підрозділів у Корею. Спочатку були перекинуті танкові підрозділи з Японії, на озброєнні яких знаходилися застарілі легкі танки “Чаффі” і середні танки “Шерман”. Однак ці танки виявилися неефективними. Потім почали прибувати танкові підрозділи зі США, на озброєнні яких переважно були танки “Першинг” і “Паттон”.

При відступі американських військ до пусанського плацдарму танки застосовувалися для прикриття виходу з бою і наступного відходу піхоти. Крім того, танки використовувалися для забезпечення колон, що відходять, від нападу партизанів, для чого частина танків рухалася в голові колони. В обороні танки піхотних полків використовувалися для посилення протитанкової оборони піхоти, а танкові батальйони дивізій знаходилися в резерві командирів дивізій і використовувалися для підтримки піхоти при контратаках.

У бойових діях у першому етапі війни брала участь артилерія, що організаційно входила до складу піхотних дивізій і окремих піхотних полків (крім штатних артилерійських засобів, кожен окремий піхотний полк був посилений одним дивізіоном польової артилерії), а також артилерія РГК. Досвід боїв у перші дні війни показав, що артилерія піхотної дивізії ПКА не може повною мірою забезпечити запити піхоти. Командування ПКА могло створювати достатню щільність ефективного артилерійського вогню тільки уздовж основної осі відходу, на важливих дорогах. Прагнучи заповнити відсутню міць артилерії, американське командування з 27 червня стало покладати частину завдань артилерії на авіацію.

Під час відходу американських військ до пусанського плацдарму польова артилерія в більшості випадків не розгорталася і не надавала необхідної підтримки піхоті. Більш того, артилерія, як правило, відходила першою, унаслідок чого війська часто залишалися без артилерійського прикриття. У тих випадках, коли польова артилерія направлялася для безпосереднього прикриття військ, які відступали, вона звичайно була розташована поблизу доріг. Тільки-но з'являлася найменша загроза виходу частин КНА у фланг або тил американських військ, артилерія знімалася з вогневих позицій і негайно виводилася в тил. Під час боїв на пусанському плацдармі використання артилерії стало більш організованим. При відбитті нічних атак противника американська артилерія звичайно вела загороджувальний вогонь. Контратаки американських військ підтримувалися масованим артилерійським вогнем і авіацією.

Основні завдання з інженерного забезпечення бойових дій вирішувалися звичайно саперними батальйонами дивізій, у той час як інженерні частини РГК

використовувалися в тилу військ першого ешелону. При відході саперні підрозділи руйнували дороги і мости, підривали будинки в містах, влаштовували інженерні загородження і перешкоди, головним чином протитанкові. Протитанкові міни на початку війни не застосовувалися. Вони почали надходити в Корею на початку серпня і широко стали використовуватися при обороні пусанського плацдарму. Відсутність мін, на думку американців, було однією з помилок американського командування на початку бойових дій. Протитанкові міни по мірі надходження до військ використовувалися для мінування найважливіших доріг.

Із самого початку війни в Кореї американське командування приділяло велику увагу завоюванню панування в повітрі. Крім того, зусилля американської авіації були спрямовані на виконання завдань по ізоляції районів бойових дій і надання безпосередньої підтримки наземним військам. Завдання з ізоляції районів бойових дій виконувалися шляхом нанесення ударів по комунікаціях, залізничних вузлах, мостах, складах, залізничних ешелонах і автотранспорту, по резервах і скупченню живої сили і техніки в тактичній і оперативній глибині. Завдання з безпосередньої авіаційної підтримки сухопутних військ вирішувалися шляхом нанесення штурмових і бомбардувальних ударів по військах, артилерійських позиціях, танках. Планування і контроль взаємодії авіації з наземними військами здійснювалися спеціальним органом – центром спільних дій, у якому були представлені офіцери оперативного і розвідувального відділів 8-ої А і 5-ої ПА. Використання авіації у першому періоді характеризувалося досить чіткою взаємодією з наземними військами.

З перших днів війни в Кореї активну участь у бойових діях взяли ВМС, перед якими було поставлене основне завдання – блокувати морське узбережжя Кореї. При цьому західне узбережжя було блоковане переважно кораблями “британської співдружності націй”, а східне – американськими, які всіляко перешкоджали морським перевезенням, вели боротьбу з флотом КНДР, обстрілювали узбережні населені пункти, сприяли своїм військам при діях на приморських напрямках. Поряд з цим ВМС забезпечували висадження морських десантів, переважно тактичних і диверсійних, а також евакуювали південнокорейські війсь-

ка, яким загрожувало знищення. Авіація ВМС у взаємодії з ВМС США бомбардувала бойові порядки військ КНА і тиліві об'єкти Кореї.

Таким чином, оцінюючи *воєнне мистецтво сторін у першому періоді війни*, необхідно зазначити, що наступальні операції військ КНА мали рішучий характер. Використовуючи умови гірсько-лісної місцевості та слабкі сторони противника (прив'язка до транспортних комунікацій, недостатня підготовка до ведення бойових дій вночі), вони вели бої уздовж доріг тільки частиною сил, а головними силами завдавали ударів по флангах противника з метою наступного виходу на тили його головного угруповання [103, с. 114; 146, с. 81].

Однією з найважливіших особливостей бойових дій КНА була раптовість ударів [69, с. 507]. Для її досягнення широко використовувались нічні умови. Це позбавляло противника можливості повною мірою використовувати свою перевагу в повітрі й утруднювало ведення ним розвідки. Переслідування противника велось шляхами, паралельними його відходу, що в ряді випадків сприяло оточенню його окремих угруповань. Проте, на успіх переслідування і розгрому противника впливала нестача бронетанкових військ, авіації, а також недоліки у підтримці безперервного управління і взаємодії [152, с. 15; 146, с. 81].

Для воєнного мистецтва військ США і РК характерним було прагнення стримати просування військ КНА, перехопити стратегічну ініціативу і перейти до наступальних дій. Проте, крім захоплення панування у повітрі, американцям не вдалося досягти цих цілей. Вони змушені були відступати, спочатку неорганізовано, пізніше все більш організовано. Але до кінця серпня – початку вересня 1950 р. завдяки значному кількісному та якісному посиленню за рахунок перекидання на Корейський півострів все нових військ вони змогли стабілізувати фронт і створити суттєву перевагу над противником у силах і засобах, а також підготувати умови для переходу в рішучий наступ по всьому фронту.

Хід воєнних дій і воєнне мистецтво у другому періоді війни. Другий період війни розпочався 15 вересня 1950 р. Створивши рішучу перевагу сил над противником [Див. Додатки А.3 і А.4], у серпні – вересні 1950 р. американське командування в Кореї підготувало рішучу наступальну операцію з метою повного

розгрому КНА. Воно планувало контрнаступом з пусанського плацдарму і діями оперативного десанту з району Інчхона у спільному напрямку на Сеул оточити і знищити головні сили КНА південніше 38-ої паралелі, а потім захопити територію Північної Кореї.

До середини вересня на Пусанському плацдармі вже було зосереджено 14 піхотних дивізій (7 американських і 7 південнокорейських), 1 морська (США) і 1 піхотна (англійська) бригади, декілька окремих частин, до 500 танків, понад 1600 гармат і мінометів, понад 1000 літаків [167, с. 359]. Головного удару війська ООН завдавали з району м. Тегу в напрямку Теджон, Сеул.

Інчхон-Сеульська операція розпочалася висадкою морського десанту в районі Інчхона 13–16 вересня (“Кромайт” – Інчхонська десантна операція) [94; 122; 386; 61, с. 27–48]. До складу десанту американське командування виділило 10-й АК (1-шу дивізію морської піхоти, 7-му пд, 27-му інженерну бригаду США, англійський загін морської піхоти “командос” і до 10 тис. північнокорейських військ; крім того залучався 187-й окремий повітрянодесантний полк), що нараховував понад 40 тис. солдатів і офіцерів (за деякими іншими даними – 45 тис. чол. [61, с. 31], 50 тис. чол. [71, с. 229], і навіть до 70 тис. чол. [103, с. 111; 180, с. 23; 199, с.503]). Для перекидання десанту морем і забезпечення його висадки було виділено 257 кораблів і суден. Для забезпечення висадки з повітря залучалося 500 літаків і вертольотів зі складу 5-ї армії тактичної авіації та авіації ВМС США і Великої Британії [44, с. 510; 61, с. 31] (за даними американських дослідників М. Кегла і Ф. Менсона – 260 бойових кораблів і суден різних класів і 400 літаків [94, с.370–373]). Висадка десанту здійснювалася трьома ешелонами: в першому ешелоні – 1-а дмп, в другому – 7-а пд, в третьому – решта частин 10-го АК.

Протидесантна оборона узбережжя була слабкою. Загородження на воді не встановлювалися. В районі Інчхона оборонявся полк морської піхоти КНА, який ще не завершив формування, чисельністю до 3 тис. осіб [103, с. 111, 61, с. 33].

На світанку 15 вересня, у період найбільшого припливу, після 45-ти хвилинної авіаційної та артилерійської підготовки передові частини десанту здійснили висадку на берег. Вони захопили порт і забезпечили десантування 1-ї дмп.

До кінця дня 15 вересня полки першого ешелону десанту захопили також східну і південно-східну частини м. Інчхон, а наступного дня – повністю оволоділи міс- том. Висадка наступних ешелонів десанту відбувалась одночасно з розвитком наступу військ першого ешелону на суші в напрямках на Сеул і Кимпхо.

Того ж дня ударне угруповання об'єднаних сил у складі двох південнокорейських корпусів, семи американських піхотних дивізій, 36-ти дивізіонів артилерії перейшло у контрнаступ з району Тегу у північно-східному напрямку. 27 вересня обидва угруповання з'єдналися південніше Єсана, оточивши 1-у армійську групу КНА у південно-східній частині Кореї [103, с. 111].

Разом з тим американським військам не вдалося з ходу оволодіти Сеулом і повністю відрізати шляхи відходу основним силам КНА з Південної Кореї. Війська КНА залишили Сеул 28 вересня після його двотижневої оборони. До 1 жовтня командування КНА вивело більшу частину військ з півдня Кореї. Зі з'єднань, що відступали вздовж східного узбережжя, в жовтні було створено 2-й фронт (два СК), що існував до грудня 1950 р. поряд з 1-м фронтом, який діяв на пхеньянському напрямку.

З виходом на 38-му паралель генерал Макартур зі своїм штабом спланували нову наступальну операцію. Її замисел полягав у тому, щоб ударами на Пхеньян з півдня, з району Сеула, у взаємодії з повітряним десантом, висадку якого передбачалось здійснити в тилу військ КНА, і зі сходу, з району Вонсана, де намічалось висадити морський десант, розгромити основні сили північнокорейської армії і оволодіти Пхеньяном. У подальшому командування об'єднаних військ розраховувало, розвиваючи наступ на північ, вийти до кордону з Китаєм. Для проведення нової операції було зосереджено до 20 дивізій, значні сили авіації та флоту. Співвідношення сил на 10 жовтня показано у додатках А.5 і А.6.

11 жовтня після потужної авіаційної та артилерійської підготовки об'єднані війська перейшли у наступ, прорвали оборону КНА і 23 жовтня захопили Пхеньян. Цьому сприяли два загони повітряного десанту (близько 6 тис. чол. було викинуто 20–21 жовтня в районах Сукчен і Сунчхон у 40–45 км північніше столиці КНДР) і морський десант (10-й АК США в складі 1-ї дмп і 7-ї пд), висадку якого

було проведено з 20 до 26 жовтня в портах Хиннам і Вонсан. Проте морському десанту не вдалося повністю подолати опору військ КНА [167, с. 359; 103, с. 112].

До 24 жовтня 1950 р. війська 8-ї А форсували р. Чхончхонган і вийшли в районі міст Чхосан і Кодан на корейсько-китайський кордон. На східному узбережжі 7-ма пд до кінця жовтня висунулась на рубіж Танчхон, Пукчхон, Орори, а в районі Хесана до кінця листопада досягла кордону з Китаєм. Подальше просування військ ООН було затримане обороною військ КНА спільно з партизанами, що діяли в тилу противника, і вступом у війну китайських військ.

12 листопада уряд Китайської Народної Республіки прийняв офіційне рішення про участь народних добровольців у воєнних діях на території Кореї на стороні Північної Кореї. Але це рішення було прийнято постфактум – вже після того, як з'єднання КНД розпочали дії проти об'єднаних військ (18 жовтня передовий загін 40-ї армії КНД переправився через р. Ялуцзян (Амноккан), а 21 жовтня відбулися і перші бої з'єднань КНД під командуванням маршала Пен Дехуая з південнокорейськими військами [68, с. 161; 72, с. 147; 63, с. 352–353]).

Характерні риси в діях військ КНА. Бойові дії військ КНА в другому етапі війни проходили у винятково тяжких умовах. Труднощі цих дій визначалися насамперед нерівністю сил: вкрай недостатньою кількістю озброєння у військах КНА і величезною кількісною перевагою військ ООН, добре оснащених різноманітною бойовою технікою. Війська КНА зазнали від авіації і вогню артилерії ворога значних втрат у живій силі й особливо в бойовій техніці і були змушені відступати в північні райони країни.

Відступ військ, що знаходилися в безпосередньому зіткненні із противником, який володів величезною кількісною перевагою в силах і засобах, був одним із самих важких і складних видів бойових дій. Він вимагав від військ, штабів і командирів усіх ступенів безперервного вивчення намірів ворога і його угруповань, всебічного вивчення характеру дій військ, твердого управління, твердої дисципліни і високої свідомості. Однак, як показав хід бойових дій, війська КНА не дотримувались цих вимог повною мірою, що при безперервному впливі авіації

ворога неминуче призводило до втрати управління військами й ускладненню обстановки на фронті.

Втрата управління в цей період збільшувалася певною розгубленістю в штабах армійських груп і фронту. Тільки рішуче втручання Головного командування КНА допомогло організувати відсіч ворогові в районі Сеула. Однак незважаючи на ряд заходів щодо зміцнення оборони Сеула і поліпшенню обстановки на фронті, окремі важливі розпорядження командуючих армійськими групами і командирами дивізій виконані не були. Не виконаними вчасно залишилися і вказівки про вихід із бою на рубежі р. Нактонган частин 1-ої і 9-ої пд і про направлення їх у Сеул, а також про висування частин 17-ої мд в район Сувона. Втрата управління і невміння посадових осіб налагодити зв'язок з підлеглими військами призводили до ще більшої неорганізованості при відступі.

До числа інших істотних недоліків варто віднести відсутність у тилу КНА підготовлених оборонних рубежів, опорних пунктів, вузлів опору. На всій території від р. Нактонган до північних кордонів КНДР не було жодного оборонного рубежу, на якому війська, що відступали, могли б закріпитися і організувати опір ворогові. Рубіж р. Нактонган не був укріплений в інженерному відношенні. Не було траншей, ходів сполучення, укриттів і сховищ, інженерних загороджень і протитанкових перешкод. Тим часом цей рубіж був зручний для організації на ньому міцної оборони з використанням усіх переваг гористої місцевості і великої водної перешкоди. Тільки при обороні Сеула війська, які обороняли рубіж по лівому берегу р. Ханган західніше Сеула, протягом тривалого часу стримували наступ морського десанту.

На північ від 38-ої паралелі за рішенням уряду КНДР силами інженерних частин фронту і місцевого населення повинні були бути підготовлені два оборонних рубежі. Однак роботи на цих рубежах ні у вересні, ні в жовтні не проводилися. Позиції на другому оборонному рубежі були підготовлені тільки по північно-західному берегу р. Ченченган на ділянці Намодон, Хичен частинами і підрозділами КНА, які відійшли в ці райони з 38-ої паралелі. Ще гірше було з організацією протидесантної оборони узбережжя, а також оборони протиповіт-

ряних десантів противника. Це полегшило висадження військам ООН морського десанту в Інчхоні, а також викид парашутного десанту північніше Пхеньяну.

Одним з недоліків у діях військ КНА було їх незадовільне бойове забезпечення. Наземна, повітряна і морська розвідка через відсутність достатніх засобів організувалася погано. Наміри американського командування, угруповання і склад військ ООН для командування КНА часто залишалися нерозкритими. Очевидно, це призвело до того, що на напрямку головного удару противника західніше Тегу оборона була організована слабше, а райони імовірного висадження десантів (Інчхон, Сукчхон) недостатньо прикриті резервами.

Істотні недоліки мали місце й в організації протитанкової оборони. На відміну від першого етапу війни, коли організації протитанкової оборони не приділялося належної уваги через відсутність у противника танків і САУ, у другому етапі війни протитанкова оборона майже не організувалася не тільки внаслідок гострого недоліку у військах КНА артилерійсько-протитанкових і інженерних засобів, але і через недооцінку цього виду забезпечення.

При відступі спостерігалися великі розриви між частинами і з'єднаннями, однак командири не завжди приділяли достатню увагу питанням забезпечення флангів і стиків.

Характерні риси в діях військ ООН і південнокорейської армії. У ході періоду стратегічна й оперативна ініціатива повністю перейшла до американських і південнокорейських військ. На початку етапу, утримуючи контроль лише над незначною частиною території, вони, використавши слабку протидесантну оборону узбережжя військ КНА, зуміли висадити значні сили морського десанту в Інчхоні і одночасно перейти в контрнаступ з пусанського плацдарму. Вирішальним фактором на цьому етапі стала раптовість дій, досягнута американськими військами [114, с. 54–58]. В результаті успішно проведених цієї та наступної операцій (в умовах значної кількісної та якісної переваги військ ООН, особливо у бойовій техніці й озброєнні) об'єднані війська ООН вийшли у північні райони КНДР.

Основною формою операції військ ООН у наступі був фронтальний прорив оборони з наступним розвитком успіху в глибину [146, с. 82]. Напрямок головно-

го удару обирався, як правило, з урахуванням розташування аеродромів противника і районів висадки морських десантів. Прорив здійснювався за умов багатократної переваги над противником у силах і засобах. Наступу передувала авіаційна й артилерійська підготовка, війська, що наступали, підтримувалися масованими діями авіації та артилерії на всю глибину оборони. Так, глибина наступальної операції 8-ї А сягала 250–300 км, середній темп наступу в тактичній зоні – 2–3 км, а при переслідуванні – 10–17 км за добу. В пізніших операціях ці показники були значно меншими. Американські війська діяли переважно вдень, уникаючи нічних боїв [44, с. 99–106; 152, с. 16; 154, с. 55–56].

Здійснюючи наступ, війська ООН і південнокорейська армія переслідували одну загальну мету – знищення КНА і вихід до північних кордонів КНДР. Удар військ ООН з рубежу р. Нактонган у північному і північно-західному напрямках проходив по стику 1-ої і 2-ої армійських груп КНА як по найбільш слабкому місцю в її обороні. Війська, які наступали, мали можливість цілком використовувати широко розвинуту дорожню мережу і найкоротшим шляхом вийти на з'єднання з морським десантом, який наступав з Інчхона.

При наступі американських і південнокорейських військ північніше 38-ої паралелі головний удар спрямовувався по найбільш щільному угрупованню військ КНА в обороні, від розгрому якої повинна була порушитися вся оборона по 38-й паралелі.

Висадження морського десанту в Інчхоні та удар по флангу і тилу КНА вплинули на весь наступний хід подій. Цьому сприяло те, що підготовка морського десанту проводилася в основному в портах Японії, у районах, для ВВС і ВМС КНА не досяжних. Інчхонська операція ЗС ООН рішуче змінила хід війни. У наступі північніше 38-ої паралелі в жовтні 1950 р. створена обстановка не викликала необхідності проведення нової десантної операції. Фактично морський десант перетворився в просте перевезення військ морем і був висаджений на берег, уже зайнятий сухопутними військами.

Головне угруповання військ ООН у наступі з рубежу р. Нактонган складалися із семи піхотних дивізій і всіх засобів посилення РГК. На 70-кілометровій

ділянці прориву, які складали 27 % усього фронту, було зосереджено близько 70 % піхотних з'єднань, артилерійських і танкових засобів.

Наступ до рубежу 38-ої паралелі планувався вглиб близько 240 км, а з району Інчхона – на 100 км. Операція продовжувалася 23–24 дні. Темп наступу ПКВ досягав 10–12 км, а в районі Інчхона і Сеула усього лише 3–4 км на добу. В окремі дні, через значний опір військ КНА, війська ООН просувалися усього на 2–3 км на добу. Наступ військ ООН північніше 38-ої паралелі здійснювалося на глибину 250 км із темпом просування 15–20 км на добу.

У побудові бойових порядків при наступі до 38-ої паралелі і північніше неї спостерігається деяке розходження. Якщо в першій операції всі американські і південнокорейські війська були розгорнуті в одному ешелоні з виділенням невеликого армійського резерву (два окремих піхотних полки), то в другій операції армія мала в другому ешелоні цілий 9-й АК американців у складі трьох піхотних дивізій. Крім того, бойові порядки корпусів першого ешелону були також глибоко ешелоновані. Таке положення, явно мало на увазі достатню кількість сил і засобів, а також прагнення американського командування зберегти значні сили для безперервного нарощування зусиль до напрямку головного удару з метою найшвидшого виходу до р. Ялуцзян, на кордон КНР.

Взаємодія між СВ, ПДВ, ВПС і ВМС виявилася в нанесенні узгоджених одночасних ударів військами з фронту, флангів і тилу при безперервній підтримці численної авіації і вогню корабельної артилерії. Досягненню оперативної взаємодії значною мірою сприяла відсутність у складі КНА ВМС і ВПС, а також достатньої кількості артилерійських і особливо зенітно-артилерійських засобів для організації протидесантної і протиповітряної оборони.

При наступі американських і південнокорейських військ з рубежу р. Нактонган до 38-ої паралелі була досягнута оперативна взаємодія з морським десантом, висадженим на добу раніше в Інчхоні і діяли впродовж 12–13 діб у відриві від головних сил. Узгоджені удари з фронту, по флангу і з тилу при безперервній підтримці авіації, яка завдавала удари по військах, штабах, кому-

нікаціях і об'єктах тилу, розкололи фронт КНА в перші ж дні наступу ворога і змусили її війська відступати до 38-ої паралелі.

Наступаючи з рубежу 38-ої паралелі, американське командування 20–21 жовтня 1950 р. викинуло повітряний десант північніше Пхеньяна (в районах Сукчен і Сунчхон). Десант, діючи протягом двох діб в тилу КНА в 45 км від лінії фронту, перехопив усі шляхи відходу й евакуації КНА на північ і тим самим полегшив своїм військам боротьбу за Пхеньян. Повітряні десанти виконували тактичні завдання і застосовувалися обмеженими силами. За кількістю сил, що залучалися, вони не перевищували чисельності посиленого повітрянодесантного полку кожний. Глибина десантування складала 30–45 км, а тривалість дій – 36 годин. Десантування здійснювалося парашутним способом [32, с. 53; 44, с. 139–140, 148, 526–531, 539–540; 81, с. 88].

У ході наступу американські і південнокорейські війська діяли на широкому фронті по окремих напрямках, на значному видаленні один від одного та в основному уздовж доріг. Наступ вівся полковими групами, які прагнули захоплювати вузли доріг і незважаючи на вогнища опору, що залишалися в тилу, якнайшвидше просуватися вперед. Склад полкових груп в залежності від обстановки був різний, але частіше вони склалися з піхотного полку, одного дивізіону польової артилерії, батареї зенітної артилерії, саперної роти і танків. Поряд з полковими групами широко застосовувалися тимчасові тактичні групи, що виконували роль передових загонів. Склад цих груп коливався від піхотного батальйону до полку, посилених артилерією і танками.

У другому періоді війни американське командування почало широко застосовувати танки. Танкові підрозділи піхотних полків і дивізій використовувалися переважно для безпосередньої підтримки піхоти. Підрозділи танкового батальйону діяли з передовими частинами або підрозділами, які виконували роль передового загону. Для вирішення самостійних завдань танки не залучалися. Найбільшою танковою одиницею, що брала участь у бойових діях, був тб.

В окремих випадках, як, наприклад, при наступ із рубежу р. Нактонган, у районі 38-ої паралелі, а також в Інчхоні і Сеулі, піхотні дивізії, які наступали у

напрямку головного удару, крім штатних танкових засобів, одержували для посилення окремі танкові батальйони РГК. Наступи дивізії в цих випадках підтримувалося групою танків у 130–150 одиниць. Однак, танки діяли на широкому фронті і, як правило, тільки разом з піхотою. У період переслідування танки включалися до складу тимчасових тактичних груп, у завдання яких входило переслідування відступаючих військ КНА, захоплення й утримання до підходу головних сил, важливих рубежів і об'єктів, а також з'єднання з повітряним і морським десантами.

У використанні артилерії нічого нового в порівнянні з досвідом Другої світової війни не відзначалося. Наступ американських і південнокорейських військ звичайно починався артилерійською й авіаційною підготовкою, яка продовжувалася 40–60 хв. і включала один–два могутніх вогневих нальоти. Характерним в організації і проведенні артилерійської підготовки було залучення до стрільби з закритих позицій танків і САУ. На напрямках головних ударів при наступі північніше Тегу, у боях за Сеул і в районі 38-ої паралелі артилерійська щільність досягала 100 гармат і мінометів на 1 км фронту. На другорядних ділянках ця щільність не перевищувала 40 гармат і мінометів. У ході наступу артилерійська підтримка і супровід здійснювалися методом послідовного зосередження вогню по найбільш важливих об'єктах і цілях, які заважали просуванню військ.

У випадку затримки наступу військ артилерійська й авіаційна підготовка проводилася знову, але займала не більш 30 хв., і лише після ще одної невдачі авіаційна й артилерійська обробка позицій КНА продовжувалася протягом декількох годин і навіть доби. Так було в районі Інчхона і Сеула. Після того як підрозділи КНА зірвали першу спробу противника висадити десант, 14 вересня американське командування почало масовані удари авіації та обстріл корабельною артилерією порту і міста Інчхона. У районі Сеула після безуспішної спроби форсувати р. Ханган і захопити місто з ходу авіація та артилерія почали триденне бомбардування й обстріл міста.

Для стрільби по наземних цілях внаслідок відсутності в складі КНА авіації американське командування широко залучало зенітну артилерію. Гармати зеніт-

ної артилерії включалися до складу тимчасових тактичних і розвідувальних груп, а іноді й авангардів, і знаходилися перед піхотою. Зенітна артилерія використовувалася також для стрільби прямою наводкою з дистанції 500–600 м для підтримки і супроводу танків шляхом придушення і знищення протитанкових засобів боротьби, руйнування загороджень і прикриття військ при переміщеннях і пересуваннях.

Інженерне забезпечення бойових дій військ ООН в основному зводилося до поспішного обладнання захоплених рубежів, організації пунктів переправ на водних перешкодах, до будівлі і утримувannya злітно-посадочних смуг і польових аеродромів; до робіт з мінування, ремонту доріг і постачання військ інженерним майном. Інженерна підготовка місцевості у вихідному районі полягала в розмінуванні, неповному обладнанні артилерійських і мінометних позицій та укриттів для командних пунктів і особового складу.

Форсування водних перешкод проводилося, як правило, з ходу і часто перетворювалося в просту переправу. У тих випадках, коли частини КНА на водних рубежах чинили опір, форсуванню передувала могутня авіаційна й артилерійська обробка оборонних позицій КНА.

Через те, що наступ американців проводився уздовж доріг, на ремонт цих доріг і утримання їх у порядку приділялася велика увага як при підготовці, так і в ході наступу. Однак нових доріг американці не будували, а обмежувалися прокладенням невеликих колонних і під'їзних колій до вогневих позицій. У наступі кожна піхотна дивізія одержувала не більше двох доріг.

Велика увага приділялася також устаткуванню злітно-посадочних площадок (ЗПП) і будівництву польових аеродромів на прямих і широких ділянках доріг і на рівних ділянках місцевості. Тільки з 29 вересня по 31 жовтня саперний батальйон 24-ої пд обладнав 10 злітно-посадочних смуг. У середньому на обладнання однієї площадки або на спорудження аеродрому, за умови залучення місцевого населення і південнокорейських військ, витрачалося два – п'ять днів.

Для забезпечення наступу сухопутних військ широко залучалася авіація. Діючи групами по 20–30 літаків, вона робила щодня 1200–1500 літако-вильотів

по військах і 600–800 літако-вильотів по тилах і комунікаціях КНА, завдаючи масованих ударів по військах, штабах, комунікаціях, а також військовим і промисловим об'єктах КНДР.

Авіаційна підготовка складалася з попередньої і безпосередньої. Попередня авіаційна підготовка приводилася на широкому фронті за п'ять – десять днів до початку наступу з метою забезпечення висадження морського десанту в Інчхоні і викиду повітряного десанту в жовтні 1950 р. північніше Пхеньяна. Безпосередня підготовка проводилася за 1–3 год. до наступу одночасно з артилерійською підготовкою атаки.

Наступальні операції і бої американських і південнокорейських військ у другому періоді війни в Кореї показали ряд недоліків у діях частин і з'єднань. Звертає увагу низький темп наступу військ ООН. У ході боїв також виявилася недостатня бойова підготовка військ, які прибули в Корею на поповнення, невміння їх діяти вночі і використовувати переваги гірського рельєфу місцевості. Бойові порядки при наступі будувалися так само, як і на рівнинній місцевості. Наступ проводився на усьому фронті і тільки в денний час. Обхідного маневру з використанням гірського рельєфу не застосовувалося. Піхота могла діяти тільки при безпосередньому супроводі артилерії, танків і підтримці авіацією. Виняткова прив'язка до доріг, підвищена чутливість до ударів по флангах і тилові, острах оточення – такі характерні моменти, виявлені в діях військ ООН у другому періоді війни.

Хід воєнних дій і воєнне мистецтво в третьому періоді війни. 25 жовтня КНА і КНД (співвідношення сил сторін на кінець жовтня подано у додатку А.7) завдали потужного контрудару по противнику на західній ділянці фронту в районі Унсана з метою розгромити його угруповання, що прорвалося за р. Чхончхонган. В результаті 1-ї (Унсанської) операції, яка тривала до 5 листопада, було завдано поразки південнокорейському корпусу і звільнено від противника територію на північ від р. Чхончхонган.

Зірвавши здійснені в листопаді спроби військ ООН перехопити ініціативу, КНД і КНА 25 листопада перейшли у рішучий контрнаступ на всіх ділянках

фронту (співвідношення сил сторін на цей час подано у додатках А.8 і А.9). Його замисел полягав тому, щоб ударами по флангах противника на пхеньянському (з району півн. Анджу) і хамхинському (з району водосховища Чанджинхо) напрямках розгромити сили військ противника і вийти до 38-ї паралелі. З цією метою в період з 25 листопада до 24 грудня було проведено 2-у (Пхеньян-Хиннамську) операцію. У перші дві доби було розбито війська правого флангу 8-ї армії США, а в районі Чанджинхо оточено і майже повністю знищено американські 1-у дмп і 3-ю пд.

Розвиваючи наступ, війська 1-го і 2-го фронтів 6 грудня спільними зусиллями звільнили Пхеньян, а до 25 грудня – всю територію КНДР і вийшли на рубіж 38-ї паралелі. Війська ООН зазнали суттєвих втрат (понад 36 тис. осіб, у т.ч. 24 тис. чол. – американців) [167, с. 359; 44, с. 179]. Разом з тим, втрати наступаючих військ були ще відчутнішими [129, № 4, с. 32].

Проведена операція визначила новий перелом у ході війни. 31 грудня 1950 – 8 січня 1951 р. війська КНД і КНА провели 3-ю (Сеульську) операцію (співвідношення сил сторін показано у додатку А.10). І вже 4 січня знову було взято Сеул. У результаті операції китайські і північнокорейські війська просунулися уздовж західного узбережжя до 37-ї паралелі. Під їхнім контролем опинилася північно-західна частина території Республіки Корея, у тому числі великі міста Сеул, Інчхон, Вонджу. На рубежі південніше Сувон, Пхьончхан, півн. Каннин наступ військ КНД і КНА було зупинено.

Американське командування перекинуло туди нові значні сили і 27 січня здійснило контрнаступ (співвідношення сил подано у додатку А.11). До 7 лютого об'єднані війська просунулися на північ на 40–45 км і на західній ділянці фронту вийшли на безпосередні підступи до Сеула. 11–17 лютого війська КНД і КНА відповіли контрударом у фланг угрупованню військ противника, що наступали з району Хинсан на Сеул, і відкинули його на 25–27 км, але більшого успіху не досягли. 21–27 лютого 8-а американська армія провела операцію “Кілер”, в якій головна роль відводилась авіації та артилерії. Зазнавши суттєвих втрат, китайські добровольці та північнокорейці були вимушені відійти за р. Ханган.

7 березня американці розпочали нову операцію – “Райпер”, в результаті якої війська ООН удруге звільнили Сеул [129, № 4, с. 34]. Зважаючи на виснаженість військ і недостатність стратегічних резервів, командування КНД і КНА відвело війська до 38-ї паралелі, на вигідний для оборони рубіж р. Імджинган, міст Чхорвон, Янгу, Індже, на якому завчасно обладнались оборонні позиції.

У квітні 1951 р. головнокомандувачем ЗС США на Далекому Сході, а разом з тим і командувачем військ ООН у Кореї замість генерала Макартура було призначено генерала М. Ріджуея.

У квітні – травні 1951 р. війська КНД і КНА завдали двох послідовних контрударів з метою розгромити найважливіші угруповання військ 8-ї армії США. На західній ділянці контрудар було нанесено 22 квітня (співвідношення сил подано у додатках А.12 і А.13) з району північніше Сеула. Його здійснювали сили загальною чисельністю понад 350 тис. чол. [129, № 5, с. 30] В результаті американські війська відступили на південь на 40–45 км. 16 травня великими силами (понад 20-ти дивізій) було нанесено контрудар на східній ділянці фронту, в районі Хеллі, де за 6 днів війська КНД і КНА просунулися на 20–40 км. Але знову контрнаступ не призвів до суттєвих результатів. Американці зуміли відтіснити війська противника за 38-у паралель. Проте, наказ Об'єднаного комітету начальників штабів ЗС США заборонив подальший рух військ на північ.

23 червня 1951 р. делегація СРСР в ООН внесла пропозицію розпочати переговори про перемир'я між двома ворогуючими сторонами. До цього моменту американці втратили понад 80 тис. чол. Значно більших втрат зазнали південно-корейські війська. З іншого боку, КНА втратила понад 600 тис. чол. убитими, пораненими і полоненими. Китайські війська також зазнали великих втрат – 250 тис. бійців і командирів [129, № 5, с. 31].

Активні наступальні дії продовжувались до 9 липня 1951 р. Внаслідок значних втрат в людях та військовій техніці 8-а армія США перейшла до оборони. На фронті настало затишшя. 10 липня американське командування погодилося на ведення переговорів про припинення вогню в Кореї. Вони розпочалися в Кесоні, а пізніше були перенесені у Паньминьчжон (Пханмунджом).

Отже, бойові дії військ у третьому періоді війни тривали понад вісім місяців, з 25 жовтня 1950 р. по 9 липня 1951 р. Цей період війни був переломним. Перелом у ході війни відбувся в результаті вступу в неї китайських народних добровольців, що дозволило урядові КНДР упорядкувати і відновити значну частину своїх збройних сил. КНД і КНА звільнили територію КНДР від військ ООН і завдали їм відчутної поразки. За деякими даним, противник втратив убитих, поранених і полоненими понад 100 тис. солдатів і офіцерів.

Успіхи, досягнуті КНД і КНА, мали важливе оперативно-стратегічне значення. Незважаючи на сильні зусилля, військам ООН не вдавалося домогтися істотних результатів і вирішення важливих стратегічних завдань.

У цьому періоді війни бойові дії також мали переважно маневрений і рішучий характер, йшла напружена боротьба за захоплення й утримання ініціативи. Обидві сторони намагалися досягти своїх цілей наступальними діями. Наступальні бої були подібними до боїв Другої світової війни. Однак вони мали й характерні особливості, які були зумовлені гірсько-лісистю місцевістю і слаборозвинутою мережею шляхів сполучень.

Характерні риси в діях військ КНА і КНД. Характерна особливість наступальних операцій КНА і КНД у цей період полягала в тому, що бойові дії розгорталися на окремих, відокремлених напрямках, які співпадали з основними дорогами, котрі виводили війська до життєво важливих центрів противника. Отож бої точились головним чином за залізничні вузли, комунікації, гірські перевали і проходи [146, с. 83].

Вступивши у війну, китайські добровольці разом з військами КНА поєднували маневрені дії, як головну форму боротьби, з частковими позиційними діями та партизанською війною в тилу ворога. В оперативному і тактичному відношенні війська КНД додержувалися принципу ведення ближнього бою, нічного бою, здійснення сміливих обходів і оточень, знищення противника в русі [126, с. 69].

У ході Пхеньян-Хиннамської операції успіху контрнаступу сприяли частини військ КНА, які раніше опинилися в оточенні і продовжували вести бої з противником у його тилу. Вони здійснювали нальоти на його підрозділи, перерізували

шляхи відходу, не давали йому можливості організувати оборону і отримувати поповнення. Успішною була й Сеульська операція КНД і КНА, що характеризувалася скритою короткою підготовкою, раптовим переходом у наступ і швидким проривом задалегідь підготовленої оборони противника на велику глибину. В ній було застосовано масування сил і засобів на напрямку головного удару, що дозволило створити перевагу над противником у живій силі та артилерії. Прорив оборони противника було здійснено на кількох напрямках, що розпорошило сили противника і не дало йому здійснити ефективні контрзаходи [152, с. 16-17].

Основний тягар боротьби з військами ООН несли піхота. З'єднання КНД і КНА часто отримували смуги наступу, що включали лише одну дорогу, уздовж якої і розгортався їхній бойовий порядок. Через це дивізії не мали стиснутих флангів, розриви між флангами сягали 15–20 км. Бойовий порядок корпусів будувався в один–два ешелони, дивізій – зазвичай у два ешелони, причому в першому ешелоні знаходилось 2/3 сил. Ширина ділянки прориву дивізії складала 3 км і більше. В наступі з проривом сильно підготовленої оборони противника найближча задача піхотних дивізій полягала у знищенні противника і виході на глибину 8–12 км. Задача дня дивізій, що діяли на напрямку головного удару, планувалася на глибину 30–35 км. Фактично ж розмах більшості наступальних операцій КНД і КНА цього періоду по глибині не перевищував 50 км при середньому темпі наступу 6–8 км на добу. За часом операції тривали від 5-ти до 9-ти діб. Порівняно невелика глибина і тривалість наступальних операцій пояснюється передусім трудностю забезпечення військ боєприпасами і продовольством як при підготовці операції, так і в ході бойових дій [44, с. 235–236; 152, с. 17].

Враховуючи те, що північнокорейські і китайські війська мали переважно стрілецьку зброю та легку артилерію, а противник – велику кількість танків і гармат на механічній тязі, головний удар завдавався на місцевості, малодоступній для танків і артилерії. Перехід КНА і КНД в атаку здійснювався часто без вогневої підготовки, раптово і стрімко. Наступаючі війська уникали руху уздовж доріг і відкритої місцевості, щоб позбавити артилерію противника можливості вести масований вогонь по своїх бойових порядках і використовувати танки для контр-

атак. Однак відсутність у військах КНА і КНД достатньої кількості автотранспорту і засобів механічної тяги значно обмежувала їхні можливості по оточенню і знищенню противника [146, с.84].

Іншою характерною особливістю наступальних операцій КНА і КНД було широке використання нічних бойових дій. Вдень, як правило, війська просувалися повільно, ретельно маскуючись від американської авіації.

Разом з тим у бойових діях військ КНД і КНА були певні недоліки, особливо на початку періоду. Так, вони часто припиняли переслідування противника вдень, даючи йому можливість відриватися і зберігати живу силу і бойову техніку. З одного боку, це обумовлювалося перевагою противника у повітрі, з іншого – давалися невміння добре маскувати війська в ході переслідування, використовувати в своїх інтересах місцевість і надмірний страх перед ворожою авіацією [152, с. 16].

Ось чому у військах КНА і КНД почала застосовуватися нова тактика боротьби з авіацією противника. У кожному полку створювалися групи стрільців-мисливців за літаками, які складалися з 18–30 бійців, озброєних 1–2-ма ручними кулеметами, станковим кулеметом, 2–3-ма протитанковими рушницями, зенітним кулеметом або гарматою малокаліберної зенітної артилерії. Такі групи діяли підгрупами чисельністю у 4–7 чоловік, розташовувалися в 100–120 м від об'єкту, що прикривався, і вели вогонь по літаках противника [146, с. 85; 44, с. 240].

У ході цього періоду війни КНД і КНА вели також оборонні дії. Оборона військ будувалася на системі опорних пунктів. Завдання стримування противника покладалося на бойову охорону. Передові частини розташовувалися на висотах, що забезпечувало добрий огляд і обстріл. Головні сили, побудовані у два ешелони, зосереджувалися в 1–3 км від переднього краю. Таке ешелонування в умовах гірсько-лісистості місцевості дозволяло зберегти головні сили. Враховуючи перевагу противника у вогневих засобах війська в обороні намагалися уникати тривалих і упертих боїв на одних позиціях, уміло використовуючи маневр і зміну позицій. Під час ведення оборонного бою часто застосовувалися раптові нічні контратаки.

Покращилася організація протитанкової оборони. Близько 40 % засобів артилерії вели стрільбу прямою наводкою. Ширше стали застосовуватись інженерні засоби для улаштування загороджень і мінування місцевості. В частинах почали створюватися групи винищувачів танків, озброєні гранатами і пляшками із запалювальною сумішшю.

Посилилася протиповітряна оборона, що значною мірою було зумовлено збільшенням кількості зенітних засобів і накопиченням досвіду боротьби з літаками противника (кількість зенітних установок до кінця третього періоду зросла в 5–6 разів). Значну роль у прикритті важливих об'єктів відіграли радянські льотчики зі складу 64-го винищувального авіаційного корпусу та радянські частини зенітної артилерії (усього 40 тис. чол.) [161, с. 67–77; 51].

Удосконалювалася й організація протидесантної оборони узбережжя, що було зумовлено збільшенням у військах кількості танків, літаків і берегової артилерії. Але в діях військ ще були недоліки. Піхота, гармати і танкові підрозділи розташовувались у гірських районах, віддалених від берега. Вони вели вогонь і здійснювали контратаки по противнику, який вже висадився на берег. Разом з тим на кінець цього періоду оборона західного і східного узбережжя вже виключала можливість раптової висадки десантів противника [146, с.86].

Надзвичайно негативно впливало на ведення операцій КНД і КНА недостатнє матеріально-технічне забезпечення військ. Залізниця і автотранспортні частини служби тилу через часте руйнування доріг і мостів авіацією противника не могли безперервно і своєчасно постачати військам продовольство і боєприпаси. Нерідко мали місце випадки, коли особовий склад протягом кількох днів відчував нестаток у продовольстві та боєприпасах, що змушувало припинити успішно розпочаті бойові дії [44, с. 241].

Характерні риси в діях військ ООН і південнокорейської армії. Зростання потужності й активності дій КНА і КНД вплинуло на організацію та ведення наступальних і оборонних дій американськими і південнокорейськими військами. Так, наприклад, розмах наступальних операцій 8-ї А постійно зменшувався. Гли-

бина операції складала 70–80 км, середній темп наступу не перевищував 3–5 км за добу, а при прориві оборони – 1–2 км.

Об'єднання, як і раніше, починали вирішення завдань з прориву оборони противника. Найбільше застосування отримав фронтальний удар на одному-двох напрямках. Спроби охоплення і обходу противника, здійснені військами ООН, не досягали успіху. Оперативна побудова армії у всіх наступальних операціях була одноешелонною з виділенням сильного резерву. Бойові порядки корпусів також будувалися у більшості випадків в один ешелон. Прорив головної смуги покладався на піхотні дивізії, які будували свій бойовий порядок у 2–3 ешелони. Визнавалася необхідність створення переваги в силах і засобах над противником на ділянках прориву в 2–4 рази. Для цього при прориві оборони американські війська, що діяли на напрямку головного удару, крім штатних танків отримували в якості підсилення окремі танкові батальйони резерву головного командування. В цих випадках щільність танків досягала до 15 одиниць на 1 км фронту. Розвиток прориву здійснювали бронетанкові дивізії, що складали другі ешелони армійських корпусів або резерви армій [32, с. 27–28].

Коаліційні війська на відміну від КНА і КНД наступали тільки вдень і, як правило, після придушення оборони противника вогнем артилерії та авіації. Наступ починався після тривалої (40–60 хв.) артилерійської та авіаційної підготовки і проводився на суцільному фронті. Йому передувала ретельна розвідка, особливо на флангах. При проведенні артилерійської та авіаційної підготовки витрачалася велика кількість боєприпасів. Побоюючись раптових ударів китайських військ і КНА, американські і південнокорейські війська наступали передовими загонами (бойовими, тактичними або танко-піхотними групами), до складу яких залучалися і танки. Головні сили піхотних дивізій у розосереджених порядках рухались у 10–15 км за передовими загонами [44, с. 242]. Наступ вівся звичайно шляхом послідовного оволодіння об'єктами та рубежами.

Війська ООН широко застосовували маневрену оборону, до якої зазвичай переходили після прориву противником їхніх оборонних позицій або після невдалого наступу. Маючи велику кількість техніки, противник швидко і організо-

вано відходив, готував оборону на новому рубежі, і чинив сильний опір по рубежах. Якщо в ході літньої кампанії 1950 р. маневрена оборона американських і південнокорейських військ була вогнищевою, неглибокою і складалася в основному з однієї оборонної смуги, то в зимово-весняній кампанії 1950–1951 рр. вона включала вже 3–4 смуги [146 с. 88]. Інженерні загородження, однак, створювалися переважно на головній позиції, а головні сили розташовувались на першій смузі, причому майже рівномірно по всьому фронту [152, с. 19].

В обороні більша частина танків використовувалася в якості вогневих точок для стрільби прямою наводкою та з закритих позицій. Частина танків залишалася в резерві для дій спільно з піхотою та артилерією проти частин КНД і КНА, які прорвали оборону. При відступу танки прикривали відхід своїх військ.

З артилерійських засобів американці віддавали перевагу гаубицям і мінометам. Артилерія була добре забезпечена засобами повітряної розвідки.

Повітряні десанти, як і в попередньому періоді, застосовувалися обмеженими силами (зокрема, в районі Мунсана 23–24 березня 1951 р.). При викиді десантів з літаків ВТА були випробувані нові парашути та пристрої для спуску на землю польових гармат, легких тягачів, мостових ферм, мінометів й інших засобів бойової техніки. Вперше для десантування (посадочним способом і “поштурмовому”), у т.ч. дрібних груп з диверсійно-розвідувальними завданнями, американці використали вертольоти.

Морські десантні операції, що проводилися у цей період, мало чим відрізнялися від десантних операцій Другої світової війни і застосовувались з частковими або демонстративними цілями.

У наступі й обороні американці чільне місце відводили авіації, яка, насамперед, завдавала сильних бомбардувальних і штурмових ударів по позиціях і районах зосередження військ КНД і КНА, перешкоджала підходу резервів противника до полю бою, порушувала роботу тилу і постачання військ. У тісній взаємодії з наземними військами вона безперервно підтримувала їх в бою [173, с.15–17; 44, с. 245].

Таким чином, можна зробити наступний висновок: для першого року війни в Кореї – трьох перших її періодів – характерним було ведення сторонами активних маневрених (наступальних чи оборонних) дій.

Хід воєнних дій і воєнне мистецтво у четвертому періоді війни. Наприкінці червня 1951 р. делегацією СРСР в ООН було внесено пропозицію розпочати переговори про перемир'я між двома ворогуючими сторонами. Активні наступальні дії продовжувались до 9 липня 1951 р. Внаслідок значних втрат в людях та військовій техніці 8-ма А США перейшла до оборони. На фронті настало затишшя. 10 липня американське командування погодилось на ведення переговорів про припинення вогню в Кореї. Вони розпочалися в Кесоні, а пізніше були перенесені у Паньминьчжон (Пханмунджом). До цього моменту американці втратили понад 80 тис. осіб. Значно більших втрат зазнали південнокорейські війська. З іншого боку, КНА втратила понад 600 тис. чол. убитими, пораненими і полоненими. Союзники КНА китайські війська також зазнали великих втрат – 250 тис. бійців і командирів [129, № 5, с. 31]. Чисельність і кількість озброєння сторін і співвідношення сил на 10 липня 1951 р. показано у додатках А.14 – А.17.

Протягом наступних двох років (аж до кінця червня 1953 р.) тривали переговори сторін про перемир'я, які неодноразово переривались. Воєнні дії у цей період мали в основному позиційний характер і велися на обмеженій території. Разом з тим мали місце спроби наступальних дій на суші, а також масовані удари американської авіації по тилових об'єктах і військах противника.

До кінця липня 1951 р. американське командування зосередило на фронті 21 з'єднання (7 американських і 10 південнокорейських дивізій, понад 4 бригад інших країн) загальною чисельністю близько 300 тис. чол., більш як 670 танків і БТР, 1600 літаків і майже 130 кораблів [167, с. 360] (за іншими даними на фронті знаходилось 345 тис. чол., 820 танків, 1020 літаків, в тилу – до 160 тис. чол. і 575 літаків [44, с. 254]). Війська КНД і КНА безпосередньо на фронті мали понад 423 тис. чол., 118 танків і САУ. Понад 900 тис. чол. особового складу, 140 танків і близько 590 літаків КНД і КНА перебували поза фронтовою зоною.

У період з 18 серпня по 18 вересня 1951 р. війська ООН провели “літній наступ” з метою відсунути лінію фронту на північ, чим сприяти вимогам американської делегації на конференції в Кесоні про установлення демаркаційної лінії північніше 38-ї паралелі в тилу позицій КНД і КНА. Проведена операція успіху не мала.

З тією ж метою було здійснено і “осінній наступ”, який тривав з 29 вересня до кінця жовтня 1951 р. по всьому фронту. Особливо завязі бої велися на східній ділянці фронту. Але і на цей раз об’єднані сили ООН суттєвого успіху не досягли.

З фактичним провалом літнього і осіннього наступу військ ООН переговори про перемир’я відновились. 27 листопада було досягнуто угоди про демаркаційну лінію, а на початку 1952 р. сторони дійшли угоди по всіх пунктах порядку денного, окрім питання про обмін військовополоненими. Останнє заважало досягненню повномасштабної угоди і спричинило нові збройні зіткнення.

Не досягши значних успіхів у наступі влітку і восени 1951 р., американські війська в січні 1952 р. вдалися до масового і систематичного бомбардування з повітря об’єктів тилу, що мали воєнне або економічне значення, районів зосередження військ, комунікацій, населених пунктів. Поряд з цим тоді ж американські війська почали застосовувати бактеріологічну і хімічну зброю, заборонену міжнародною конвенцією.

Після чергового зриву переговорів війська ООН і південнокорейської армії 14 жовтня 1952 р. перейшли у наступ в районі Кимхва. В запеклі боях за висоти північніше Кимхва, що тривали 43 дні, з обох боків брали участь значні сили – до 100 тис. чол. Значна частина боїв відбувалась в галереях (підземних оборонних спорудах) китайських військ. Бойові дії авіації, незважаючи на обмежений масштаб дій на сухопутному фронті, були досить активними. В середньому за добу авіація військ ООН здійснювала 800 літако-вильотів [44, с. 271–278].

У 1953 р. характер воєнних дій суттєво не змінився. Американська авіація, здійснюючи в середньому за добу від 700 до 1000 літако-вильотів, завдавала ударів по бойових порядках військ, об’єктах тилу та комунікаціям КНД і КНА, а та-

кож по гідроелектростанціях і містах КНДР. Для цього військами ООН стали застосовуватись великі групи літаків кількістю від 70 до 200 од.

Активну участь у бойових діях брали і ВМС ООН. Бойові кораблі і літаки ВМС здійснювали блокаду узбережжя, вели розвідку, проводили тралення, систематично обстрілювали з моря порти та інші об'єкти на узбережжі, надавали вогневу підтримку військам на приморській (східній) ділянці фронту, а також завдавали бомбових і штурмових ударів по військах і населених пунктах як на узбережжі, так і у внутрішніх районах.

Не зважаючи на відновлення переговорів 31 березня 1953 р. і досягнення згоди по всіх пунктах порядку денного конференції (11 квітня підписано угоду про репатріацію хворих і поранених військовополонених, 8 червня – угоду й з питання репатріації усіх військовополонених, а 16 червня уточнено й узгоджено демаркаційну лінію між КНДР і Республікою Корея), воєнні дії остаточно не припинились.

Цього разу вже командування китайських добровольців з 13 по 18 липня силами 20-ї А провело наступальну операцію з метою розгрому Столичної, 6-ї, 8-ї та 3-ї південнокорейських піхотних дивізій і оволодіння районом на південь і південний схід від Кимсон. Цей наступ військ КНД був одним з найбільших у четвертому періоді війни, але суттєвого успіху він не досяг.

27 липня 1953 року о 10-й годині за корейським часом воюючі сторони підписали у Паньминьчжоні угоду *про перемир'я*. Згідно з цією угодою о 22-й годині бойові дії по усьому фронту було припинено (чисельність особового складу, кількість озброєння та бойової техніки сторін, співвідношення сил на кінець війни показані у додатках А.18 – А.21).

У четвертому періоді війна набула позиційного характеру. Позиційний період війни виявився новим кроком у подальшому вдосконаленні організації та ведення тактичної оборони.

Характерні риси в діях військ КНА. Оборона військ КНД і КНА протягом останнього періоду війни створювалася з урахуванням надійного утримання своїх позицій безпосередньо на фронті та відбиття можливих десантів на узбережжі.

Оборона будувалася на глибину 30–50 км і складалася з трьох смуг і окремих укріплених районів та вузлів. На узбережжі, в районах найбільш вірогідної висадки десанту противника, оборона будувалася на глибину 20–50 км [146, с. 89–90]. При цьому смуги оборони обладналися лише на найважливіших напрямках, де вони були найрозвинутішими в інженерному відношенні. Інженерне обладнання смуг мало вогнищевий характер [44, с. 288].

Широке застосування знайшли тунелі-галереї, обладнання яких тісно ув'язувалося із системою траншей і ходів сполучення. До кінця війни загальна довжина підземних галерей складала 1250 км. Вони мали захисну товщу землі 40–70 м і витримували удари 500-кг бомб. Над галереями і між входами в них створювалася система траншей і дерево-земляних споруджень. В середньому у батальйонному районі оборони на найбільш важливих напрямках обладналося до 1 км підземних укриттів, від 2,5 до 5 км траншей і 2–3 км ходів сполучень [188, с. 75; 126, с. 68; 152, с. 20]. Ярусне розташування вогневих споруд і наявність великої кількості галерей було характерною та позитивною рисою інженерного обладнання місцевості.

Війська КНД і КНА, як і війська ООН, в обороні широко застосовували засади з метою знищення живої сили противника, протидії ворожій розвідці, недопущення обходу та охоплення противником опорних пунктів і, нарешті, для захоплення полонених [44, с. 291, 295].

Удосконалювалася протидесантна оборона. Передній край оборони виносився до зрізу води. Артилерія і танки зосереджувались недалеко від переднього краю, і вогонь по десанту противника відкривався ще при підході його до берега. Біля зрізу води встановлювалися дотові загородження та мінні поля. Багато ділянок узбережжя підготовлювалися до затоплення. Артилерія в системі протидесантної оборони розташовувалася таким чином, щоб бути невразливою від вогню ворожих кораблів [146, с. 91]. У скалах з боку моря або на їх зворотних скатах відривалися печери, в яких встановлювалися 1–4 гармати. Часто раптово для противника артилерія відкривала вогонь однією чи кількома батареями по кораблях противника. Танки у протидесантній обороні діяли у складі тих дивізій, де

висадка десанту була найбільш вірогідною. Менша частина танків знаходилась поблизу берега, а більша – в резерві і призначалася для контратак [152, с. 20–21].

Протитанкова оборона включала: гармати для стрільби прямою наводкою, протитанкові райони, артилерію, розташовану на закритих вогневих позиціях на танконебезпечних напрямках, і мінно-вибухові загородження. Протитанкові райони мали від 5 до 7 гармат. Щільність протитанкової артилерії сягала 10–12 гармат на 1 км фронту [146, с. 91; 152, с. 21]. Основні протитанкові засоби зосереджувались уздовж доріг, долин і ешелонувалися на всю тактичну глибину. Оскільки маневрені можливості танків у горах були обмежені, протитанкові гармати розташовувалися по обох боках долини, створюючи своєрідний коридор, у якому фланговим вогнем знищувались танки противника, що прорвалися.

Характерні риси в діях військ ООН і південнокорейської армії. Оборона була двох видів: мобільна і позиційна. У мобільній обороні війська ООН широко застосовували тактику швидких відходів. Високий ступінь моторизації військ дозволяв їм швидко відриватися від наступаючих військ КНА і КНД. Тактика швидких відходів сполучалася з вогневим впливом на противника усіма вогневими засобами і особливо авіацією.

Позиційна оборона американських і південнокорейських військ, обладнана системою суцільних траншей, будувалася з урахуванням специфіки гірсько-лісної місцевості. В тилу оборони були створені заводи по виготовленню стандартних збірно-розбірних дотів, обладнань для сховищ, командних і спостережних пунктів. При цьому в дивізії усе обладнання поступало централізовано, що дозволяло військам за короткий час проводити роботи з інженерного обладнання місцевості. Стійкість оборони американці підвищували застосуванням напалму, ешелонуванням протитанкових засобів, використанням тунелів [152, с. 20].

Оборона тактичної зони організовувалася військами ООН з розрахунком надійного утримання головної смуги і проведення на найважливіших напрямках контратак другими ешелонами або сильними резервами.

Військами США для знищення центрів постачання і фортифікаційних споруд широко використовувався напалм (у вогнеметах, реактивних і артилерійсь-

ких боєприпасах, у протитанкових і протипіхотних мінах, а також авіацією). Через це війська КНА і КНД були вимушені розробити питання організації і здійснення протипожежних заходів. Для вирішення цієї задачі у військах повсюдно використовувалися легкі вогневі вогнезахисні засоби, а також укриття.

Крім того, американці застосовували біологічну зброю. Найчастіше для цих цілей використовувалися комахи. Через заражених мух розповсюджувалися висипний тиф, дизентерія, холера; через комарів – менінгіт, малярія, жовта лихоманка; бліх – чума; жуків – сибірська виразка. Бактерії в спеціальних контейнерах, пакетах, мішках, бомбах розкидалися з літаків. Ними також начинялися снаряди. З метою маскуванню біологічна зброя звичайно застосовувалась вночі, у туман і негоду. Війна підтвердила необхідність навчання військ захисту від біологічної зброї противника. Важливим заходом стало створення спеціальних протиепідемічних підрозділів з метою проведення масових щеплень, медичної розвідки районів дислокації військ, пунктів харчування, водних джерел і т.і. [146, с. 91–92].

Поряд з біологічною зброєю американці використовували і хімічну зброю, причому як у наступі, так і в обороні. У наступі застосовувалися переважно нестійкі отруйні речовини по районах зосередження піхоти й танків, по піхоті в опорних пунктах і вогневих позиціях артилерії. На відкритих флангах наступаючих військ зі стійких отруйних речовин створювалися смуги загороджень. В обороні зазвичай використовувалися стійкі отруйні речовини по вихідному положенню для наступу військ КНА, вогневих позиціях артилерії, очікувальних районах танків, районах зосередження військ, спостережних пунктах. Мали місце випадки, коли американці в тактичній зоні оборони КНА застосовували хімічну зброю загальноотруйної задушливої дії [152, с. 21].

Таким чином, воєнні дії у четвертому періоді війни мали переважно позиційний характер з окремими спробами ведення сухопутними військами мобільних дій, активними систематичними діями авіації, блокуючими й підтримуючими діями флоту.

Як показує проведений аналіз, форми і способи воєнних дій в Кореї мали свої *характерні риси й особливості*, які зумовлені низкою факторів. Це, зокрема, поява та застосування нових засобів збройної боротьби, значна перевага однієї із сторін в техніці й озброєнні, а іншої – в людських ресурсах, особливості театру воєнних дій. Звідси й своєрідність дій сторін. Передусім це стосується військ КНА і КНД, в діях яких разом з *класичними* мали місце й *партизанські способи* збройної боротьби, що було новим і незвичайним для противника, а тому й ускладнювало виконання ним поставлених бойових завдань.

3.2. Бойове застосування видів збройних сил і родів військ воюючих сторін

Слід зазначити, що Корейська війна є однією з небагатьох серед локальних війн і збройних конфліктів, де застосовувалися всі існуючі на той час види збройних сил і роди військ. У цьому підрозділі розкриваються особливості бойового застосування сухопутних військ і їх основних родів (танкових військ, артилерії, повітрянодесантних військ), ВПС і ВМС обох сторін.

3.2.1. Застосування сухопутних військ (піхоти, бронетанкових військ, артилерії, повітрянодесантних військ).

Застосування піхоти (стрілецьких військ), яка несла головний тягар війни, дисертант спробував розкрити у попередньому підрозділі роботи, а тому свою увагу зупинить на характерних рисах і особливостях застосування інших родів військ СВ, а саме БТВ і МВ, артилерії та ПДВ.

Бойове застосування бронетанкових і механізованих військ.

Бронетанкові війська КНА і китайських добровольців. Зміни в організації бронетанкових з'єднань і частин. У ході бойових дій у Кореї в залежності від наявності матеріальної частини у військах КНА додатково формувалися нові танкові та механізовані з'єднання та частини, а у наявних відбувалися зміни.

У кінці липня і в серпні 1950 р., крім наявної 105-ї гв. тд, були додатково сформовані 1-а, 16-а і 17-а танкові бригади. З метою посилення піхотних

з'єднань танками у вересні 1950 р. були сформовані вісім окремих танкових полків і два окремих танкових батальйони. А 17-а тбр була розгорнута у 17-у мд.

Через те, що у складі КНА було недостатньо спеціалістів для танкових військ, підготовка їх проходила у стислі терміни (від 15 днів до 3 місяців), що негативно впливало на боєздатності частин і з'єднань.

Знову сформовані танкові полки і батальйони, а також 1-а і 16-а танкові бригади, які вступили у бій у другому періоді війни, у вкрай важкій обстановці відступу втратили всю бойову техніку і фактично перестали існувати; 17-а мд, яка втратила більшу частину своєї техніки, в жовтні 1950 р. була зведена в 17-у мбр.

З початком третього періоду війни до весни 1951 р. були знову сформовані два окремих танкових батальйони і дванадцять дивізіонів САУ. 105-а тд була переформована в 105-у мд, а 17-а мбр знову розгорнута в 17-у мд. Кожна з механізованих дивізій мала у своєму складі один танковий і два механізованих полки, дивізіон САУ (САУ-76), мінометний дивізіон 120-мм мінометів, батальйон зв'язку і саперний батальйон.

Отже, до квітня 1951 р. у складі військ КНА було дві механізовані дивізії (17-а і 105-а), 208-й учбовий тп, 103-й і 104-й окремі тб, дванадцять окремих самохідно-артилерійських дивізіонів. Проте всі танкові з'єднання та частини мали великий некомплект у танках і САУ. Загалом у всіх танкових з'єднаннях і частинах налічувалося 77 танків і 63 САУ. Наприкінці третього періоду 10-а пд почала переформовуватися в 10-у мд, але упродовж певного часу не мала бронетанкової техніки [44, с. 320].

На початку четвертого періоду БТВ КНА у своєму складі мали дві механізовані дивізії, укомплектовані танками на 40-50 %, чотири окремих танкових батальйони і дві окремі танкові роти. У грудні 1951 р. 17-а мд була розформована, а її техника була передана 105-ій і 10-ій мд (остання знову формувалася). Внаслідок цього чисельність танків у полках цих дивізій була доведена до 55 одиниць.

В умовах стабілізації фронту командування КНА у 1952 р. розформувало 105-у мд і чотири окремих танкових батальйони, а 10-у мд перетворити на піхот-

ну дивізію. На базі розформованих з'єднань і частин було створено шість окремих танко-самохідних полків. У кінці 1952 р. чотири танко-самохідних полки були включені до складу польових армій і два полки були залишені в резерві Головного командування. У 1953 р. був сформований окремий механізований полк, який також знаходився в резерві. До кінця війни всі танко-самохідні полки були виведені зі складу армій у резерв. У їх складі нараховувалося 255 танків Т-34 і 127 САУ-76.

Китайські добровольці з початку вступу у війну не мали бронетанкових військ. У ході бойових дій у війська стали надходити танки Т-34 і ІС-2, що дозволило створювати окремі танкові частини та з'єднання. На 1 липня 1951 р. у військах КНД малися 1-а тд у складі двох танкових полків і окремий танковий полк. До кінця 1952 р. було створено ще два окремих танкових полки. У першому півріччі 1953 р. БТВ КНД були значно поповнені бронетанковою технікою і до кінця війни мали усього 391 бойову машину (278 танків Т-34, 38 танків ІС-2, 27 САУ-122 і 48 САУ-76) [44, с. 321].

Бойове застосування танків і САУ в наступі. У наступальних операціях КНА танкові частини і з'єднання застосовувалися на напрямку головного удару. Вони звичайно надавалися піхотним дивізіям першого ешелону і використовувалися для безпосередньої підтримки піхоти. При розвитку успіху танкові частини та з'єднання часто діяли самостійно і використовувалися для розвитку успіху, переслідування противника, який відходив, оволодіння великими населеними пунктами та іншими об'єктами у глибині оборони противника, а також для утримання цих об'єктів до підходу головних сил наступаючих з'єднань і для виконання інших завдань.

При прориві завчасно підготовленої оборони на рубежі 38-ї паралелі 25 червня 1950 р. 105-а тбр, діючи у складі ударного угруповання, була розподілена між піхотними дивізіями. У цьому випадку всі полки танкової бригади наступали у перших ешелонах дивізій і використовувалися для супроводу піхоти на всю глибину оборони південнокорейських військ.

При прориві поспішно зайнятої оборони противника танки використовувалися як для безпосередньої підтримки піхоти, так і для прориву оборони самостійно у складі танкового з'єднання. Так, 27 червня 1950 р. 105-а тбр при розвитку успіху на Сеул зустріла в районі Иденпу організований опір резервів противника, які протягом ночі поспішно зайняли оборону. В тій обстановці бригада у взаємодії з частинами першого ешелону 4-ї пд атакувала противника, скинула його з займаних позицій і продовжувала наступ у напрямку Сеула. При цьому бригада (без 203-го тп., який діяв на окремому напрямку) вела бій у двоешелонній побудові, маючи в першому ешелоні 109-й тп, що наступав уздовж дороги в колонні, і мотострілецький полк, що наступав через рисові поля по обох сторонах дороги. У другому ешелоні знаходився 107-й тп також у колонній побудові [44, с. 322].

При наступі танкових полків спільно з піхотними дивізіями або полками на них, окрім завдань з безпосередньої підтримки піхоти, звичайно покладалися завдання і з розвитку успіху, досягнутого в результаті спільних дій. Наприклад, 4 липня 1950 р. після форсування р. Ханган 105-а тд підтримувала наступ 3-ї та 4-ї піхотних дивізії, що завдавали головного удару в напрямку Сувон, Теджон і допоміжний – на Інчхон. Танкові полки дивізії в цьому бою наступали в першому ешелоні, мотострілецький полк – у другому ешелоні. Крім безпосередньої підтримки піхоти, полки танкової дивізії після прориву оборони противника мали завдання розвинути досягнутий успіх у напрямку Сувон, Чхенан. Опір противника було швидко подолано, і полки виконали завдання дня до 17 годин. Темп просування на другий день був дещо уповільнений, внаслідок того що війська КНА вперше вступили у бій з американськими з'єднаннями, дії яких підтримувалися значною кількістю авіації. Проте північнокорейські танкісти швидко вивчили тактику дій американських військ і у взаємодії з піхотою, що підійшла, успішно розгромили їх у першому ж бої, перейшли до переслідування у напрямку Чхенан.

Побудова бойових порядків частин і з'єднань залежала від конкретних умов обстановки, що склалася. Танкові і механізовані дивізії (бригади), а іноді й полки наступали в одному чи двох ешелонах. Двоешелонна побудова в умовах

гірсько-лісистій місцевості надійніше забезпечувала фланги і тил бойових порядків наступаючих військ, дозволяла нарощувати зусилля військ на головному напрямку і розвивати досягнутий успіх уведенням в бій других ешелонів.

На танкодоступній місцевості, коли противник був розвіданий недостатньо, бойові порядки танкових підрозділів переважно будувалися в лінію, кутом вперед і кутом назад. При загрозі одному з флангів наступаючих частин бойовий порядок будувався відповідно уступом праворуч або ліворуч.

На важкодоступній для танків місцевості танкові частини і підрозділи, як правило, наступали по дорогах у батальйонних колонах. По обох боках дороги наступала піхота чи мотопіхота, яка, крім атаки противника на недоступній для танків місцевості, забезпечувала фланги наступаючих у колоні танків.

Переслідування танковими та механізованими частинами та з'єднаннями велося на невелику глибину, через те що противник зосереджував масовані удари авіації на напрямках, де був успіх військ КНА і КНД, затримував їх просування і тим самим забезпечував відрив своїх військ і заняття ними оборони на вигідних рубежах. Обхід противника в умовах гірсько-лісистій місцевості був не завжди можливий [42, с. 30, 31].

Значною перешкодою для танків і САУ, що переслідували противника, були численні ріки, заболочені долини, а також населені пункти, в більшості розташовані у доріг між горами чи на гірських схилах, що забезпечувало швидкий перехід противника до оборони.

Іноді переслідування велося танками зі значними силами піхоти. Але противник, використовуючи вигідні рубежі, затримував на них наступаючі війська. Так, 17-а мбр, обороняючи рубіж на південь від Чаренгван, з підходом китайських добровольців 3 листопада 1950 р. спільно з ними завдала контрудар по наступаючому противнику. В результаті контрудару противник, кидаючи бойову техніку та автомобілі, почав відходити у південному напрямку. Частини 17-ї мбр і китайські добровольці, що переслідували ворога, збивали його із займаних рубежів, форсували незначні річкові перешкоди і виходили на паралельні шляхи відходу противника. Усього вони просунулися до 80 км із середнім темпом 20–25

км на добу. Однак з відходом противника за р. Ченченган, недоступну для форсування танками убрід, переслідування було призупинено. Противник отримав можливість міцно зайняти оборону на цьому річковому рубежі, підтягнути резерви і перейти до активних дій¹ проти військ, які вели переслідування [44, с. 325].

Форсування водних перешкод танковими та механізованими частинами та з'єднаннями КНА і КНД здійснювалося по збудованих для цього дамбах і відновлених мостах чи убрід. В останньому випадку танкові частини, які виходили до ріки, звичайно очікували підходу піхотних з'єднань і за їх допомогою долали водну перешкоду. Піхотні частини форсували ріки, як правило, на підручних засобах, захоплювали плацдарми і забезпечували обладнання переправ для танків. Навіть неглибокі ріки Кореї зі швидкою течією і звичайно нерівним дном часто вимагали значних робіт обладнання бродів для танків, для чого глибокі ями на дні ріки заповнювалися мішками, виготовленими з рисової соломи та наповнені камінням. Для подолання глибоких і повноводних рік будувалися спеціальні дамби також з солом'яних мішків і відновлювалися зруйновані мости. Дамби споруджувалися на дні річки на висоту, достатню для проходження по ній танка убрід. Ширина дамб була звичайно 8 м. У цьому випадку ріку першою форсувала піхота в основному на підручних засобах. Танки і САУ вогнем забезпечували піхоті форсування ріки, захоплення, розширення та закріплення плацдарму на протилежному березі і спорудження переправ. Тільки після цього вони переправлялися. Ріки танки іноді долали по залізничних мостах, пошкоджених противником при відході [44, с. 326].

Танкові та механізовані частини та з'єднання при розвиткові наступу часто застосовувалися для захоплення великих населених пунктів і міст [65, с.35–36]. Наступ танків і САУ на великі населені пункти і міста в умовах Кореї вівся в основному фронтально, через те що гірська місцевість виключала можливість обходу її танками. Тому танки і САУ у тісній взаємодії з наступаючими за ними піхотними підрозділами просувалися звичайно уздовж основних доріг по центру міста чи великого населеного пункту, а піхотні з'єднання наступали по важкодоступній для танків місцевості в обхід міста. Такий спосіб використання танків і

піхоти КНА в наступ мав місце при звільненні міст Сеул 28 червня 1950 р., Те-джон 20 липня 1950 р. і інших великих населених пунктів. За можливості обходу великого населеного пункту танки обходили його і раптово для противника атакували з тилу у взаємодії з піхотою, що атакувала з фронту.

Бойове застосування танків і САУ в обороні. В оборонних операціях і боях танки і САУ були потужним бойовим засобом посилення оборони піхотних з'єднань як на центральній ділянці фронту, так і на узбережжі.

Танкові з'єднання та частини КНА і КНД у повному складі не застосовувалися, а розподілялися по піхотних з'єднаннях і використовувалися для підтримки дій піхоти дрібними групами (3–4 танки) і, як правило, вночі або за обмеженої видимості вдень. Танки і САУ КНД особливо широко застосовувалися в засідках. При обороні гірських перевалів, де місцевість поза дорогами непрохідна для танків, вони ставилися у засідках у декількох місцях групами по 2–3 машини [187, с. 42]. Як показав досвід, таке застосування танків мало позитивні результати: забезпечувало фланговий вогонь по противнику і взаємну підтримку своїх танків.

На танкодоступній місцевості частина танків і САУ виділялася для дій із засідок, а основна маса складала резерв для проведення контратак по противнику, який вклинився в оборону. Танки, розташовані в засідках, діяли раптово, а вогонь по атакуючих танках противника вони відкривали з близьких дистанцій впритул. Така тактика дій в умовах панування авіації противника повністю виправдала себе.

При наступі танків противника по дорогах в колонах вогонь відкривався спочатку по головному та останньому танку. Підбивши їх, танкісти переносили вогонь на інші танки колони. Такий порядок вогню був найбільш ефективним, адже підбиті перший та останній танки колони обмежували маневр іншим танкам, що полегшувало їх знищення [44, с. 329].

Характерною рисою використання танків в обороні стало їх широке застосування для стрільби з закритих позицій по спостережним цілям. Стрільба з закритих позицій проводилася групами танків у 2–3 машини. Вогонь вівся, як пра-

вило, на граничній дальності танкових гармат і застосовувався головним чином проти ворожої артилерії. Проте ефективність вогню з закритих позицій через недостатню підготовленість екіпажів до цього виду стрільби була невисокою.

В умовах панування авіації противника маскування танків і САУ мала виключно важливе значення. Танки і САУ розташовувалися не в населених пунктах і окремих гаях, а серед гір або розосередження в зручних складках місцевості. Для танків обладналися глибокі окопи з деревоземляним перекриттям товщею 0,5 м і більше для захисту їх від осколків бомб, вогню кулеметів і напалму. За наявності достатнього часу для танків і САУ споруджувалися укриття тунельного типу.

Танки і САУ КНА широко використовувалися для оборони морського узбережжя [152, с. 18]. З літа 1951 р. для оборони морського узбережжя залучалися п'ять танко-самохідних полків, з них три знаходилися на західному узбережжі в районах Нампхо, Анджу, Сінійчжу, а два полки використовувалися для оборони східного узбережжя і діяли в районах Вонсан і Хамхин.

В обороні морського узбережжя танки і САУ в основному діяли в складі загальновійськових з'єднань і використовувалися для оборони вузлів доріг, у засідках, в якості кочуючих гармат і як рухомий резерв командира. Так, наприклад, 102-й тсп 4-ї А був використаний у смузі 5-ї пд, що оборонялася в районі Нампхо. У цьому випадку до роти танків полку розташовувалося в районі порту Нампхо і використовувалися в якості вогневих точок, які мали завдання спільно з артилерією не допустити висадки десанту противника. До роти танків знаходилося в засаді на відстані 5–6 км від берега із завданням не допустити прориву противника у глибину оборони. Основні сили танко-самохідного полку складали рухомий резерв командувача армії, розташовувалися за другим ешелоном дивізії, що оборонялися на цьому напрямку, на віддаленні до 25 км від узбережжя і готували контратаку на двох вірогідних напрямках висадки морських десантів противника. Перед нанесенням контратаки танки повинні були виходити у вичікувальний район, а потім на рубіж розгортання для удару у фланг противника, що висадив-

ся. Крім того, танковий полк мав завдання знищити повітряний десант противника в разі його викиду [44, с. 330–331].

Коли неможливо було точно визначити місце висадки десанту противника і оборона будувалася на широкому фронті, головні сили танків і САУ (до 2/3 наявних сил) використовувалися, як правило, в якості танкового резерву, а частина танків (до 1/3 сил) знаходилися в засідках уздовж основних доріг, які вели у глибину оборони, і на напрямках вірогідних дій танків противника, які могли висадитися. У ході бойових дій танки і САУ КНА в умовах браку артилерії берегової оборони брали активну участь у боротьбі з кораблями противника.

На східному узбережжі для боротьби з кораблями противника і відбиття морського десанту на випадок його висадки 13 танків і САУ знаходилися в районі порту Вонсан і 7 танків – у районі Хамхин. При обороні Вонсана виділені для боротьби з кораблями противника танки розташовувалися в районах, що мали укриття тунельного типу, споруджені ще задовго до війни під час окупації країни японцями. Ці укриття мали спеціально обладнані приміщення для розміщення особового складу, кухні, їдальні і складів для зберігання різних видів військового майна. На західному узбережжі для боротьби з кораблями противника і можливим морським десантом на ділянці від Нампхо до Анчжу влітку 1951 р. було використано 13 американських трофейних танків, які знаходилися в окопах на березі [129, № 4, с. 33].

У випадку появи кораблів противника зі спостережного пункту подавався сигнал екіпажам танків, які швидко займали бойове положення в готовності до відкриття вогню. Для ведення вогню по кораблях танки виходили з укриттів на спеціально підготовлені майданчики. Вогонь відкривався на дистанції до 12 км. При віддаленні кораблів від берега більш як на 5 км відстань до кораблів визначалася орієнтовно по їх положенню відносно островів у морі, відстань до яких раніше була відомою. Точно визначити відстань було неможливо через те, що танкові приціли забезпечували ведення прицільного вогню тільки до 5 км. Корегування вогню йшло зі спостережного пункту, а також механіками-водіями за допомогою біноклів.

Як показав досвід, танки, розташовані на березі в укриттях тунельного типу, мало уразливі від вогню корабельної артилерії та авіації противника. Підтвердженням цього може бути оборона Вонсана. За весь період оборони узбережжя в цьому районі було пошкоджено і потоплено близько 45 малих і середніх суден противника. Вогнем же корабельної артилерії було пошкоджено лише два танки, які були відновлені на місці. Досвід боротьби з кораблями противника також показав, що танки у порівнянні з САУ мають більшу можливість маневрувати вогнем і швидко переносити його в бажаному напрямку [44, с. 333].

Використання танків і САУ при відступі та відході. При відступі та відході танки та САУ використовувалися в основному для прикриття виходу з бою і відходу своєї піхоти на оборонні рубежі, що послідовно займалися. Основними способами дій танків при відступі та відході були дії із засідок, дії в якості нерухомих вогневих точок, а також контратаки по противнику, що наступав. Крім того, танки застосовувалися для оборони вузлів доріг, гірських перевалів і утримання крупних населених пунктів, які знаходилися на шляхах просування противника. В умовах панування авіації противника танки і САУ прагнули можливо довше не виявляти себе. Вони підпускали на близьку відстань американські війська і раптово відкривали вогонь.

Таким чином, незважаючи на особливості району бойових дій, які ускладнювали застосування БТ і МВ КНА і КНД, досвід свідчить про практичну можливість використання танків у наступальних і оборонних боях і операціях у гірсько-лісистій місцевості. Наявність танків збільшувала ударну та вогневу міць наступаючих військ, дозволяла їм у швидких темпах ламати оборону противника і вести стрімке переслідування його частин, що відходили, не дозволяючи їм займати організовану оборону на тилі рубежах.

В обороні танки підсилювали протитанкову оборону загальновійськових з'єднань, були потужним, високорухомим засобом у руках командування для проведення контратак. Танки широко використовувалися для морського узбережжя, де вони ефективно вели боротьбу з бойовими і десантними кораблями противника. Для ведення бойових дій на важкодоступній місцевості, що обмежу-

вала маневр танків, розподіл танків по піхотних підрозділах було більш вигідним, особливо при прориві підготовленої оборони противника. Застосування танків у якості рухомої групи у смузі наступу однієї піхотної дивізії було вигідним тоді, коли оборона противника була проривалася піхотою і танки вводилися в бій для переслідування.

Досвід застосування танків КНА і китайськими добровольцями підтвердив необхідність особливо ретельно організовувати та здійснювати взаємодію танків, піхоти й артилерії. Стрілецькі підрозділи, наступаючи поза дорогами і знищуючи живу силу та вогневі засоби противника на прилеглих до доріг висотах, охороняли танки від улучення вогнем з флангів. Разом з тим танки, знищуючи противника збільшуючи темп переслідування, забезпечували успіх дій піхоти.

Гірсько-лісистий район бойових дій, масовані бомбові удари авіації противника із застосуванням напалму висували особливі вимоги до інженерного забезпечення дій танкових військ. При діях у таких умовах виникала необхідність оснащення саперних підрозділів танкових частин технічними пристроями (спецкранами) для підняття танків, які впали з дороги, стягування з доріг підбитих і обгорілих танків і машин. Наявність заболочених ділянок місцевості вимагало мати танки підвищеної прохідності. Досвід боїв показав велике значення організації протиповітряної оборони танкових частин [44, с. 336]. Значну частину втрат у танках і САУ війська КНА зазнали саме від повітряного противника.

Особливості району бойових дій і характер побудови оборони противником підтвердили необхідність ретельної організації і безперервного ведення розвідки в інтересах ефективного використання танкових підрозділів і частин. Одночасне формування в ході війни у складі КНА декількох моторизованих з'єднань, окремих танкових і самохідно-артилерійських частин і підрозділів за недостатньої кількості танкового озброєння призводило до розпилення наявних у КНА танків і САУ і негативно впливало на їх використання.

Бронетанкові війська американської та південнокорейської армій. Зміни у складі бронетанкових військ. У передвоєнних статутах армії США вважалося, що танки в умовах гірсько-ліистої місцевості з наявністю в долинах заболоче-

них рисових полів можуть виконувати доволі обмежені завдання. Тому на початку війни війська не мали ні танків у складі початково перекинутих дивізій і полків, ні окремих танкових частин і підрозділів.

Рішучі дії танкістів КНА, що глибоко проникали в бойові порядки противника, викликали паніку і танкобоязнь південнокорейських і американських військ, що змусило американське командування переглянути свої погляди на застосування танків і терміново розпочати перекидання їх у Корею. Першочергово були перекинуті танкові підрозділи, що знаходилися в Японії. На озброєнні цих підрозділів переважно легкі танки М24 “Чеффі” і середні танки М4А3 “Шерман”, які поступалися танкам КНА у вогневій моці і по інших тактико-технічних даних [129, № 1, с. 20]. У подальшому американці змушені були перекидати із США свої новітні на той час танки М26 “Першинг” і М46 “Паттон”.

З вересня 1950 р. і до кінця війни у складі американських військ діяли танки п’яти-шести піхотних дивізій, однієї дивізії морської піхоти і трьох-чотирьох окремих танкових батальйонів. Найбільшим танковим підрозділом армії США в Кореї був танковий батальйон у складі трьох або чотирьох рот. Штатні танкові батальйони піхотних дивізій були триротного складу і мали 69 середніх і 2 легких танки. Чотириротні танкові батальйони були перекинуті в Корею зі складу бронетанкових дивізій. Вони частково були включені у склад піхотних дивізій, які прибули в Корею без штатних танкових батальйонів, і частково діяли як окремі танкові батальйони. За штатами в цих батальйонах повинно бути 80 танків (78 середніх і 2 легких). Танкові батальйони, окрім 140-го і 245-го, мали на озброєнні тільки танки “Першинг” чи “Паттон” і танки “Шерман”. 140-й тб і 245-й тб мали на озброєнні тільки танки М46 “Паттон”. У процентному відношенні американські танки в Кореї на початок 1952 р. складали: М46 “Паттон” – 25 %, М4А3 “Шерман” – 50 %, М26 “Першинг” і М24 “Чаффі” – 25 % [44, с. 338].

Південнокорейська армія своїх власних бронетанкових військ не мала. У наступі її дивізії на важливих напрямках посилювалися американськими танковими ротами і іноді – танковими батальйонами.

Бойове застосування танків США у наступі. Американське командування, починаючи з другого періоду війни, при веденні наступу широко застосовувало танки. За війну в Кореї, за радянськими джерелами, американські війська (війська ООН) втратили понад 1700 танків і бронемашин [44, с. 338].

У наступі танки використовувалися в основному для дій спільно з піхотою, як танки безпосередньої підтримки піхоти при прориві оборони противника, у складі тимчасових танко-піхотних груп (передових загонів) для розвитку успіху, а також для ведення розвідки. Крім того, у наступі танки використовувалися для надання вогневої підтримки піхоті веденням вогню прямою наводкою, як гармати супроводу, або із закритих вогневих позицій, як польова артилерія. Іноді танки використовувалися для боротьби з партизанами і для супроводу транспортних колон. На танкодоступній місцевості піхота без танків, як правило, не наступала.

Для безпосередньої підтримки піхоти використовувалися в основному танкові роти піхотних полків і танкові батальйони піхотних дивізій. Іноді піхотні дивізії при діях на головному напрямку додатково посилювались окремими танковими батальйонами РГК. Так, наприклад, 3-я пд, яка діяла на початку лютого 1951 р. в районі Хонкйорі, крім свого штатного танкового батальйону, була посилена 64-м окремим танковим батальйоном РГК. При наступі американських військ у районі на північ від Сьонген 1-а кавалерійська дивізія, крім свого 71-го тб, отримала на підсилення 70-й тб РГК. У результаті наступ 1-ї кд був підтриманий 210 танками, а 3-ї пд – 190 танками. Проте слід зазначити, що в більшості випадків загальні тактичні щільності танків були невисокими, адже частини та з'єднання наступали звичайно на широкому фронті. Танкові батальйони в піхотних дивізіях більше використовувалися децентралізовано для посилення піхотних полків і батальйонів. Так, наприклад, 6-й тб 24-ї пд, яка діяла в районі Сеула в 1951 р., був приданий 19-му пп, що наступав на головному напрямку у першому ешелоні дивізії, а у піхотному полку танками приданого батальйону були посилені піхотні батальйони. Кожному піхотному батальйону першого та другого ешелонів полку надавалися дві танкові роти і батальйону третього ешелону полку – танкова рота.

У більшості випадків піхотні полки при веденні наступальних дій, окрім своєї штатної танкової роти, одержували для підсилення одну танкову роту танкового батальйону дивізії. Батальйони піхотних полків посилювалися танками залежно від ступеня підсилення полку; їм звичайно придавалося від взводу до роти танків. Придані танки розподілялися між піхотними підрозділами.

Гірський характер місцевості із заболоченими лощинами і рисовими полями зумовив застосування танків уздовж доріг або в танкодоступних долинах. Проте мали місце випадки, коли танки діяли і в гірських районах. Так, підрозділи 70-го тб наступали разом з піхотою, діючи безпосередньо в горах. Залежно від характеру місцевості і умов обстановки танки діяли попереду піхоти або за нею. Коли американські війська не зустрічали опору військ КНА і КНД, вони рухалися в похідних колонах, маючи попереду танки, за ними піхоту та артилерію.

Для підготовки до бою танкові підрозділи розташовувалися звичайно у районах зосередження. Віддалення районів зосередження від переднього краю оборони зумовлювалося складом танкового підрозділу, його завданням, глибиною нейтральної смуги між сторонами і досягало 15 км. Танки розташовувалися по колу чи ромбом з тим, щоб забезпечити вступ у бій і відбити раптовий напад корейських партизанів і китайських добровольців, які проникали в тил.

За дві–три години до початку наступу танки з району зосередження пересувалися на вихідні позиції, віддалені від переднього краю оборони військ на 1–3 км. На вихідних позиціях, де танки затримувалися не більше години, танкісти уточнювали питання взаємодії і перевіряли зв'язок. Якщо характер місцевості не дозволяв вибирати вихідні позиції, то танкові підрозділи виходили в атаку безпосередньо з району зосередження. У цьому випадку для одночасної атаки танків і піхоти призначався вихідний (регулюючий) рубіж, який танкові підрозділи проходили у призначений час або за встановленим сигналом [44, с. 340].

З виходом в атаку після перенесення артилерійського вогню в глибину оборони противника просувалися у бойових порядках піхоти і придушували вогневі точки. Іноді танки до кінця артилерійської підготовки виходили на вогневі позиції, розташовані у 500–700 м від переднього краю оборони, і прямою навод-

кою знищували вогневі точки, які заважали просуванню піхоти. По мірі просування піхоти вперед танки рухалися за нею стрибками в 50 м і більше. Зробивши три-п'ять пострілів на одному рубежі, танки висувалися на наступний рубіж, забезпечуючи піхоті подолання всієї глибини оборони противника.

Основними бойовими порядками танкових підрозділів у наступі були “лінія” та “колона”. Бойовий порядок “лінія” американці застосовували на танкодоступній місцевості. При діях у гірсько-лісистій місцевості або при наступі вздовж доріг, які проходили по рисових полях, затоплених водою, танки просувалися у колоні з дистанціями між ними в 40–50 м і здійснювали обстріл вогневих точок оборонців, розташованих у секторі спостереження збоку від дороги.

При наступі на горбистій місцевості, у населених пунктах, а іноді і в горах танкові підрозділи будували свої бойові порядки уступом або кутом уперед чи назад. Такий бойовий порядок застосовувався для найкращого забезпечення своїх флангів і можливо більшої участі танків у вогневому бою.

У глибині оборони КНА і КНД, коли втрачалось безпосереднє стикання з піхотними підрозділами, американці часто застосовували спосіб дій танків двома групами; частина танків атакувала об'єкт одночасно з піхотою, а інша частина, звичайно у складі взводу танків, створювала вогневу групу, яка займала вогневі позиції у 700–900 м від об'єкту атаки і вела вогонь прямою наводкою, забезпечуючи просування першої групи та знищуючи вогневі точки. З виходом першої групи на певний рубіж починала висуватися перекатом через неї друга група, яка займала рубіж попереду першої групи. Перша група танків у цей час своїм вогнем забезпечувала просування другої групи. Наступаючи таким чином, американські танки не відривалися від своєї піхоти більш як на 400 м. Зв'язок піхоти з танками здійснювався за допомогою радіостанцій, які були в піхотних взводах, і телефоном через контактну коробку, яка була встановлена на кормі ззовні корпусу кожного танку.

У Кореї американці широко використовували танки в складі передових загонів [129, № 4, с. 32]. Звичайно передові загоны виділялися силою від роти до

двох батальйонів піхоти і до батальйону танків. Нерідко основою передових загонів були танки.

При переслідуванні створювалися передові зағони, основу яких, як правило, складали танки з десантом піхоти. Американці відмічали, що дії піхоти десантом на танках були можливі лише завдяки абсолютному пануванню американської авіації в повітрі. Виходячи з досвіду передових загонів у Кореї, американці вважали, що піхота в складі цих загонів повинна діяти не в якості десанту на танках, а на бронетранспортерах. Це підвищує, на їх думку, темп просування, а використання піхотою зброї БТР сприяє утриманню захоплених об'єктів і без танків [44, с. 342].

Танки використовувалися також і для з'єднання з повітряними і морськими десантами і з військами, що опинилися в оточенні. З цією метою створювалися рухомі зағони з танкових підрозділів і піхоти. Так, наприклад, при висадці повітряного десанту на північний захід від Сеула 23 березня 1951 р. американці для з'єднання з цим десантом використовували рухомі зағони, що складався переважно з танків [44, с. 535–536]. Зағони діяли в основному вздовж доріг. Два рухомих зағони з'єдналися з десантом у районах Иденпу та Мунсан, здолавши за день бою відповідно 25 і 30 км.

При форсуванні водних перешкод війська США використовували танки для надання піхоті підтримки веденням вогню прямою наводкою по протилежному берегу. Після захоплення піхотою плацдарму танки переправлялися на протилежний берег і підтримували її дії з розширення та закріплення плацдарму. При цьому переправа танків здійснювалася як по наплавних мостах, так і на порогах. Наприклад, при форсуванні 24-ою пд р. Нактонган 19 вересня 1950 р. танку спочатку використовувалися для ведення вогню прямою наводкою з метою забезпечення форсування ріки піхотними підрозділами, згодом, після захоплення піхотою плацдарму, декілька танків були переправлені поромом вантажопідйомністю 45 т, інші ж танки і важкі автомобілі переправлялися по наплавному мосту.

У боях за міста (населені пункти) американці зазвичай використовували танки для безпосередньої підтримки піхоти із завданням оточення населеного

пункту і недопущення підходу резервів і відходу військ противника, а також для прориву зовнішнього обводу оборони і наступу в населеному пункті [65, с. 37]. При наступі в населеному пункті танки, як правило, не діяли попереду піхоти, а тільки підтримували піхоту вогнем з позицій, відбитих піхотою від військ КНА і КНД. Проте мали місце випадки, коли танки наступали у населених пунктах і попереду піхоти, особливо, коли обхід населеного пункту був важкодоступним для танків. У таких випадках, після того як піхота, обійшовши населений пункт, закріплювалася на його околиці, танки, прикриваючи один одного вогнем, на високих швидкостях рухалися через населений пункт. Якщо ж вони зустрічали опір військ, які оборонялися, то піхота висувалася до танків і своїм вогнем забезпечувала їх просування.

За наявності танків у оборонців у населених пунктах танкові підрозділи і частини ЗС США намагалися їх обходити. Так було, наприклад, в ході наступу на Пхеньян на початку жовтня 1950 р. Американські війська, зустрівши на південній околиці опір 15 танків Т-34, обійшли пхеньянський район оборони зі сходу, де у оборонців не було танків [44, с. 344].

У морських десантних операціях американці застосовували значну кількість танків. Наприклад, в Інчхонській десантній операції (вересень 1950 р.) діяло понад 300 танків [61, с. 27–48; 129, № 3, с. 30]. При висадці морського десанту дії піхоти по захопленню плацдарму забезпечувалися танками-амфібіями, які висаджувалися на узбережжя у складі першої хвилі десанту. Із захопленням узбережжя вивантажувалися середні танки, які використовувалися разом з піхотою для розширення плацдарму та оволодіння важливими об'єктами та рубежами.

У ході бойових дій в Кореї американці широко застосовували танки для ведення розвідки і диверсійних нальотів. З цією метою вони створювали дозори, що склалися з піхотних і танкових підрозділів. Найбільш типовим складом дозору був взвод танків і взвод піхоти. Глибина дій дозорів обмежувалася в основному районами оборони батальйонів першого ешелону частин КНА і КНД. Дії дозорів звичайно підтримувалися вогнем артилерії, а танки у складі дозору вико-

ристовувалися для знищення вогневих точок, які заважали просуванню піхоти, і для зруйнування деревоземляних вогневих споруд.

Крім того, танки використовувалися для зруйнування спостережних пунктів, траншей, ходів сполучень, знищення протитанкових гармат і групової автоматичної стрілецької зброї. Американці також часто використовували танки для ведення вогню прямою наводкою по військах противника вночі. Це завдання звичайно виконували окремі танки танкових батальйонів піхотних дивізій.

Бойове застосування танків військ ООН в обороні. Танки в обороні використовувалися для посилення піхоти в протитанковому відношенні, для підтримки контратакуючих підрозділів, для прикриття виходу з бою та наступного відходу піхоти, для посилення вогню польової артилерії та охорони об'єктів тилу своїх військ.

Танки в обороні застосовувалися в якості вогневих засобів, які посилювали протитанкову оборону піхотних підрозділів [187, с. 42]. Для безпосереднього посилення протитанкової оборони кожному піхотному батальйону першого ешелону додавався звичайно один танковий взвод зі складу танкової роти піхотного полку. Інші танкові взводи знаходилися в резерві командира полку. У випадку, коли піхотний батальйон оборонявся на головного напрямку, йому частіше надавалося два танкових взводи.

Придані для посилення танки залежно від умов обстановки, переважно рельєфу місцевості, знаходилися безпосередньо на вогневих позиціях у бойових порядках піхоти або розташовувалися у вичікувальних районах. Під час атаки противника танки висувалися з вичікувальних районів на основні вогневі позиції та вели вогонь. Після бою вони знову відводилися у вичікувальні райони.

У ході бойових дій американські війська широко застосовували танки для підтримки контратакуючої піхоти. Для вирішення цього завдання використовувалися переважно танкові батальйони піхотних дивізій, батальйони РГК і частково танки, що організаційно входили до складу піхотних полків, з яких створювався резерв. Танкові підрозділи, призначені для проведення контратак, розміщувалися звичайно у других ешелонах на танконебезпечних напрямках, які

выводили їх до лінії фронту чи на фланги піхоти. Контратаки танків у взаємодії з піхотою проводилися, як правило, за умов сильної авіаційної та артилерійської підтримки.

Посилення танковими гарматами вогню артилерії для підтримки піхоти здійснювалось як з відкритих, так із закритих вогневих позицій, причому більше саме із закритих позицій. В останньому випадку для танків на вогневих позиціях обладналися не окопи, а земляні бруствери, які насипалися на поверхні ґрунту для збільшення кута підвищення гармати танка.

При відході війська ООН часто використовували свої танки для прикриття виходу з бою та подальшого відходу піхоти на нові оборонні рубежі. У цьому випадку танки, зазвичай, займали дефіле і прохідні ділянки місцевості, з тим щоб не дати можливості військам КНА і КНД вести невідступне переслідування частин і підрозділів американської та союзної піхоти [44, с. 348–349].

Обороняючи вузли доріг танки звичайно розташовувалися обабіч дороги в 10–20 м, маючи попереду піхоту в траншеях, а за танками на віддаленні 1,5–2 км біля доріг – артилерію.

Танки в ході оборонних боїв залучалися також для вирішення завдань з охорони тилкових об'єктів від можливого нападу партизанів. Окрім того, танки використовувалися для забезпечення підвозу предметів постачання до фронту, для чого вони розміщувалися у голові, в середині та у хвості колон.

Танкові підрозділи для ведення бою вночі застосовувалися лише у тих випадках, коли необхідно було завдати удар у відповідь по військах КНА і КНД. При веденні бойових дій вночі в обороні танки розташовувалися в бойових порядках піхоти на напрямках, по яких могли просочитися війська противника. З цією метою ще у світлий час доби намічались найбільш вірогідні цілі для ведення вогню вночі, заздалегідь вибиралися позиції, готувалися вихідні дані для стрільби і складалися стрілецькі картки. При відбитті атак військ КНА і КНД вночі танки звичайно розташовувалися за піхотою на віддаленні до 500 м і вогнем прямою наводкою вели обстріл військ, які наступали.

Отже, бойові дії в Кореї на початку війни змусили американців переглянути свої погляди на використання танків і відмовитися від думки, що в умовах гірсько-лісної місцевості з наявністю у долинах заболочених рисових полів танки можуть виконувати лише обмежені завдання. Тому в подальших боях і, зокрема, в період наступу з пусанського плацдарму і висадки десантів в Інчхоні американці застосовували танки у великих масштабах.

У питання застосування танків у наступі та обороні нічого нового у порівнянні з положеннями, викладеними у статутах, внесено не було. Спроби американського командування застосовувати танки для розвитку успіху у відриві від піхотних частин і на велику глибину успіху не мали. Разом з тим, заслуговує на увагу практика використання танків у обороні і в наступі на танкодоступній місцевості для посилення вогню артилерії стрільбою із закритих позицій.

Бойове застосування артилерії.

Артилерія КНА і КНД. Зміни в організації та озброєнні артилерії. Розвиток артилерії КНА у ході бойових дій йшов шляхом якісних змін і кількісного збільшення, покращання форм організації, підвищення рівня бойової підготовки особового складу, а також удосконалення способів її бойового застосування. Організація артилерії, що існувала на початку війни, не відповідала умовам ведення війни у гірських умовах. В артилерії переважали гармати, і було порівняно мало гаубиць і мінометів, а також зенітної артилерії. Зважаючи на це, командування КНА з початком війни розпочало реорганізацію артилерії.

В артилерійському полку піхотної дивізії був уведений мінометний дивізіон (24 120-мм міномети). В мінометних ротах піхотних батальйонів кількість мінометів збільшилася з 9 до 12, а розрахунок кожного міномету доведений до 9 чоловік. Крім того, були виготовлені спеціальні в'юки для перевезення мінометів у горах кіньми. У ході бойових дій окремі артилерійські частини переходили з механічної тяги на кінну.

У 1952 р. були додатково сформовані один полк артилерії РГК (36 122-мм гаубиць) і армійські мінометні полки (36 120-мм мінометів). У 1953 р. наявні два артилерійські полки РГК були розгорнуті в гаубичні артилерійські бригади, а мі-

нометні полки – в армійські мінометні бригади. Артилерія, призначена для оборони морського узбережжя, була виділена в окрему групу. При управлінні командувача артилерією КНА був створений відділ берегової оборони і призначений заступник командувача артилерії з берегової оборони [44, с. 355].

Зміни фактичної кількості артилерії КНА у ході війни показані у табл.3.1.

Таблиця 3.1.

Час	Гармати					Міномети		Усього
	45-мм гармати	57-мм гармати	76-мм гармати	107-мм гармати	122-мм гаубиці	82-мм міномети	107-мм і 120-мм міномети	
До 25 червня 1950 р.	646	24	561	–	192	877	199	2499 ¹
До початку 1951 р.	593	–	592	–	187	1748	520 ²	3640
До кінця 1952 р.	655	93	609	56	185	2001	507	4106
Серпень 1953 р.	628	92	722	50	288	2559	968	5397

¹ При цьому врахована вся артилерія і міномети, які знаходилися на фронті, в обороні узбережжя, прикордонних бригадах і в тилу – у запасних частинах і частинах, що формуються;
² з них 65 мінометів калібру 107 мм

Збільшувалася кількість зенітної артилерії як військової, так і РГК. Так, наприклад, у липні 1950 р. у штат піхотних дивізій, які заново формувалися, був уведений зенітно-артилерійський дивізіон у складі 12 одиниць 37-мм зенітних гармат. У цей же час було сформовано сім окремих зенітно-артилерійських частин, які восени 1950 р. були зведені в зенітно-артилерійську бригаду. Формування окремих зенітно-артилерійських частин продовжувалося і в 1951–1952 рр.

У середині 1953 р. на базі частин були сформовані три зенітно-артилерійські дивізії РГК. З наявних зенітно-артилерійських засобів РГК для прикриття військ КНА і КНД у ході війни залучалося до 20 %, а основні засоби були використані для прикриття об'єктів тилу (32 гармат середньої ЗА).

В артилерії китайських добровольців у ході війни також відбувалися зміни. Протягом 1951-1953 рр. застарілі системи різних зразків артилерійського озброєння поступово замінювалися більш удосконаленими. Внаслідок цього значно зменшилася різнокаліберність артилерійського озброєння, збільшилася кількість артилерії великих калібрів.

Загальне зростання кількості артилерії у військах КНД у ході війни показано у табл.3.2.

Таблиця 3.2.

Калібри гармат і мінометів	Час		
	Листопад 1950 р.	Липень 1951 р.	Липень 1953 р.
57-мм і 75-мм безвідкатні гармати	–	351	2643
57-мм протитанкові гармати	141	147	200
70-мм гаубиці	208	110	231
75-мм і 76-мм гірські гармати	318	440	682
75-мм і 76-мм польові гармати	271	440	477
105-мм гаубиці	–	128	167
120-мм гаубиці	300	108	361
150-мм і 155-мм гармати-гаубиці і гаубиці	–	23	100
60-мм міномети	2487	3280	5220
82-мм міномети	851	1456	4662
106,7-мм і 107-мм міномети	–	147	199
120-мм міномети	197	61	120
Усього гармат і мінометів	4773	6691	15062
Реактивні установки	–	73	203
Реактивні протитанкові рушниці	–	763	4527

На початку 1951 р. у піхотній дивізії замість артилерійського дивізіону був уведений гірсько-артилерійський полк і додатково створений зенітно-артилерійський дивізіон. Частина піхотних підрозділів була озброєна 57-мм і 75-мм безвідкатними гарматами і протитанковими рушницями “Базука”. У середині 1951 р. війська КНД додатково були посилені: однією дивізією реактивної артилерії триполкового складу, яка мала 72 установки БМ-13; двома винищувально-протитанковими дивізіями триполкового складу, у кожній з яких було 36 76-мм гармат і 36 57-мм гармат; чотирма зенітно-артилерійськими дивізіями, кожна з яких складалася з двох полків малої ЗА і одного полку середньої ЗА. Ці артилерійські частини і з’єднання призначалися для посилення армій (корпусів) при дії їх на головному напрямку.

До кінця війни в Корею прибули чотири дивізії КНД нової організації. Артилерійське озброєння цих дивізій було значно сильнішим за артилерійське озброєння дивізій, які там діяли раніше.

Бойове застосування артилерії у наступі. У ході наступу командування КНА і КНД прагнуло зосереджувати артилерію на основних напрямках. На початку війни, коли оборона противника була слабо розвинута в інженерному відношенні і порівняно мало насичена вогневими засобами і живою силою, щільності артилерії коливалися у межах 10–36 гармат і мінометів калібру 76 мм і вище на 1 км фронту. У подальшому, коли кількість артилерії у військах КНА і КНД збільшилося, а оборона противника стала більш розвинутою в інженерному відношенні та стінкою, щільності артилерії різко зросли. Наприклад, при наступі 20-їА КНД у липні 1953 р. щільність артилерії на ділянці прориву досягла 100 гармат і мінометів на 1 км фронту. Така щільність у даних конкретних умовах була достатньою для ведення успішного наступу. На другорядних напрямках щільності були значно нижчими.

У піхотних полках, які наступали на головних напрямках, створювалися полкові артилерійські групи у складі 2–5 дивізіонів, а піхотні полки, що діяли на другорядних напрямках, посилювалися звичайно одним дивізіоном. У піхотних дивізіях створювалися дивізійні артилерійські групи у складі 2–3 дивізіонів.

Планування використання артилерії в наступі здійснювали штаби артилерійських частин і з'єднань. На початку війни використання артилерії планувалося в основному тільки на артилерійську підготовку та підтримку атаки. А на період бою в глибині дії артилерії звичайно не планувалися. У міру накопичення досвіду, приблизно до початку 1952 р., артилерійські командири та їх штаби в основному засвоїли в повному обсязі метод планування дій артилерії у наступі.

Тривалість артилерійської підготовки залежно від характеру оборони противника, наявності артилерії та боєприпасів складала від 20 до 40 хвилин. У першому та третьому періодах війни під час артилерійської підготовки значна кількість артилерії використовувалася для ведення вогню прямою наводкою. Підтримка атаки піхоти та танків здійснювалася послідовним зосередженням во-

гну. Для супроводу піхоти у наступі безпосередньо в її бойових порядках використовувалися переважно міномети, які в гірських умовах показали високу ефективність.

Взаємодія артилерії з піхотою і танками при підготовці операції організувалася в усіх ланках досить чітко. При цьому до початку бойових дій встановлювалися загальна нумерація цілей і об'єктів і світлові сигнали, кодувалася місцевість, зв'язок підтримувався як по радіо (у низових ланках), так і дротовими засобами (у полках і вище), складалася таблиця взаємодії. Проте у ході бою взаємодія звичайно порушувалася.

Повітряна розвідка в інтересах артилерії через відсутність необхідних засобів не велася. В артилерії відчувалася гостра нестача необхідних приладів для стрільби та управління вогнем із закритих позицій. Наприклад, до кінця 1951 р. у частинах КНА укомплектованість приладами складала: по бусолях – 12 %; стереотрубах – 20 %; далекомірах – 52 %; біноклях – 28 %; радіостанціях – 51 %; телефонних апаратах – 40 %; телефонному кабелю – 60 % [44, с. 360]. Неукомплектованість приладами та засобами зв'язку негативно відбивалася на веденні артилерійської розвідки, на підготовці даних для стрільби та управлінні вогнем артилерії, а також на взаємодії артилерії з іншими родами військ.

У 1951-му і на початку 1952 р. артилерійська розвідка велася звичайно тільки з командирських спостережних пунктів. На початку війни артилерійські штаби недостатньо використовували розвідувальні дані, отримані з інших джерел. Звичайно штаби обмежувалися даними, що надходили від підлеглих частин і підрозділів. При висиланні загальновійськових розвідувальних груп у тил противника артилерійські розвідники в ці групи не включалися і аналіз добутої інформації здійснювався без участі артилеристів.

У використанні артилерії були такі недоліки: не завжди враховувалися умови місцевості, ставилося занадто багато завдань, що часто перевищувало вогневі можливості артилерії; при форсуванні водних перешкод часто через відсутність достатнього досвіду і необхідних засобів придушення противника на протилежному березі планувалося лише біля самого берега. У результаті основне

угруповання противника на протилежному березі, яке знаходилося на глибині 2–3 км, не придушувалося і форсування ріки часто зривалося або занадто затягувалося. Звичайно централізоване управління артилерією зберігалося тільки на період атаки. У ході бою в глибині оборони противника управління артилерією було децентралізованим.

Гірський рельєф місцевості ускладнював бойове використання артилерії, її переміщення і обмежував райони її розміщення. Разом з тим при плануванні переміщення артилерії не враховувалася перепускна можливість доріг. За недостатнього урахування цих обставин у ході бойових дій у 1950-1951 рр. артилерійські частини і підрозділи під час руху часто перемішувалися, іноді створювалися пробки на основних дорогах, внаслідок чого артилерія відставала від піхоти. Не приділялося достатньої уваги розвідці путівців для переміщення артилерії, не застосовувався об'їзд крупних населених пунктів і міст, які були об'єктами нальотів авіації противника, не будувалися колонні шляхи. Одним із суттєвих недоліків при переміщенні артилерії була недостатня розвідка маршрутів руху. Особливо це відбивалося на діях артилерії при форсуванні водних перешкод [44, с. 361].

Усувати ці недоліки командний і рядовий склад артилерійських частин і підрозділів навчався безпосередньо у ході боїв.

В умовах боїв у горах боротьбу з артилерією противника вела головним чином гаубична артилерія. Проте через відсутність засобів артилерійської інструментальної розвідки і обмеженої кількості гаубичної артилерії насамперед придушувалися ті батареї противника, які були розташовані на незначній глибині і розкривали себе при стрільбі. Великі труднощі виявлялися в ході боротьби з танками противника, які вели вогонь із закритих позицій.

Підвезення боєприпасів на початку війни виявилось складним завданням. Через великі зруйнування на залізницях і відсутність автотранспорту війська відчували серйозний брак в озброєнні та боєприпасах. У подальшому починаючи з 1951 р. гострої нестачі у боєприпасах уже не відчувалося. В арміях підтримував-

ся постійний запас у межах 1–1,5 бойового комплекту; крім того, на центральних і головних складах було до 0,3–0,4 боєкомплекту.

Бойове застосування артилерії в обороні. При створенні угруповань артилерії в обороні враховувалася необхідність застосування зосередженого вогню на вирішальних напрямках. З цією метою за рахунок артилерійських засобів армії та РГК у піхотних полках, що діяли на головному напрямку, створювалися полкові артилерійські групи у складі 3–4 дивізіонів, а в дивізіях – дивізійні артилерійські групи у складі 2–3 дивізіонів кожна. Армійські артилерійські групи створювалися у виключних випадках. Вказане угруповання артилерії дозволяло у випадку потреби зосереджувати у смугах оборони піхотних дивізій вогонь 5–6 дивізіонів.

Щільності артилерії в обороні були у межах 7–10 гармат і мінометів на 1 км фронту, а на головних напрямках вони досягали 50–60 гармат і мінометів на 1 км фронту. Досвід показав, що така щільність артилерії забезпечувала стійкість оборони [44, с. 363].

Бойовий порядок артилерійських груп будувався з таким розрахунком, щоб більша частина артилерії мала можливість зосереджувати вогонь на напрямку головного удару противника, що передбачався. Вогневі позиції артилерії звичайно обиралися на вершинах висот або на їх скатах на віддаленні до 8 км від переднього краю своїх військ. Таке віддалення було зумовлено необхідністю підтримувати свої війська в бою за утримання першої та другої оборонних позицій без зміни вогневих позицій, адже зміна вогневих позицій в умовах гірсько-лісної місцевості була вкрай утруднена. До того ж таке віддалення сприяло зменшенню втрат від артилерійського вогню противника.

З кінця 1952 р. гармати на позиціях укривалися в тунелях, що значно підвищувало їх живучість [152, с. 20]. Для стрільби підготовлювалися майданчики безпосередньо біля виходів з тунелів, по закінченні стрільби гармати знову укривалися. У ході бойових дій виявилася необхідність будувати тунелі наскрізного типу, з тим щоб артилерія могла маневрувати у протилежних напрямках. При такому розміщенні артилерія зазнавала порівняно невеликі втрати. Артилерія, при-

дана ротам і батальйонам, розташовувалася поблизу переднього краю і в залежності від місцевості та кількості розміщувалася ярусами, звичайно погарматно.

Система вогню артилерії і мінометів організовувалася з урахуванням місцевості, на якій оборонялися війська. Зосереджений вогонь по ділянках вірогідного розташування противника на підступах до оборони вівся звичайно 5–6 дивізіонами. Такої кількості артилерії було достатньо, так як райони вірогідного розташування противника звичайно не перевищували 30 га. Ділянки зосередженого вогню намічались безпосередньо на підступах до переднього краю і усередині оборонної смуги.

Для ураження танків противника під час їх руху до переднього краю застосовувався рухомий загороджувальний вогонь. Проте внаслідок недостатньої кількості 122-мм гармат і відсутності гармат більшого калібру рухомий загороджувальний вогонь був малоефективним. У місцях, найбільш доступних для піхоти противника, готувався нерухомий загороджувальний вогонь перед переднім краєм оборони та на кількох рубежах у її глибині.

Для забезпечення стиків і флангів підготовлювався зосереджений і загороджувальний вогонь; якщо стик був танкодоступним, то туди висувалася протитанкова артилерія. У військах КНД прикриттю стиків приділялася велика увага, практикувалося взаємне перекриття стиків вогнем артилерії сусідніх частин і з'єднань. Тому американським військам майже ніколи не вдавалося прорвати оборону китайських добровольців на стиках.

Управління артилерійським вогнем здійснювалося по картах, на яку наносилися усі види запланованих вогнів, сигнали виклику того чи іншого виду вогню і вихідні дані для стрільби по кожній ділянці. Цілевказівки для ведення вогню по непланових ділянках звичайно проводилося по координатах.

Для підвищення активності оборони і приховання угруповання артилерії практикувалося застосування кочових гармат і батарей, які висувалися ближче до переднього краю. Цей захід змушував противника розташовувати свою артилерію на більшому віддаленні від переднього краю оборони військ КНА і КНД. У

ході бойових дій часто застосовувався маневр вогнем артилерії, адже маневр артилерії колесами здійснити не завжди вдавалося.

Боротьбу з танками противника вели в основному гармати, виділені для стрільби прямою наводкою. Протитанкова оборона організовувалася тільки на танкодоступних напрямках. На них у межах глибини головної смуги оборони (6–8 км) створювалися протитанкові райони, в які включалося по 7–8 гармат [187, с. 41], що в умовах такої місцевості було достатньо. На місцевості, недоступній для руху танків і на якій не було доріг, система протитанкового вогню створювалася для прикриття окремих танкодоступних лощин. Протитанкові гармати в цих випадках розташовувалися по обидва боки лощини, біля підшви висот і створювали своєрідний “артилерійський коридор”. Танки противника пропускалися у “коридор” і розстрілювалися фланговим вогнем.

Артилерійсько-протитанкові резерви створювалися лише у піхотних дивізіях, звичайно у складі артилерійсько-протитанкового дивізіону. Він підготовлював протитанковий район на найважливішому танконебезпечному напрямку в глибині оборони дивізії з урахуванням можливості маневру і розгортання на декількох напрямках і діяв разом з рухомим загоном загородження.

Крім того, для боротьби з танками противника організовувалися протитанкові групи (по 3 бійця), які були озброєні ручними протитанковими засобами (звичайно по 4–6 протитанкових гранат на бійця), протитанковими реактивними рушницями, запалювальними й іншими засобами. Такі групи вели боротьбу з танками противника із засідок [152, с. 18].

Основними завданнями артилерії при проведенні частинами і з’єднаннями контратак були: підтримка військ першого ешелону у боротьбі за утримання рубежів, що забезпечували розгортання військ для проведення контратак; недопущення підходу резервів противника; підготовка та підтримка контратак. Артилерійська підготовка контратак проводилася звичайно протягом 5–10 хвилин, а іноді 30–40 хвилин. Підтримка контратакуючих частин здійснювалася послідовним зосередженням вогню на глибину 1,5–2 км, а далі – за викликом загальновійськових командирів [44, с. 367].

Контратаки, як правило, проводилися з настанням темноти. В цих умовах ефективність артилерійського вогню була значно нижчою, ніж удень; часто втрачалася взаємодія з піхотою, яка у подальшому була змушена вести бій без підтримки артилерії. Щільність артилерії, що брала участь у підтримці контратаки, досягала 50–60 гармат і мінометів на 1 км фронту.

При обороні морського узбережжя на початку війни вважалося, що війська повинні були розташовуватися у гірських районах, значно віддалених від берега, і проводити контратаки з глибини по противнику, який вже висадився на берег. У зв'язку з цим більша частина артилерії і мінометів займала вогневі позиції на такому віддаленні від берегу, яке перевищувало дальність дійового вогню артилерії, а отже, десант противника міг безперешкодно висаджуватися на берег.

Досвід бойових дій по відбиттю морських десантів противника показав неспроможність такого способу оборони морського узбережжя [152, с. 18]. В подальшому передній край оборони на багатьох ділянках морського узбережжя було винесено до зрізу води. Війська першого ешелону розташовувалися безпосередньо біля берегової лінії. Артилерія займала вогневі позиції як можливо ближче до берега. Основні зусилля артилерії зосереджувалися на відбитті морського десанту при підході його до берега і висадці на берег. При цьому велика увага приділялася знищенню десантних засобів противника, катерів, які забезпечували безпосередню підтримку, міноносців і сторожових кораблів, які здійснювали артилерійську підтримку десанту. Лінійні кораблі і крейсери противника через відсутність у військах КНА і КНД далекобійної артилерії впливу артилерійського вогню не підпадали, що дозволяло їм безперешкодно підходити до берега на відстань до 5,5 км і завдавати серйозних втрат військам КНА і КНД.

Проте з початком застосування в системі оборони морського узбережжя 107-мм гармат (надійшли на озброєння в 1952 р.), 76-мм і 90-мм танкових гармат дії надводних кораблів противника стали більш обмеженими. Вогонь прямою наводкою з цих гармат змушував крейсери противника триматися від берега на відстані 12–15 км [61, с. 79], що значною мірою знижувало ефективність вогню корабельної артилерії противника.

Вогневі позиції артилерії, виділеної для стрільби прямою наводкою, обиралися на височинах уздовж берега з урахуванням рівня води внаслідок припливів і відливів, у місцях, звідки можна було завдавати противнику максимальні втрати. Укриття тунельного типу надійно охороняли гармати і їх розрахунки від улучення вогнем корабельної артилерії і від ударів авіації противника. Біля входів і виходів з тунелів обладналися майданчики для ведення вогню. При організації оборони морського узбережжя у районах ймовірної висадки десантів противника створювалися полкові, а іноді і дивізійні артилерійські групи.

Досвід бойових дій підтвердив, що в гірських умовах найбільш ефективним є вогонь гаубичної артилерії та мінометів. У зв'язку з цим у ході війни відбувалося безперервне збільшення кількості артилерії з навісною траєкторією і мінометів. Кількість гаубичної артилерії в КНА до кінця війни виросла більш як у два рази, 82-мм мінометів – майже у п'ять разів і 120-мм мінометів – майже у дев'ять разів. Відчувалася потреба також у гарматах навісного вогню більших калібрів.

Досвід боїв показав, що навіть за недостатньої кількості артилерії можна було, застосовуючи маневр, створювати на найважливіших напрямках необхідні угруповання артилерії як у наступальних, так і в оборонних боях.

Організація протитанкової оборони артилерійськими засобами шляхом створення “коридорів” з розташуванням протитанкових гармат на обох скатах висот стала у тих умовах доцільною. Крім того, виявилася необхідність застосовувати для протитанкової оборони гармати більших калібрів.

Досвід підтвердив, що при обороні морського узбережжя вирішальну поразку десанту доцільно завдавати ще на етапі пересадки його на висадкові засоби і на плаву. Вогневі позиції гармат, виділених для стрільби прямою наводкою, вигідніше обирати поблизу зрізу води. Доцільно вести вогонь з тимчасових вогневих позицій. При обороні морського узбережжя необхідно мати достатню кількість далекобійної артилерії, щоб вести боротьбу з кораблями противника.

Для боротьби з артилерією та мінометами противника у ході війни недовставало гаубичної артилерії (122-мм і 152-мм калібрів), а також засобів артилерійської інструментальної розвідки; гостро відчувалася відсутність коригуваль-

ної авіації, зокрема і вертольотів. Найважче було боротися з американськими танками, які вели вогонь із закритих вогневих позицій. Через недостатність гармат калібру 122-мм і вище, а також через відсутність коригувальної авіації і засобів артилерійської інструментальної розвідки це питання практично вирішене не було.

Артилерія американських і південнокорейських військ. Бойове застосування артилерії в наступі. У бойових діях у Кореї брала участь американська артилерія, яка організаційно входила у склад дивізій (у т.ч. і південнокорейських), а також артилерія РГК, кількість якої в ході війни збільшилося з 10 дивізіонів польової та зенітної артилерії до 53 дивізіонів [44, с. 371]. Така кількість артилерії забезпечувала підтримку бойових дій кожної американської піхотної дивізії 8–10 дивізіонами польової артилерії і не менш як двома дивізіонами зенітної артилерії (разом зі штатними засобами).

У наступі на артилерію покладалися такі завдання: підтримка піхоти і танків, придушення і знищення вогневих точок і руйнування оборонних споруд, контрбатарейна і контрмінометна боротьба, заборона перекидання та зосередження резервів, порушення управління і роботи тилу. Останні два завдання більшою мірою покладалися на авіацію.

Щільність артилерії на ділянках прориву, де війська завдавали головного удару і зосереджувалося основне угруповання артилерії, досягала 100 і більше гармат і мінометів на 1 км фронту. На другорядних напрямках ця щільність становила 50–80 гармат і мінометів на 1 км фронту [31, с. 43].

Наступу зазвичай передувала артилерійська та авіаційна підготовка. Для участі в артилерійській підготовці та контрбатарейної боротьби залучалася зенітна артилерія піхотних дивізій і РГК, а також САУ і танки. У прибережних районах для підтримки наступу наземних військ використовувалася артилерія кораблів ВМС. Тривалість артилерійської підготовки становила від 40–60 хвилин до трьох діб [44, с. 372; 31, с. 43]. Вона починалася звичайно на світанку.

Під час артилерійської підготовки оборона противника придушувалася на глибину до 7 км. При цьому легка артилерія та міномети вели вогонь на глибину

2–3 км; оборона на глибині від 4 до 7 км придушувалася артилерією більших калібрів, а також масованими нальотами авіації. У перервах між вогневими нальотами артилерії авіація бомбила і штурмувала також і передній край оборони.

При наступі на підготовлену оборону, коли було необхідно зруйнувати інженерні споруди, тривалість артилерійської підготовки доходила до трьох діб. У цих випадках до артилерійської підготовки залучалися 81-мм і 106,7-мм міномети, гармати всіх калібрів польової артилерії, а також 90-мм і 120-мм гармати зенітної артилерії. Для придушення вогневих засобів, що знаходилися у дзотах, дотах і тунелях, або для зруйнування цих споруд американське командування часто залучало авіацію. Незважаючи на значну тривалість і велику витрату боєприпасів артилерійська підготовка не завжди була достатньо ефективною.

У ході наступального бою, якщо просування військ першого ешелону затримувалося, знову починалася артилерійська підготовка тривалістю 30 хв. і більше. Якщо ж і повторна артпідготовка не давала очікуваних результатів, починалося тривале придушення оборони у декілька годин або навіть діб. З цією метою, окрім артилерії і мінометів, залучалася значна кількість авіації.

Дивізійна артилерія вела вогонь по цілях (об'єктах) на передньому краї та у найближчій глибині оборони військ КНА і КНД; при цьому особлива увага приділялась обстрілу доріг, висот і населених пунктів. З метою змусити противника залишити укриття застосовувалася стрільба запалювальними снарядами. У ході війни і особливо у її четвертому періоді відмічалось застосування димових снарядів і мін. Корпусна артилерія в основному залучалася для придушення та знищення цілей у глибині розташування противника. Основними об'єктами при цьому були другі ешелони, резерви, артилерія, командні і спостережні пункти та цілі, розташовані на схилах гір і в дефіле.

Наступ піхоти і танків підтримувався, як правило, послідовним зосередженням вогню артилерії по окремих цілях або групам цілей. Після просування піхоти і танків на глибину 2–3 км легка артилерія переміщувалася вперед, а важка – частково змінювала вогневі позиції тоді, коли піхота і танки просувалися на глибину 4–5 км (переміщення проводилося побатарейно або подивізіонно).

Наступу з обмеженими цілями, як правило, передувала артилерійська підготовка тривалістю 30–60 хвилин, а іноді декілька годин. Для проведення такої підготовки залучалася значна кількість артилерії. Так у бою за безіменну висоту у районі Кимкорі у жовтні 1952 р. американці залучили 17 артилерійських дивізіонів. Інший приклад. Під час підготовки атаки піхотної роти для захоплення однієї з висот західніше Чорон, американські війська протягом 11 днів вели вогонь з метою зруйнування інженерних споруд і знищення вогневих засобів противника. У цей час активно діяла і авіація. У день наступу артилерійська та авіаційна підготовка тривала 5 годин, і все ж наступ внаслідок добре організованої оборони і стійкості військ КНА і КНД успіху не мав [44, с. 374].

Вогневі позиції для артилерії в наступі обиралися на віддаленні 3,1–4,7 км від переднього краю своїх військ, а для важких мінометів піхотних полків і окремих батальйонів важких мінометів – у 1–2 км від переднього краю. Перед початком наступу на вогневих позиціях створювалися запаси боєприпасів у кількості 500–700 снарядів на кожну гармату.

У період наступальних дій мало місце централізоване та децентралізоване управління артилерією. Централізоване управління здійснювалося при прориві оборони в масштабі дивізії та корпусу. При переслідуванні, коли артилерія майже повністю надавалася піхотним частинам і підрозділам, управління артилерією було децентралізованим.

Взаємодія артилерії з піхотою та танками організовувалася командирами піхотних частин і підрозділів. Для організації взаємодії з піхотою (танками) командир дивізіону особисто зустрічався з командиром піхотного полку (танкового підрозділу). У бою взаємодія артилерії з танками часто організовувалася через командира піхотного полку. Командир танкової групи повідомляв командира піхотного полку про розташування протитанкових засобів і інших цілей, які заважали просуванню танків. Передові спостерігачі викликали і корегували вогонь артилерії. Іноді вони вели розвідку противника і корегували вогонь своєї артилерії з танків.

Бойове застосування артилерії в обороні. У ході оборонних дій передбачалося зосередження основного угруповання артилерії на важливіших напрямках. Дивізіони польової артилерії РГК, як правило, надавалися армійським корпусам і призначалися для створення артилерійських груп. Склад артилерійських груп був різним. Наприклад, на 1 січня 1953 р. американські 1-й АК і 10-й АК мали кожний групу польової артилерії у складі чотирьох дивізіонів; 9-й АК – у складі шести дивізіонів. В армійському підпорядкуванні знаходилися 5-та група польової артилерії, що мала у своєму складі чотири дивізіони.

Окремі батальйони 106,7-мм важких мінометів звичайно надавалися піхотним дивізіям. Іноді американські батальйони важких мінометів надавалися південнокорейським дивізіям і англійським бригадам. Для безпосередньої підтримки піхотних полків залучалися штатні дивізіони 105-мм гаубиць. Звичайно кожний піхотний полк підтримувався одним дивізіоном, а піхотний батальйон – батареєю.

Іноді піхотні дивізії, що діяли на найважливішому напрямку, отримували в якості посилення 2–3 дивізіони артилерії РГК [187, с. 42]. У таких випадках у дивізіях для виконання завдань загальної підтримки створювалися групи польової артилерії у складі трьох-чотирьох дивізіонів.

У ході бойових дій у Кореї американці надавали великого значення застосуванню важких мінометів, вважаючи їх ефективним засобом безпосередньої вогневої підтримки піхоти. Роти важких мінометів піхотних полків і окремих батальйонів важких мінометів діяли разом з артилерійськими дивізіонами, які надавали безпосередню підтримку цим полкам. Важкі міномети доповнювали вогонь 105-мм гаубиць при придушенні живої сили і вогневих засобів, розташованих на передньому краї оборони частин КНА і КНД, особливо на зворотних схилах висот.

В обороні для посилення вогню артилерії американські війська залучали танки, причому велика увага приділялася веденню вогню з танків із закритих вогневих позицій [129, № 5, с. 33]. Вогонь танків корегувався передовими спостерігачами і головним чином із літаків-корегувальників.

Для артилерії в обороні вибиралися основні та запасні вогневі позиції, віддалені від переднього краю своїх військ на 4,5–6 км (дивізії 105-мм гаубиць) і 7–8 км (дивізії 150-мм гаубиць). Артилерійські гармати займали вогневі позиції поблизу доріг або безпосередньо на дорогах у підготовлених для них окопах. Гармати батарей на вогневих позиціях розташовувалися частіше за все в лінію або уступом праворуч (ліворуч). В умовах рівнинної місцевості мало місце і фігурне розташування гармат на вогневих позиціях [44, с. 377–378].

Артилерійським частинам і підрозділам ставилося завдання готувати вогневі позиції до кругової оборони. Для безпосередньої оборони вогневих позицій артилерії використовувались усі види зброї, що мала дивізія.

Вогневим методом вогню артилерії в обороні були вогневі нальоти. Для вогневих нальотів по цілі (об'єкту) залучалося одночасно від одного до трьох дивізіонів. Вогонь одиночними батареями вівся рідко. Звичайно вогневий наліт тривав 3–8 хвилин з витратою 80–120 снарядів і повторювався 2–3 рази по одній цілі.

По з'єднанням КНА і КНД, які наступали, першою відкривала вогонь важка артилерія. Потім при підході військ противника на відстань 1–2 км від переднього краю відкривали загороджувальний вогонь танки, міномети і вся артилерія. Вогонь вівся з великою напругою. Так при відбитті наступу частин КНА під час форсування р. Нактонган (в районі Тегу) шестигарматна батарея 105-мм гаубиць 1-ї кавалерійської дивізії за добу бойових дій випустила 1820 снарядів (303 снаряда на гармату) [44, с. 379].

При відбитті нічних атак артилерія військ ООН вела загороджувальний вогонь. Виклик вогню та цілевказівки проводилися ракетами і трасуючими кулями. Широко застосовувалися раптові вогневі нальоти артилерії по вірогідним районам розташування живої сили і вогневих засобів КНА і КНД, особливо у нічний час. Контратаки американських частин підтримувалися масованим артилерійським вогнем і ударами авіації.

Для боротьби з танками противника у складі військ американських та південнокорейських військ спеціальних артилерійських винищувально-

протитанкових частин не було. Тому боротьбу з ними вели танки, які організаційно входили у склад піхотних полків і дивізій, взводи (секції) піхотних полків (батальйонів), озброєні безвідкатними гарматами, і піхотні підрозділи, які мали на озброєнні реактивні протитанкові рушниці. Для безпосереднього посилення протитанкової оборони піхотних підрозділів використовувалися переважно танкові роти піхотних полків. При відході у найнапруженіші періоди бойових дій у боротьбу з танками долучалися і 105-мм гаубиці.

60-мм РПТР і 57-мм безвідкатні гармати через невелику дальність стрільби, малу початкову швидкість і недостатню потужність снарядів виявилися вкрай неефективними проти танків КНА і КНД. У зв'язку з цим вже у липні 1950 р. американці почали терміново перекидати у Корею 88,9-мм РПТР “Базука”, а на початку 1951 р. і 105-мм безвідкатні гармати, змонтовані на автомобілі “Вілліс”. Для кращого використання нових РПТР створювалися групи “винищувачів танків”. Солдати з РПТР займали позиції поряд зі стрільцями (кулеметниками) і знаходилися у передових частинах. Застосування РПТР разом із стрілецькою зброєю дозволяло одночасно уражати танки і піхоту, яка наступала під прикриттям танків.

Американське командування приділяло велику увагу контрбатареїнній боротьбі, залучаючи задля цього переважно 155-мм гармати і 203-мм гаубиці. Для придушення однієї батареї виділявся, як правило, один дивізіон з витратою 150–160 снарядів на 1 га площі, яка піддавалася вогню. Для придушення мінометної батареї (4 міномети) витрачалося 80–100 снарядів. Контрбатареїну боротьбу американська артилерія вела в основному за допомогою літаків-корегувальників і частково вертольотів. На рівнинних ділянках фронту використовувалася звукова розвідка, проте точність вогню в таких випадках була невисокою.

Американська артилерія в обороні витрачала велику кількість боєприпасів [31, с. 47]. Так у період з 11 до 20 серпня 1952 р. артилерія випустила на усьому фронті понад 300 тис. снарядів різних калібрів; у середньому витрати склали від 15 до 40 тис. снарядів за добу. Приблизно такими самими були витрати сна-

рядів у період з 11 до 20 лютого 1953 р., коли артилерія витратила близько 328 тис. снарядів [44, с. 381].

Для відбиття наступу військ КНА залучалась уся дивізійна артилерія. Частина артилерії, зокрема 155-мм гаубиці, виділялася для стрільби прямою наводкою по танках, живій силі і вогневих засобах. Артилерія для стрільби прямою наводкою залучалася у ході перших трьох періодів війни.

Управління артилерією у першому періоді було децентралізованим, що зумовлювалося веденням бойових дій на широкому фронті і значним віддаленням штабів від своїх частин. Штаби дивізій, а разом з ними і штаби артилерії часто знаходилися на відстані 45–60 км від своїх передових підрозділів. При такому віддаленні штаб практично не міг здійснювати управління своєю артилерією.

У першому періоді війни артилерія в більшості випадків не розгорталася і не надавала необхідної підтримки відступаючим військам. У ході відступу артилерія відходила першою, і війська часто залишалися без артилерійського прикриття. Відмічалися випадки, коли через погане управління артилерією та недоліки в організації зв'язку американська артилерія вела вогонь по своїх військах. З серпня–вересня 1950 р. управління артилерією в дивізіях стало покращуватися.

У четвертому періоді війни, коли фронт стабілізувався, управління артилерією стало більш централізованим і достатньою мірою гнучким. Командири артилерійських частин і підрозділів управляли вогнем з пунктів управління вогнем батарей і дивізіонів, а в масштабі дивізій – з пункту управління вогнем дивізійної артилерії. Для управління вогнем у дивізіоні складалася група з 10 чоловік, яка розподіляла цілі між батареями та готувала вихідні дані для стрільби. Крім того, у дивізіоні було 9 спостерігачів, які знаходилися на передових спостережних пунктах і вели розвідку противника і спостереження за розривами снарядів своєї артилерії. Результати спостережень передавалися на пункт управління вогнем, з якого проводилося корегування вогню та готувалися вихідні дані для ведення вогню по знову виявленим цілям. З пункту управління вогнем дивізіону команда на відкриття вогню передавалася безпосередньо командирам батарей, як правило, телефоном. Командири батарей передавали команду на вогневі позиції по радіо-

телефону, для чого у кожної гармати мався репродуктор. У тих випадках, коли пункт управління вогнем дивізіону виходив з ладу, управління вогнем здійснювалося з пункту управління вогнем однієї з батарей. Необхідно зазначити, що пункти управління вогнем батарей у практиці бойових дій американських військ організовувалися вперше. До цього пункти управління були лише в артилерійських групах [44, с. 383–384].

Артилерійська інструментальна розвідка проводилася взводами (секціями) засічки мінометів і дивізіонами артилерійської інструментальної розвідки. Дивізіони артилерійської інструментальної розвідки призначалися для визначення координат вогневих позицій артилерії противника, забезпечення пристрілки і корегування вогню своєї артилерії, збору даних розвідки та доведення до відповідних штабів і командирів, координації всіх дій з топографічного забезпечення стрільби артилерії в масштабі корпусу, визначення різнобою гармат своєї артилерії, забезпечення підрозділів метеорологічними даними. Вони, як правило, використовувалися централізовано в інтересах артилерії корпусу.

Отже, в ході бойових дій американських військ у Кореї, незважаючи на масоване застосування авіації, вогонь артилерії вважався основним видом підтримки піхоти і танків як у обороні, так і в наступі. Бойове застосування артилерії не внесло суттєвих змін в існуючу до цієї війни організацію артилерійських частин і підрозділів, а також у тактику та методи управління артилерією. Разом з тим, у бойових діях артилерії мали місце і певні особливості. Насамперед, вогонь артилерії у наступі вівся по об'єктах атаки до повного їх знищення, при цьому витрати боеприпасів не обмежувалися. Боротьба з артилерійськими та мінометними батареями велася, як правило, до їх знищення. В обороні для посилення артилерії залучалися танки, які вели вогонь не тільки прямою наводкою, а й із закритих вогневих позицій [187, с. 42].

Американські війська, крім штатних артилерійських засобів, мали велику кількість артилерії РГК (38 дивізіонів польової артилерії, 15 зенітних дивізіонів і 2 окремі батальйони 106,7-мм важких мінометів). Дивізіони артилерії РГК, як правило, піхотним дивізіям не надавалися, а використовувалися для створення

груп польової артилерії, які, знаходячись у складі корпусної та армійської артилерії, підтримували наступ піхотних дивізій, що діяли на головному напрямку.

Американське командування мало можливість підтримувати наступ кожної піхотної дивізії одночасно 5–6 дивізіонами артилерії РГК і двома зенітними дивізіонами РГК, що значно перевищувало норми підсилення, які рекомендовалися американськими статутами.

Незважаючи на те велике значення, яке надавали фахівці ЗС США бойовому використанню важких мінометів як ефективному засобу безпосередньої підтримки піхоти, у Кореї діли лише два окремих батальйони важких мінометів РГК. Артилерія військ ООН мала на озброєнні відомі зразки переважно американського виробництва, з яких найбільш ефективними в умовах війни в Кореї зарекомендували себе 105-мм і 155-мм гаубиці на механічній тязі. Наявні на початку війни 60-мм РПТР виявилися малоефективними у боротьбі з танками КНА і КНД, що викликало їх заміну 88,9-мм РПТР “Базука” і 105-мм безвідкатними гарматами [44, с. 388].

У бойових діях у Кореї зенітна артилерія американських військ переважно залучалася для ведення вогню по наземних цілях.

Втрати американської артилерії у Кореї за період війни склали понад 2 тис. гармат усіх калібрів і близько тисячі мінометів. Окрім цих втрат, значна кількість матеріальної частини артилерії була виведена з ладу внаслідок передчасного її зносу (стволів і механізмів), що було результатом невисокої технічної якості матеріальної частини, поганої її експлуатації та ведення стрільби без дотримання режиму вогню.

Заслужовує на увагу добре забезпечення американської артилерії засобами повітряної розвідки (по два літаки-коригувальники на дивізіон). Це значно полегшувало розвідку цілей, пристрілку і стрільбу на поразку в умовах обмеженої можливості спостереження з наземних спостережних пунктів.

Застосування повітрянодесантних військ армією США. *Склад ПДВ.* У війні в Кореї з ПДВ діяв лише 187-й пдп, який раніше входив до складу 11-ї пдд. Десантування полку у тил військ КНА у 1950 р. здійснювала 61-а окрема транс-

портно-десантна авіаційна група (тдаг). У кінці січня 1951 р. було сформовано 315-у транспортно-десантну авіаційну дивізію (тдад), у склад якої увійшли: 314-а тдаг (літаки С-119), 374-а тдаг (літаки С-54), 437-а тдаг (літаки С-46), 21-а транспортно-десантна авіаескадрилья (тдае) (літаки С-47), авіачастина спеціального призначення (літаки С-47) і 6127-а група обслуговування тилової авіабази. У подальшому для десантування в окремих випадках в оперативне підпорядкування дивізії надавалися 61-а і 62-а окремі тдаг та 46-а тдае. Чисельність парку літаків 315-ї тдад коливалася від 230 до 380 літаків [44, с. 526]. Дивізія безпосередньо підпорядковувалася командувачу ВПС США у Далекосхідній зоні.

Для викиду особового складу застосовувалися парашути Т-7 білого, для викиду продовольства – жовтого і для викиду озброєння та боєприпасів – синього і зеленого кольорів.

Бойове застосування ПДВ. У ході бойових дій американське командування застосувало два повітряних десанти силою повітрянодесантний полк кожний, а також викинуло з літаків і висадило з вертольотів декілька дрібних груп з диверсійно-розвідувальними завданнями. Перший повітряний десант було викинуто у районах Сукчен і Сунчхон у період 20-21 жовтня 1950 р., а другий – в районі Мунсан у період 23–24 березня 1951 р. Обидва повітряні десанти застосовувалися у вельми сприятливих умовах оперативної обстановки: ВПС ООН безроздільно панували у повітрі, на боці американо-англійських ВМС було повне панування на морі. ППО і ПДО військ КНА, особливо в районах десантування повітряних десантів, була слабкою. У районах викиду повітряних десантів військ противника не було. Отже, загальні умови оперативної обстановки давали можливість американському командуванню готувати та проводити повітрянодесантні операції без будь-яких перешкод.

Викид повітряного десанту у районах Сукчен і Сунчхон 20–21 жовтня 1950 р. У ході переслідування військ КНА, які відходили за р. Тедонган, 1-й АК США і 2-й АК РК 19 жовтня 1950 р. вийшли на південний берег цієї ріки південніше Пхеньяна і частиною сил зав'язали бої на східній окраїні Пхеньяна. В об-

становці, що склалася, американське командування вирішило здійснити викид повітряного десанту в тил пхеньянського угруповання КНА.

У склад повітряного десанту було виділено 187-й пдп, посилений батареєю 105-мм гаубиць (4 гармати), дивізіоном зенітної автоматичної зброї (за штатом 24 зенітні гармати калібром 40 мм), 2348-ю квартирмейстерською ротою постачання. Повітряний десант було названо 187-ю повітрянодесантною оперативною групою.

Повітряний десант повинен був висадитися у районах Сунчхон і Сукчен, захопити ці пункти, перерізати комунікації КНА, що ведуть від Пхеньяна на північ, і тим самим відрізати шляхи відходу пхеньянського угруповання КНА. У подальшому завдання повітряного десанту полягало утримувати Сунчхон і Сукчен до підходу головних сил 1-го АК США і 2-го АК РК, у взаємодії з ними знищити частини КНА, які відходять з району Пхеньяна.

При плануванні особливу увагу було звернено на організацію тісної взаємодії повітряного десанту з частинами 1-го і 2-го АК. Викиду повітряного десанту передувала 10-денна підготовка. Повітряна розвідка в інтересах десанту велася безперервно на глибину 200–230 км літаками 543-ї розвідувальної авіаційної групи 5-ї ПА. Для ведення розвідки вдень використовувалися літаки F-51 і F-80, а вночі – RB-26. У результаті повітряної розвідки було проведено аерофотозйомку і ретельно вивчено район майбутніх дій.

Підготовка військ до викиду проводилася на аеродромі Кимпхо, куди 187-й пдп було перекинуто у кінці вересня 1950 р. Частини ТДА, виділені для викиду повітряного десанту, підготовку проводили разом з ПДВ. У ході підготовки практично були відпрацьовані питання екіпіровки повітрянодесантних частин, завантаження на транспортні літаки, бойового забезпечення повітряного десанту, транспортування повітрям і викиду на парашутах особового складу, матеріальної частини і предметів постачання. У ході підготовки повітряного десанту американська авіація здійснювала інтенсивні нальоти на об'єкти району викиду.

За планом викид 187-ї повітрянодесантної оперативної групи повинна була проводитися на світанку 20 жовтня 1950 р. Через несприятливі метеоумови вона

почалася із запізненням на 6 годин. За півтори години до викиду 5-а ПА почала безпосередню авіаційну підготовку, яка тривала годину.

Викид було здійснено двома рейсами. Першим рейсом удень десантувалися підрозділи 187-го пдп одночасно у районах Сукчен і Сунчхон. Усього у перший день було викинуто з парашутами 4100 людей особового складу, 20 зенітних гармат калібром 40 мм, 4 гаубиці калібром 105 мм, безвідкатні гармати, легке озброєння і 60 автомобілів. Другим рейсом вранці 21 жовтня 1950 р. було викинуто додатково в районі Сунчхон близько 1800 людей особового складу з відповідним озброєнням та спорядженням. Усього при цьому було використано 120 транспортних літаків С-82 і С-119.

Для забезпечення раптовості викиду повітряного десанту маршрут польоту ТДА проходив над Жовтим морем, далеко від західного узбережжя Північної Кореї. Довжина маршруту складала до 500 км, висота польоту була 2 км. Подолання цієї відстані головою колони ТДА склало 1 год. 50 хв.

Викид парашутистів проводився з висоти 600 м. Тривалість викиду десанту через велику глибину бойового порядку ТДА становила близько години. Озброєння, спорядження та техніка викидалися після викиду десантних підрозділів. Для забезпечення швидкого збору підрозділів десанту після їх приземлення офіцерський склад десанту викидався на парашутах, відмінних за кольором від парашутів рядового складу.

Повітряний десант викидався одночасно в райони, віддалені один від одного на 15–20 км і розділені гірським кряжем. Віддалення району викиду Сукчен від лінії фронту частин 1-го АК США, які на той час вели бої за Пхеньян, досягло 45 км, а району викиду Сунчхон від лінії фронту частин 2-го АК ПКА – 30 км. Під час викиду через нерозкриття вантажних парашутів вийшли з ладу один автомобіль і єдина важка радіостанція. Втрат у особовому складі не було.

Викид повітряного десанту був проведений в умовах повного панування у повітрі ВПС США і в умовах порушеного управління військами КНА. Підрозділи 187-ї повітрянодесантної оперативної групи, які десантувалися 20 і 21 жовтня 1950 р., захопили вузли доріг Сукчен і Сунчхон, перерізували обидві комунікації

військ КНА, і тим самим відрізали їм шляхи відступу та евакуації з району Пхеньяна. Частини 46-ї пд КНА, розтягнуті в обороні на широкому фронті (50 км), не змогли вести рішучу боротьбу з повітряним десантів американців і були змушені по розпорядженню командування в тяжких умовах відійти по гірських тропках на новий рубіж оборони. Тому повітряний десант без зусиль утримував захоплені ним райони впродовж півтори діб до підходу до них частин 1-го АК США і 2-го АК РК.

Викид повітряного десанту в районі Мунсана 23–24 березня 1951 р. У ході наступу, який почався 7 березня 1951 р., війська 1-го АК США 15-го березня зайняли Сеул і до кінця 22 березня вели бій на рубежі Йонгок, Коян, Иденпу, Ма-сокулі. Війська 1-ї А КНА і 26-го АК КНД, що відходили на Сеульському напрямку, до цього часу вели оборонні бої частинами 19-ї пд 1-ї А і 78-ї та 76-ї пд 26-го АК на проміжному оборонному рубежі на південь від Кимчон, на північ від Иденпу, на південь від Пупхьонні, а частиною сил просувалися на другий проміжний оборонний рубіж Мунсан, Дондучен. У районі Мунсана військ КНА не було. Авіація противника мала повне панування в повітрі.

У цих умовах американське командування вирішило викинути повітряний десант у район на північний схід від Мунсана із завданням перерізати шляхи відступу військ КНА, що йдуть від Сеула у північному та північно-західному напрямках, і у взаємодії з військами 1-го АК США, оточити та розгромити частини КНА, що знаходилися на північ від Сеула.

До складу десанту були виділені 187-й пдп і десантно-диверсійний загін силою до роти. Для викиду повітряного десанту було залучено 145 літаків С-46, С-47, С-54 і С-119 зі складі 61-ї тдаг і 315-ї тдад.

Підготовка повітрянодесантної операції тривала один місяць. Упродовж цього часу систематично велася розвідка в інтересах військ 1-го АК США, який діяв на сеульському напрямку, і повітряного десанту. Повітряну розвідку в інтересах майбутнього десанту вела 543-я розвідувальна авіаційна група 5-ї ПА. Було проведено багатократне фотографування району викиду. Проводилися відповідні

тренування. Викиду повітряного десанту передувала інтенсивна авіаційна підготовка силами винищувачів і середніх бомбардувальників 5-ї ПА.

Безпосередня авіаційна підготовка силами понад 100 літаків В-26 і F-51 почалася за півтори години до початку десантування і тривала годину. Одночасно з авіаційною підготовкою з метою маскування дійсних намірів авіація проводила нальоти на об'єкти в інших районах тактичної та оперативної глибини КНА. Напередодні викиду повітряного десанту в усіх радіомережах американських частин СВ і ВПС були введені нові позивні.

Десантування 187-го пдп проводилося двома рейсами ТДА під прикриттям літаків 35-ї винищувально-авіаційної групи 5-ї ПА, яка для виконання цього завдання здійснила 150 літако-вильотів. Перший рейс з військами першого ешелону десанту був здійснений 23 березня 1951 р. Викид повітряного десанту розпочався о 8 год. 15 хв. Бойовий порядок ТДА при десантуванні будувався у п'ять ешелонів: три ешелони з військами і два – з технікою. У кожному ешелоні були однотипні літаки. За першим ешеленом летіли вертольоти. Командир 315-ї тдад знаходився у першому ешелоні на літаку С-54 і управляв діями ТДА по радіо. Викид парашутистів літаками перших трьох ешелонів була здійснена впродовж 30 хв. Через 30 хвилин після приземлення та закріплення парашутних підрозділів першого ешелону десанту в призначених районах з літаків 4-го та 5-го ешелонів почався викид на парашутах і перекидання на вертольотах гармат польової артилерії, автомобілів (вагою 1–4 т) і боєприпасів. Викид важкого озброєння та техніки повітрянодесантного полку продовжувалася близько години.

Другий рейс ТДА у складі 30 літаків з другим ешеленом повітряного десанту був здійснений 24-го березня. Викид військ цього ешелону почався о 9-ій годині.

Усього двома рейсами ТДА 23 та 24 березня було десантовано 3300 осіб з гарматами польової артилерії, автотранспортом і іншими видами озброєння, спорядження та техніки. З метою матеріально-технічного забезпечення бою повітряного десанту 315-а тдад 23 березня зробила 400 літако-вильотів і доставила 5200 т боєприпасів, спорядження та продовольства.

Під час викиду підрозділи 187-го пдп втратили до 1 % особового складу. Основною причиною втрат було нерозкриття парашутів. Після викиду 23 березня підрозділи 187-го пдп закріпилися в районі десантування і вели бої з підрозділами 36-го пп 19-ї пд КНА, які підійшли з півдня і до перекидання повітряного десанту прикривали відхід з'єднань 1-ї А КНА. У подальшому підрозділи 187-го пдп розпочали наступ у двох напрямках: Монсан, Секидзію і Мунсан, Синсанні.

У першій половині дня 24-го березня підрозділи 11-го пп 1-ї пд РК вийшли у район бойових дій 187-го пдп, а о 16-ій год. З повітряним десантом з'єдналися танкові підрозділи 3-ї пд армії США і 29-ї пд Великої Британії. У подальшому 187-й пдп, наступаючи частиною сил уздовж шосе на північ у взаємодії з підрозділами 1-ї пд 26-го березня вийшов на південно-східний берег р. Імзинган у районі Секидзію, а головними силами у взаємодії з підрозділами 3-ї пд і 29-ї пд продовжував наступ у східному напрямку і вийшов у район Синсанні, на правий фланг 26-го корпусу КНД, де впродовж трьох діб вів бої. 28 березня 187-й пдп, з'єднавшись з частинами 3-ї і 25-ї пд, був підпорядкований командирю 3-ї пд і діяв у її складі до кінця квітня 1951 р., а потім був виведений у резерв у район на південний захід від Сеула та перекинутий до Японії.

З 23 по 24 березня в районі Мунсана війська КНА вогнем стрілецької зброї збили 9 літаків американської ТДА.

Таким чином, повітряний десант, викинутий у районі Мунсана, сприяв розгрому сеульського угруповання військ КНА і швидкому захопленню проміжного оборонного рубежу на цьому напрямку. Завдання з оточення частин КНА, які діяли в районі Сеула, була непосильною для повітряного десанту і фактично не була виконана.

Викид диверсійно-розвідувальних груп. Американське командування також викидало у тил КНА спеціально підготовлені диверсійно-розвідувальні групи (загони). Ці групи призначалися для проведення диверсій, розвідки, розгрому штабів і захоплення в полон командного складу КНА і КНД. Чисельність диверсійно-розвідувальних груп, що викидалися на парашутах, залежала від завдань, які стояли перед ними, і була в межах від 10 до 100 чоловік.

Так, наприклад, для визначення складу та чисельності китайських добровольців 24 жовтня 1950 р. у район зосередження військ 13-ї армійської групи була викинута 21 особа двома групами, а для розгрому штабу Об'єднаного командування КНА і КНД, що знаходився у 60-ти км на північний захід від Пхеньяна, 25 січня 1953 р. – 97 осіб.

Характерними при проведенні десантних операцій з диверсійно-розвідувальними цілями було те, що вони ретельно маскувалися і проводились у виключно сприятливій обстановці. Все це дозволяло американському командуванню проводити висадку диверсійно-розвідувальних груп без бою у районах, які не були зайняті військами противника.

Десантування на вертольотах повітряних десантів. Вперше в армії США повітряний десант на вертольотах був висаджений 20 вересня 1951 р. У складі десанту була посилена рота морської піхоти. Висадку проводила 161-а ескадрилья транспортно-десантних вертольотів корпусу морської піхоти. Рота морської піхоти була перекинута у денний час на 21-му вертольоті HRS-1 на вершину сопки, що розташована в нейтральній смузі південно-західніше Косопа. Спочатку 6 вертольотів доставили на сопку (висота над рівнем моря приблизно 1190 м) групу десанту у складі 15 осіб. Під час їх висадки вертольоти знаходилися на висоті 2,5 м від землі. Солдати спускалися по канатах з вузлами. Ця група обладнала майданчик для посадки вертольотів з основними силами десанту. Друга група була доставлена на 15 вертольотах. У подальшому вертольоти здійснили ще декілька рейсів. Усього за 4 години було десантовано 228 солдатів і офіцерів з озброєнням і понад 8 т вантажу. Один рейс здійснювався упродовж 28 хвилин. З вертольотів було прокладено лінію дротового зв'язку. Перекидання проходило в умовах повної відсутності протидії з боку авіації і СВ КНА.

Крім того, мали місце випадки використання транспортних вертольотів для висадки невеликого повітряного десанту в тактичній глибині і висадки розвідувальних груп, завданнями яких було наведення літаків-випробувачів на цілі і корегування артилерійського вогню.

При висадці повітряного десанту в районі Мунсана 23–24 березня 1951 р. також були застосовані вертольоти 3-ї ескадрильї авіарятувальної служби, які здійснювали політ услід за першим ешелоном ТДА.

Таким чином, застосування повітряних десантів у Кореї не мало великого розмаху, а за кількістю застосованих сил вони не перевищували повітрянодесантного полку. Глибина десантування складала від 30 до 45 км, а тривалість самостійних дій повітряного десанту була не більше півтори діб (36 год.). Умови оперативної обстановки, в яких застосовувалися повітряні десанти, були виключно сприятливими.

Підготовка до викиду десанту здійснювалася потайно, що забезпечувало її раптовість. Однак десантування нечисленного десанту (187-й пдп) двома рейсами при багатоешелонній (5–6 ешелонів) побудові ТДА було недоцільним. Можливо, що такий порядок десантування застосовувався з метою здобуття досвіду десантування кількома рейсами.

При висадці десантів проводилася попередня та безпосередня авіаційна підготовка. Бойові дії частин повітряних десантів підтримувалася винищувальною та бомбардувальною авіацією в великій взаємодії з наземними військами, що діяли з фронту.

До повітряних десантів виходили передові загони силою до полку з танками, а потім і головні сили дивізій, що взаємодіяли з десантом. Повітряні десанти після виконання поставленого їм завдання підпорядковувалися з'єднанням, які до них підходили, і у подальшому тривалий час вели бої в їх складі.

Командування ВПС США перед ТДА, крім основних завдань транспортування військ і вантажів, ставило завдання з випробування у бойових умовах літаків, які були на озброєнні частин ТДА. В результаті було встановлено, що літаки С-46, С-54, С-119 внаслідок великого питомого навантаження не можуть діяти з польових аеродромів, а фактично вантажопідйомність їх виявилася нижче вантажопідйомності, офіційно оголошеною фірмою-виробником.

У районі Мунсана були успішно застосовані вертольоти, що пояснюється повним пануванням у повітрі американської авіації.

3.2.2. Бойове застосування військово-повітряних сил

Поряд із сухопутними військами велику роль у війні американці відводили військово-повітряним силам (ВПС). У ході війни в Кореї американське командування задіяло до 35% своїх регулярних ВПС. В умовах специфічного театру воєнних дій авіація по суті була єдиним високоманевреним засобом для військ ООН. Новим у порівнянні з Другою світовою війною було застосування з обох боків реактивної авіації та використання США вертольотів.

ВПС КНА і КНД. *Зміни, що відбулися в ході війни.* У перші дні війни авіація КНА, незважаючи на обмежений бойовий склад і відсутність бойового досвіду, надавала певну допомогу своїм військам у виконанні ними бойових завдань.

Після виникнення критичної ситуації, що була викликана окупацією військами ООН більшої частини території КНДР, і зі вступом у війну китайських добровольців, на боці КНА і КНД у листопаді 1950 р. у бойові дії вступили радянські льотчики та зенітники 64-го вак у складі об'єднаної повітряної армії (ОПА) КНД, в яку в кінці жовтня 1950 р. була зведена авіація КНА і КНД з метою забезпечення успішного виконання завдань з прикриття об'єктів і комунікацій тилу. Авіація ОПА використовувалася для прикриття міст Китаю та Кореї, стратегічних об'єктів і наземних військ від масованих нальотів американської авіації. Її застосування ускладнювалося постійною чисельною перевагою ВПС противника, слаборозвиненою аеродромною мережею, а також гірським рельєфом місцевості.

У ході війни формувалися нові частини та з'єднання винищувальної авіації. Чисельність літаків у ОПА систематично зростала за рахунок кращих типів реактивних винищувачів, бомбардувальників і штурмовиків.

Бойові дії винищувальної авіації. ОПА стала одним з головних засобів знищення авіації противника. У повітряних боях у період з листопада 1950 р. до січня 1952 р., прикриваючи об'єкти тилу, вона здійснила більше 19 тисяч літаковильотів і в повітряних боях збила близько 500 літаків противника, з них понад 17 % бомбардувальників [44, с. 391–392]. Значні втрати бомбардувальної авіації

змусили американське командування систематично збільшувати бойовий склад своєї винищувальної авіації.

Для забезпечення бойових дій бомбардувальників і винищувачів-бомбардувальників противник став частіше застосовувати “заслони” з метою недопущення підходу винищувачів ОПА у район дій своєї авіації та виділяти групи винищувачів для безпосереднього їх супроводу. Для виконання завдань з руйнування об’єктів тилу і недопущення оперативних перевезень удень противник почав застосовувати переважно тільки винищувачі-бомбардувальники F-84 і F-86.

Знищення винищувачів-бомбардувальників противника виявилось головним і найбільш складним завданням винищувальної авіації ОПА. Для відбиття масованих нальотів авіації ЗС США на тилі об’єкти було вжито низку заходів. Насамперед частини та з’єднання винищувальної авіації, виділені для ведення бойових дій зі знищення винищувачів-бомбардувальників противника, проходили спеціальну підготовку. Велику увагу було приділено організації взаємодії між авіацією КНА і КНД, а також між підрозділами та частинами авіаційних дивізій. Було збільшено мережу радіолокаційних постів і постів візуального спостереження, що забезпечувало більш гнучке управління винищувальною авіацією під час відбиття нальотів авіації противника. Частину сил авіації виділяли також для знищення винищувачів-бомбардувальників на далеких підступах до об’єктів прикриття та для деблокування аеродромів. Виділявся сильний резерв для нарощування сил і відбиття груп винищувачів-бомбардувальників противника, які раптово з’являлися, та прикриття своїх винищувачів. Одночасно було вжито заходів щодо розосередження та укриття літаків, матеріального забезпечення польотів, організації швидкого злету та посадки авіаційних частин і підготовки їх до повторних бойових вильотів.

Виліт з положення чергування на аеродромах був основним способом дій ОПА. Він дозволяв з найменшою витратою сил і засобів відбивати нальоти та досить швидко зосереджувати в потрібному напрямку чи районі необхідні сили винищувачів. При цьому значно збільшувався радіус дій літаків і тривалість ведення повітряного бою з противником. Баражування груп літаків у районі

об'єктів, що прикривалися, чи в зоні очікування застосовувалося у випадках неясною та вкрай складної обстановки.

З метою надійного прикриття основних об'єктів тилу КНДР командування ОПА велику увагу приділяло організації перехоплення винищувачів-бомбардувальників противника на далеких підступах до цих об'єктів. Найбільш успішне вирішення завдання прикриття тилкових об'єктів досягалося при патрулюванні винищувачів на найбільш вірогідних маршрутах польотів літаків противника.

При відбитті масованих нальотів авіації противника передбачалося виділення передової групи (1–2 авіапункти), ударної групи (2–3 авіапункти), безпосереднього прикриття ударної групи (до 1 авіапункту), окремих пар і ланок “мисливців” (до 2–3 авіаескадриль) і резерву командування (до 2 авіапунктів). Способи збору винищувачів залежали від складу групи, що злітала, характеру бойового завдання, тактики дій авіації противника, метеорологічної та повітряної обстановки до моменту вильоту.

Бойові порядки реактивних винищувачів дещо відрізнялися від бойових порядків, які застосовувалися для поршневих винищувачів. При виконанні завдань щодо відбиття нальотів винищувачів-бомбардувальників противника підрозділи і частини реактивних винищувачів ОПА застосовували такі бойові порядки: для ланки – “фронт” літаків (пари у ланці ешелонувалися по висоті), для ескадрильї та авіапункту – з ударної групи та групи прикриття. В ескадрильї група прикриття (одна ланка) прямувала за ударною групою (одна ланка) з пониженням до 200 м при діях на малих висотах і зі збільшенням у 200–400 м у діях на великих висотах. У пункту перші дві ескадрильї складали ударну групу і рухалися в колонні ланок на дистанції 800–1000 м, група прикриття у складі однієї ескадрильї знаходилася позаду ударної групи з перевищенням від 600 до 1000 м. Вона мала бойовий порядок “фронт” ланок з інтервалами між ланками 1500–2000 м і з перевищенням ланки, яку вели, над ведучим до 500 м.

Виконуючи завдання з пошуку повітряного противника полк переважно діяв у бойовому порядку “змійка” ескадрилій. При цьому дві ескадрильї склали ударну групу, а третя – групу прикриття.

Бойові порядки “пеленг” і “колонна” ескадрилій застосовувалися тоді, коли авіапункт повністю входив у склад ударної групи і діяв проти винищувачів-бомбардувальників або бомбардувальників противника. Досвід показав, що такі бойові порядки при веденні повітряного бою з авіацією противника на великих і малих висотах були найбільш доцільними.

З весни 1952 р., коли авіація противника стала діяти дрібними групами на широкому фронті, бойові порядки винищувачів МіГ-15 більше розосередилися по фронті та ешелонувалися по висоті. Розосереджені бойові порядки краще забезпечували винищувачів ОПА від раптових атак противника і не дозволяли дрібним групам його винищувачів зв’язувати боєм великі групи МіГ-15.

З кінця 1952 р. в ОПА для боротьби з винищувачами та винищувачами-бомбардувальниками противника стала застосовуватися ланка у складі шести літаків. Досвід боїв показав, що така ланка має сильну вогневу міць, кращу маневреність, більшу самостійність у бою та є легше керованим. Бойовий порядок шестилітакової ланки складався з бойового порядку пар (по два), найбільше використовувалися бойові порядки “клин пар” і “змійка пар” з перевищенням пар, яких вели, над ведучими на 300–400 м.

Повітряні бої, проведені винищувальною авіацією ОПА, характеризувалися швидкоплинністю та стрімкістю атак, одночасною участю у повітряному бої великої кількості літаків і великим діапазоном висот – від малих і до практичної межі літаків.

Ударна група МіГ-15 атакувала колону бомбардувальників, прагнучи з першої атаки уразити найбільшу кількість літаків противника. У ході бою ударна група та група прикриття за сприятливих умов взаємозамінювалися. Після першої атаки бойовий порядок ескадрильї МіГ-15, як правило, розпадався на окремі пари та ланки, які продовжували атаки бомбардувальників з різних напрямків.

Бомбардувальники В-29 звичайно атакувалися з задньої напівсфери. Вогонь при цьому вівся з великих дистанцій і на високих швидкостях.

Боротьба з “заслонами” противника, у склад яких у 1952–1953 рр. виділялося до 100 і більше винищувачів, була однією з найважливіших завдань винищувальної авіації ОПА. Успішна боротьба з ними створювала сприятливі умови для забезпечення своєчасних і ефективних дій проти бомбардувальників і винищувачів-бомбардувальників. Боротьба з “заслонами” противника велася із застосуванням різних способів бойових дій.

З метою виключення можливості блокування противником аеродромів базування авіації ОПА на кожному аеродромі виділялися групи винищувачів. Якщо ж противнику вдавалося блокувати аеродром, піднімалися винищувачі з сусідніх аеродромів для забезпечення злету з заблокованого аеродрому. Можливість раптової появи американських винищувачів з Корейської затоки змушувала в окремих випадках, особливо перед злетом основних сил, піднімати винищувачі і за відсутності безпосередньої небезпеки блокування аеродромів.

Активні дії дрібних груп американських винищувачів у районі базування авіації ОПА і особливо під час посадки авіаційних частин змушували вживати заходів протидії. В ОПА це завдання виконували авіаційні частини, що здійснювали посадку, і чергові підрозділи, що знаходилися на аеродромі.

Успіх повітряних боїв багато в чому залежав від льотно-тактичних даних літаків. Наприклад, літак F-86 “Сейбр” поступався літаку МіГ-15 у швидкості підйому на всі висоти, по практичній стелі, потужності озброєння та міцності конструкції. Максимальна горизонтальна швидкість цих літаків приблизно однакова. Проте літак F-86 переважав літак МіГ-15 по горизонтальному маневру, тому противник охоче вів бій на віражах. Перевага літака МіГ-15 біс давала можливість вести активний бій з переважаючими силами винищувачів противника, а за несприятливих умов виходити з бою, використовуючи перевагу у вертикальному маневрі для заняття більш вигідного положення. Через це американські винищувачі вступали у бій лише за наявності переваги у силах і вигідного тактичного положення.

Зустріч з винищувачами F-86 у більшості випадків відбувалася на зустрічно-перехрещених курсах і в рідкісних випадках на попутно-перехрещених курсах. Повітряний бій літаків МіГ-15 з літаками F-86 будувався на використанні кращої вертикальної швидкості, маневр якою забезпечував успішне ведення бою на всіх висотах.

Основними фігурами, які застосовувалися винищувачами МіГ-15 у бою, були бойовий розворот, висхідна спіраль, гірка та коса петля. При виконанні цих фігур в усіх випадках необхідно було мати запас швидкості. Для переходу в атаку зверху виконувалися напівперевороти і пікірування. В усіх випадках льотчики на літаках МіГ-15 прагнули мати перевагу у висоті над противником.

У повітряному бою ведучий пари при атаці прагнув зайти у задню напівсферу літака противника і з мінімально можливою відстані знищити його. Ведений льотчик пари забезпечував дії свого ведучого своєчасною інформацією про противника і маневром, не допускаючи противника у задню напівсферу ведучого. У разі атаки противником одного з літаків пари інший льотчик негайно приходив на допомогу і відбивав атаку.

Винищувальна авіація вела бойові дії і вночі. Так для ведення бойових дій вночі був сформований авіаційний полк, озброєний літаками Ла-11, який у вересні 1951 р. у складі 28 екіпажів розпочав виконання бойових завдань. Через відсутність на літаках Ла-11 і МіГ-15 радіолокаційних станцій пошуку і прицілювання винищувачі діяли тільки у світлових прожекторних полях. Тому командування ОПА було змушено тримати посилений наряд винищувачів у зонах їх баражування, розташованих поблизу світлових прожекторних полів. Зони баражування, як правило, позначалися світловими орієнтирами, які склалися з неонових маяків або вогнищ. У період баражування здійснювався контроль за польотом кожного літака. Наведення нічних винищувачів здійснювалося на всіх чотирьох каналах радіозв'язку УКХ п'ятьма-шістьма офіцерами з використанням насамперед екранів індикаторів кругового огляду станцій П-20.

Таким чином, авіація КНА і КНД у складних умовах обстановки розвивалася й зміцнювалася, а льотний склад набував досвіду практичних бойових дій

удень і вночі. Авіація ОПА використовувалася лише для вирішення завдань з прикриття найважливіших тилових об'єктів в обмежених районах. Її бойові дії здійснювалися в умовах абсолютного панування противника у повітрі. Надходження у ході війни на озброєння частин і з'єднань КНА і КНД радянських реактивних літаків-випилювачів і підготовлених льотчиків (фактично – кадрових частин і з'єднань ВПС ЗС СРСР), а також подальше підвищення виучки льотного складу дозволяло чинити більш активну протидію нальотам американської авіації.

Практика бойових дій підтверджує, що для випилювачів особливе значення має вміння знаходити противника у повітрі, своєчасно його виявляти і в той самий час маскувати свій політ. Застосування сучасних на той час радіотехнічних засобів багато в чому полегшувало пошук противника, особливо при діях на великих висотах і у складних метеорологічних умовах. Правильно організований пошук сприяв успішному проведенню повітряного бою.

Необхідно зазначити, що складність маневру у сучасному бою не дозволяла зберегти загальний бойовий порядок групи випилювачів і тому вона звичайно розпадалася на ланки і пари. У зв'язку з цим важливого значення набуває здатність командирів підрозділів (пар, ланок) організувати і вести бій в інтересах виконання завдання всієї групи.

Бойове застосування ланок з шести літаків підвищило ефективність повітряних боїв як з випилювачами, так і з випилювачами-бомбардувальниками противника. Добре підготовлені екіпажі літаків МіГ-15 біс за чіткої організації управління та наведення з використанням радіотехнічних засобів успішно вирішували завдання у простих і складних метеорологічних умовах.

Досвід бойових дій показав, що централізація управління при відбитті масованих нальотів авіації, яка діє дрібними групами на широкому фронті, не завжди доцільна. При відбитті таких нальотів необхідно надавати більш широку ініціативу командирам авіаційних з'єднань, особливо при наведенні груп випилювачів і управлінні повітряним боєм.

Надійність управління авіацією, особливо в умовах перешкод, багато в чому залежить від правильного розташування і маневру радіотехнічними засобами, а також від підготовки розрахунків командних пунктів і радіолокаційних станцій. Знищення літаків, що створюють перешкоди, є одним з важливих заходів забезпечення безперервного управління авіацією в ході бойових дій. Застосування радіотехнічних засобів для розвідки повітряної обстановки у поєднанні з даними служби перехоплення радіопереговорів показали добрі результати. Ці засоби забезпечували командування ОПА даними про противника удень і вночі. Вони давали можливість правильно оцінити обстановку та прийняти рішення на відбиття кожного нальоту американської авіації, а в ході бойових дій вносити зміни з метою забезпечення успішного виконання поставленого завдання.

Бойове застосування ВПС США.

ВПС США, які діяли в Кореї, організаційно входили у склад ВПС Далекосхідної зони. Характерним у використанні ВПС США було: масоване застосування авіації для руйнування міст, важливих об'єктів тилу, а також широке застосування запалювальних засобів; використання бомбардувальної авіації переважно вночі через невисокі льотно-тактичні дані поршневих літаків В-26 і В-29 і через великі втрати, яких зазнавали у 1951–1953 рр. від винищувальної авіації ОПА і вогню зенітної артилерії; широке залучення винищувачів-бомбардувальників для дій по наземних цілях в інтересах сухопутних військ; застосування транспортної та транспортно-десантної авіації для перевезення особового складу і вантажів із США в Японію та з Японії в Південну Корею; застосування радіотехнічних засобів для літаководіння і бомбометання вночі.

Бойові дії бомбардувальної авіації. Бомбардувальна авіація США, яка діяла в Кореї, поділялася на сухопутну (стратегічні та тактичні бомбардувальники) та морську (палубні бомбардувальники). У ході бойових дій вона збільшувалася за рахунок перекидання на Далекий Схід нових важких бомбардувальних груп.

Основними об'єктами бойових дій для стратегічної авіації були адміністративно-політичні центри країни, міста, промислові об'єкти, залізничні вузли, станції та великі мости, населені пункти; для тактичних бомбардувальників – війсь-

ка у районах зосередження і в русі, артилерія на вогневих позиціях, оборонні споруди, переправи, рухомий склад на залізницях, автомобільний і гужовий транспорт на маршрутах руху.

Об'єкти дій і час нанесення удару стратегічної бомбардувальної авіації звичайно визначалися оперативними наказами штабу ВПС США у Далекосхідній зоні.

Способи дій і бойові порядки американських стратегічних бомбардувальників залежали від активності засобів ППО КНА і КНД. По об'єктах, які мали сильну ППО, завдавалися одночасно зосереджені удари з одного заходу. Групи бомбардувальників, які брали участь у нальоті, рухалися до цілі у загальному бойовому порядку, частіше за все у “колоні” ескадрилій з інтервалом 500–100 м. При діях по об'єктах, які були слабо прикриті засобами ППО, зосереджені удари завдавалися з двох-трьох заходів упродовж кількох десятків хвилин. У цьому випадку бомбардувальна авіація підходила до цілі окремими ешелонами (хвилями) по 6–12 літаків, з часовими інтервалами від 2 до 10 хвилин і більше.

Ешелоновані дії стратегічної бомбардувальної авіації звичайно здійснювалися в бойових порядках “колони” ланок. Удари завдавалися по населених пунктах з метою їх зруйнування і для недопущення відновлювальних робіт на різних об'єктах. Такий бойовий порядок давав можливість збільшувати вплив на вибрані об'єкти обмеженими силами упродовж більш тривалого часу.

У перший рік війни бомбардування стратегічними бомбардувальниками великих населених пунктів і промислових об'єктів КНДР удень проводилася з висоти до 6 км. Удари здійснювалися з горизонтального польоту з використанням оптичних або радіолокаційних прицілів або із застосуванням радіонавігаційної системи “Шоран”. Бомби скидалися за сигналом ведучої ланки або ескадрильї з одного заходу.

Тактична бомбардувальна авіація найбільше залучалася для дій по невеликих населених пунктах, розташованих у тактичній глибині оборони військ КНА. Ці дії здійснювалися в основному з метою утруднення дій військ і зруйнування населених пунктів. Удень удари завдавалися групами літаків у складі 3–9 літаків,

уночі – одиночними літаками, а у світлі ночі – одиночними літаками та парами. Висоти дій змінювалися залежно від активності протидії засобів ППО у межах від 3000 до 200 м.

Американське командування приділяло велику увагу порушенню роботи комунікацій, що зв'язували війська КНА і КНД з тилом. З цією метою залучалися як стратегічна, так і тактична авіація.

Основними об'єктами для дій стратегічних бомбардувальників були залізничні вузли, станції, великі мости тощо. По цих об'єктах удень у більшості випадків завдавалися зосереджені удари, в яких брали участь іноді до 80 літаків. У другій половині 1951 р. і на початку 1952 р. у зв'язку зі збільшенням втрат від винищувачів і зенітної артилерії КНА і КНД американці були змушені збільшити висоти бойових дій бомбардувальників до 7–8 км, а в подальшому перейти до дій вночі у простих і складних метеоумовах.

Бомбометання з літаків В-29 по промислових і інших об'єктах проводилося за допомогою оптичного прицілу з різних напрямків, а по залізничних мостах – в основному під кутом 10–35° до його поздовжньої вісі. Якщо об'єкт був закритий хмарами, бомбометання здійснювалося за допомогою радіолокаційних прицілів або системи навігації та бомбометання “Шоран”. Вночі бомбардувальники В-29 діяли по комунікаціях одиночними літаками, що виходили на ціль послідовно з інтервалами 1–2 хв. і більше. Незважаючи на перехід бомбардувальників ЗС США В-29 до нічних дій їх втрати через появу на боці КНА і КНД нічних винищувачів (Ла-11 і МіГ-15) не зменшилися.

Основними об'єктами дій тактичних бомбардувальників удень були великі мости і переправи, рухомий склад, залізничні перегони, автотранспорт і жива сила на дорогах. Удари звичайно завдавалися групами у складі від ланки до ескадрильї. Якщо ціль внаслідок дій першої групи не вражалася, то наліт повторювався іншою групою. На початку війни літаки В-26 завдавали ударів з пікірування, як правило, без супроводження винищувачів, здійснюючи декілька заходів на ціль з висот 1–2,5 км.

По залізничних ешелонах і перегонах, а також по автотранспорту на дорогах тактичні бомбардувальники діяли вдень переважно ланками і шестірками, побудованими у бойові порядки “колона” та “пеленг” ланок або літаків, а вночі одиночними літаками і парами з висот 4000–100 м. Для бомбардування обиралися найбільш прямолінійні ділянки колій або доріг. Удари завдавалися одночасно по декількох перегонах.

Одним з найважливіших завдань тактичної та стратегічної авіації ВПС США була безпосередня підтримка сухопутних військ ООН. Для вирішення цього завдання, особливо у період оборонних боїв, залучалися великі сили авіації. Так, під час оборонних боїв на пусанському плацдармі в серпні 1950 р. до 70 % усіх літако-вильотів тактичної авіації було здійснено для підтримки сухопутних військ. У цей час ВПС США (у тому числі й стратегічна авіація) щоденно здійснювали 1000–1300 літако-вильотів. На підтримку однієї піхотної дивізії, що оборонялася в смузі 30–35 км, здійснювалося до 100 літако-вильотів на добу. Бомбардувальні удари завдавалися як безпосередньо по передньому краю, так і в тактичній глибині.

У деяких випадках авіація ВПС США залучалася до тривалих безперервних дій, розрахованих на виснаження військ КНА і КНД і послаблення їх завязаного опору. Для виконання цього завдання залучались усі роди авіації. Стратегічним бомбардувальникам призначалися об'єкти та ділянки, віддалені не менш ніж на 5 км від лінії фронту. Тактичні бомбардувальники В-26, підтримуючи сухопутні війська, часто діяли групами в 20–30 літаків по найбільш великим скупченням військ і бойової техніки КНА і КНД. Дрібні групи тактичних бомбардувальників звичайно діяли по окремих артилерійських та мінометних батареях, підрозділах танків і автотранспортних засобах, а також по військах у районах завантаження, вивантаження та при пересуванні. Способи бойових дій і число заходів на ціль були різними і залежали від протидії засобів ППО противника і складу груп бомбардувальників.

Американське командування велику увагу приділяло діям по аеродромах авіації КНА і КНД. Основними об'єктами дій були злітно-посадочні смуги. Для

нальотів на аеродроми залучалася головним чином стратегічна бомбардувальна авіація. По аеродромах КНДР бомбардувальники В-29 часто діяли вдень групами у 6–12 літаків. Така кількість літаків вважалася достатньою для виведення з ладу злітно-посадочної смуги.

Удари завдавалися і по аеродромах, які будувалися. Їх зруйнування здійснювалося за кілька днів до повного закінчення будівництва, що значною мірою обмежувало бойові можливості авіації ОПА. Для дій по аеродромах частково залучалися тактичні бомбардувальники В-26 і морські штурмовики АД-2. Ці бомбардувальники діяли переважно по другорядних і менш прикритих засобами ППО аеродромах, а також залучалися до повторних ударів з метою перешкоди для відновлювальних робіт по тих аеродромах, по яких здійснювали удари стратегічні бомбардувальники.

Для забезпечення бойових дій бомбардувальної авіації американське командування організувало систематичну повітряну розвідку, яка велася спеціально виділеними розвідувальними частинами і підрозділами, а також бомбардувальниками та винищувачами попутно з виконанням бойових завдань.

При виконанні бойових завдань у районах, де були можливі зустрічі з винищувачами ОПА, дії американських бомбардувальників забезпечувалися винищувачами. Основними способами забезпечення бомбардувальників винищувачами були: безпосереднє супроводження, прикриття бомбардувальників у районі їх дій, блокування аеродромів винищувачів ОПА.

Стратегічні та тактичні бомбардувальники ВПС США у Кореї широко застосовували радіолокаційні засоби для дій у складних метеорологічних умовах і вночі як в оперативній, так і в тактичній глибині. Разом з тим стратегічні бомбардувальники застосовували апаратуру для створення перешкод радіолокаційним станціям.

Бойові дії винищувальної авіації. У ході бойових дій у зв'язку з появою в складі ВПС КНА і КНД більш досконалих літаків (МіГ-15) американське командування у 1951 р. було вимушене збільшити чисельність винищувальної авіації та покращити її якісно. Крім авіації США, у складі сил ООН діяли дві авіаційні

ескадрильї ВПС Австралії і Південно-Африканського Союзу і одне авіаційне крило ВПС Південної Кореї. Якісне покращання авіації видно з того, що починаючи з середини 1952 р. у бойових діях брали участь літаки F-86 і винищувачі-бомбардувальники F-84; для дій вночі залучалися винищувачі F-94.

Основними завданнями винищувальної та винищувально-бомбардувальної авіації США у бойових діях у Кореї було збереження панування в повітрі, бойове забезпечення інших родів авіації, ізоляція району бойових дій і підтримка своїх сухопутних військ.

Збереження панування в повітрі досягалося повітряними боями з винищувачами ОПА і діями винищувачів-бомбардувальників по аеродромах. Спочатку це завдання вирішували літаки F-51, F-80 і F-84. Проте у подальшому, з посиленням активності винищувальної авіації ОПА у зв'язку із застосуванням винищувачів МіГ-15, американці були вимушені перекинути в Корею два авіаційних крила найбільш досконалих винищувачів F-86 “Сейбр”, укомплектованих добре підготовленими льотчиками, які мали досвід повітряних боїв у Європі під час Другої світової війни.

Винищувачі F-86 спочатку використовувалися в якості винищувальних “заслонів” і діяли великими групами, які звичайно баражували на вірогідних напрямках підходу винищувачів противника. Через те, що великі групи американських винищувачів легко виявлялися радіолокаційними станціями і по них завдавалися раптові удари, а це призводило до подолання “заслонів” і відбиття винищувачами ОПА нальотів бомбардувальної авіації, американці зменшили глибину дій своїх бомбардувальників і скоротили кількість груп у “заслонах” за рахунок збільшення кількості літаків у кожній з них. Такі зміни давали можливість висувати винищувальні “заслони” на 70–120 км від району ударів бомбардувальників. У склад “заслонів” почали виділятися окремі групи по 4–8 літаків, які, ешелоновані по висотах від 6 до 14 км з інтервалом у 5–30 хвилин, на широкому фронті виходили в район патрулювання між ріками Ченченган і Ялуцзян. Ешелонований за часом вихід невеликих груп “заслону” дозволяв американським винищувачам знаходитися в зоні бойових дій до 90 хвилин, безперервно нарощувати зусилля у

повітряних боях. З квітня 1953 р. через збільшення опору винищувальної авіації ОПА, яка літала групами по 8–12 літаків МіГ-15, американці почали виділяти у склад “заслонів” по 8–12 літаків і більше.

Першу атаку вони намагалися здійснювати раптово з-за хмар чи з боку сонця. У більшості випадків ескадрилья розпадалася на дрібні групи і вела бій окремими четвірками і навіть парами. Для атаки винищувачів противника американці прагнули зайти з задньої напівсфери і атакувати їх. У всіх випадках вони намагалися зберігати за собою перевагу по висоті та швидкості, а також мати чисельну перевагу.

Основним елементом бойових порядків американських винищувачів була пара літаків. Ведучим пари звичайно призначався льотчик, який мав не менше 30 бойових вильотів. Бойовий порядок “фронт” застосовувався при пошуку літаків і одночасній їх атаці, а розімкнутий “пеленг” – переважно у повітряному бою. Зімкнуті бойові порядки застосовувалися у польоті за маршрутом за відсутності небезпеки з боку винищувачів ОПА.

Ланка винищувачів F-86, що складалася з двох пар, була основною вогневою одиницею у повітряному бою. Ланка звичайно літала у бойових порядках “лінія” або “пеленг” з інтервалами між парами 300–400 м, дистанціями у бойовому порядку “пеленг” 200–300 м і перевищенням ведених пар на 200–400 м. Командиром ланки звичайно призначався льотчик, який мав 50–60 бойових вильотів.

Пару винищувачів ОПА звичайно атакував командир ланки і його ведений, друга пара прикривала їх дії, знаходячись вище на 300–400 м. Іноді за ведучою у бій вступала і ведена пара. Якщо ланка зустрічала дві пари винищувачів, ешелонованих по висоті, атака проводилася найближчою за висотою парою. При зустрічі групи у складі трьох і більше пар атакувалася, як правило, замикаюча пара винищувачів, при цьому атаку проводив командир ланки, друга пара використовувалася для прикриття.

Під час атаки однієї з пар американських винищувачів літаками МіГ-15 бізбоку чи ззаду ця пара робила різкий розворот у бік атакуючих літаків або пере-

ходила у віраж. Друга пара F-86 також робила розворот услід за першою з розрахунком зайти у хвіст атакуючим літакам. При атаці винищувачами МіГ-15 біс американської пари, що знаходилася у верхньому ешелоні ланки, ця пара різко знижувалася, уводячи атакуючі літаки, з тим щоб нижня пара отримала вигідне положення для атаки. Якщо атака противника проводилася на всю ланку, то всі літаки ланки, як правило, робили різкий розворот у бік атакуючих літаків, продовжуючи його до виходу з-під атаки або поки одній з американських пар не вдавалося вийти у хвіст винищувачам МіГ-15 біс.

Ескадрилья американських винищувачів F-86 у польоті звичайно мала 12 або 16 літаків. Її бойовий порядок складався з трьох або чотирьох ланок. Частіше за все у польоті за маршрутом ескадрилья застосовувала бойовий порядок “клин”, а під час патрулювання – “пеленг” ланок, як правило, уступом у бік сонця. Основним принципом повітряного бою ескадрильї з винищувачами МіГ-15 американці вважали атаку одною–двома ланками, інші ланки використовувалися для прикриття. Групи у складі 24–48 винищувачів літали звичайно у бойових порядках “клин”, “пеленг” або “фронт” ескадрилій.

Американські винищувачі-бомбардувальники упродовж всієї війни активно діяли і по аеродромах ОПА з метою знищення літаків, зруйнування злітно-посадочних смуг і ураження живої сили. Основним способом дій винищувачів-бомбардувальників по аеродромах були зосереджені удари. Бойовий порядок їх складався з ударної групи, що призначалася для атаки виявлених цілей, і групи прикриття, яка забезпечувала дії ударної групи. Ударна група поділялася на два ешелони. Головним завданням першого ешелону було блокування аеродромів і придушення вогню зенітних засобів. Другий ешелон призначався для ураження матеріальної частини на аеродромі, а також виведення з ладу злітно-посадочної смуги і аеродромних споруд.

Блокування аеродромів авіації ОПА американські винищувачі здійснювали головним чином тоді, коли поблизу цих аеродромів діяли їх винищувачі-бомбардувальники або бомбардувальники. З цією метою вони виділяли групи по

6–8 і більше літаків F-86, які ешелонувалися по висотах до 8 км і протидіяли злету винищувачів ОПА.

Завдання з бойового забезпечення інших родів авіації, що діяли по об'єктах на полі бою і в оперативній глибині, американські винищувачі виконували різними способами. Найбільш розповсюдженим з них був супровід бомбардувальників і винищувачів-бомбардувальників до цілі та назад. Кількість і склад груп безпосереднього супроводу залежали від кількості та складу груп бомбардувальників і винищувачів-бомбардувальників, які прикривалися, а також від ступеня протидії винищувальної авіації противника. На початку війни в Кореї найбільші групи бомбардувальників прикривалися винищувачами у співвідношенні 1:1. З появою у військах КНА і КНД реактивних винищувачів кількість літаків безпосереднього супроводу була значно збільшена і нерідко доходила до п'яти винищувачів на один бомбардувальник або винищувач-бомбардувальник і до 8–12 винищувачів на кожний літак-розвідник.

Ізолювати район бойових дій від підходу свіжих сил КНА і КНД американські винищувачі бомбардувальники намагалися шляхом зриву залізничних перевезень, а також заборонаю автомобільних перевезень шосейними та ґрунтовими дорогами. Основними об'єктами при цьому були рухомий склад, під'їзні шляхи і залізничне полотно на перегонах, мости та переправи, колони піхоти, артилерії, танків і автомобілів.

На початку війни американські винищувачі-бомбардувальники діяли по таких об'єктах групами 4–8 літаків, з малих висот, без безпосереднього прикриття винищувачами. Бомбардувальні удари завдавалися з планерування або з пікірування під кутом 40–50° з декількох заходів. У ході війни тактика бойових дій винищувачів змінювалася залежно від активності протидії засобів ППО КНА і КНД. Вони стали завдавати удари групами у складі однієї чи декількох ескадрилій під прикриттям своїх винищувачів. Висота заходу на ціль була збільшена до 2–3 км, кути пікірування стали досягати 60°, скоротився час перебування над ціллю. Крім того, винищувачі-бомбардувальники стали застосовувати протизенітний маневр по висоті, швидкості та напрямку.

Американське командування неодноразово розробляло та здійснювало операції із заборони підвозу та ізоляції району бойових дій. Однією з найбільших таких операцій стала проведена у 1953 р. спеціальна повітряна операція під назвою “операція із задушення”. У ході цієї операції винищувачі-бомбардувальники ВПС США найбільш активно діяли по залізничних і шосейних комунікаціях. Так, з 9 по 15 січня 1953 р. винищувачами-бомбардувальниками було завдано 5 зосереджених ударів по залізничних мостах через ріки Ченченган і Тедонган. У таких нальотах діяло іноді 200–250 літаків-бомбардувальників [44, с. 452].

Підтримка дій своїх військ здійснювалася шляхом нанесення бомбоштурмових ударів по скупченнях військ і бойової техніки на полі бою та у найближчому тилу. Для виконання цього завдання застосовувалися винищувачі-бомбардувальники F-80 і F-84. У діях над полем бою штурмові і бомбардувальні удари завдавалися по артилерії та мінометах на вогневих позиціях, танки та війська у бойових порядках і місцях зосередження. Крім того, винищувачі-бомбардувальники широко використовувалися для зруйнування бліндажів, командних і спостережних пунктів.

На початку війни для дій по об’єктах на полі бою, залежно від їх характеру та кількості, американці використовували групи від 4 до 32 літаків. При цьому через відсутність протидії винищувачів противника груп прикриття у склад бойового порядку винищувачів-бомбардувальників не передбачалося. Вони звичайно діяли ешелоновано і частіше за все у проміжках між зосередженими ударами бомбардувальників. З посиленням ППО військ КНА і КНД штурмові дії винищувачів-бомбардувальників ВПС США по об’єктах на полі бою здійснювалися групами у складі від 70 до 200 літаків. З квітня 1953 р. американці для дій у районах, які прикривалися винищувальною авіацією ОПА, застосовували винищувач-бомбардувальник F-86, який після скидання бомб міг вести повітряний бій з винищувачами МіГ-15 біс.

Для наведення винищувачів-бомбардувальників на ціль і корегування їх вогню широко використовувалися літаки Т-6. Ці літаки організаційно входили у

склад групи управління і наведення літаків тактичної авіації. Наведення на ціль проводилося по радіо або пікіруванням на неї.

Заслуговує на увагу перекидання американським командуванням винищувально-авіаційних частин із США в Японію повітрям на відстань близько 10 тисяч км. Перший груповий переліт реактивних винищувачів через Тихий океан був здійснений у черні 1952 р. Переліт 31-го винищувально-авіаційного крила у складі 59 літаків F-84 з Каліфорнії в Японію зайняв десять діб. Переліт 27-го винищувально-авіаційного крила у складі 75 літаків F-84 у жовтні того ж року було здійснено за вісім діб. Під час перельоту літаки обох винищувально-авіаційних крил заправлялися паливом у повітрі з літаків-заправників на віддаленні 1600 км від Каліфорнії.

Дії розвідувальної авіації. Залежно від завдань, які виконувалися, повітряна розвідка поділялася на стратегічну та тактичну. Ці види повітряної розвідки застосовувалися одночасно і цілодобово, незалежно від метеорологічних умов. У перші місяці війни повітряна розвідка велася переважно одиночними літаками і парами винищувачів із середніх висот. Зі збільшенням протидії засобів ППО КНА і КНД денна розвідка стала вестися з великих висот і під прикриттям винищувачів, число яких іноді досягало 12–16 на один літак-розвідник.

Стратегічна повітряна розвідка велася літаками RB-29 переважно на висотах 7-9 км і поділялася на попередню, безпосередню та контрольну. Для виконання завдань останньої часто залучалися також літаки RB-26.

Тактичну повітряну розвідку вели переважно літаки RF-51, RF-80, RB-26 на висотах від 1 до 5 км. Ці літаки вели розвідку бойових порядків військ, оборонних споруд, тилів і комунікацій, аеродромів і інших об'єктів та глибину до 220 км від лінії фронту. Розвідка велася днем і вночі, основним способом було фотографування. Аерофоторозвідка була найбільш розповсюдженим видом повітряної розвідки, дані якої широко використовувалися як авіаційним командуванням, так і командуванням сухопутних військ. Крім розвідки військ і комунікацій, літаки RB-26 вели цілодобову розвідку погоди на всьому театрі воєнних дій.

У ході бойових дій інтенсивність американської розвідувальної авіації поступово збільшувалася і до лютого 1951 р. досягла 15–30 літако-вильотів за добу. В подальшому кількість щодобових вильотів літаків-розвідників була збільшена до 50, причому 25 % з них здійснювалось уночі. Під час підвищення активності бойових дій кількість щодобових літако-вильотів розвідувальної авіації зростала і доходила до 70.

Крім того для ведення розвідки широко використовувалася бойова авіація. Так, наприклад, у березні і квітні 1953 р. вони до 30 % загальної кількості літако-вильотів бойової авіації 5-ої повітряної армії ВПС США витрачали для ведення розвідки. Усього за час бойових дій у Кореї американська авіація здійснила для повітряної розвідки близько 30 тис. літако-вильотів, що в середньому складало до 30 літако-вильотів за добу.

Застосування вертольотів. Поряд з бойовою авіацією для виконання різних завдань на суші та на морі американці широко застосовували в Кореї вертольоти. Вертольоти використовувалися для перекидання невеликих тактичних десантів, спостереження за полем бою і корегування вогню як польової, так і корабельної артилерії, зв'язку штабів сухопутних військ між собою і з кораблями, перекидання в тил військ КНА і КНД розвідників і прийому їх після виконання завдання, прокладання телефонної лінії зв'язку довжиною до 25 км, особливо у важкодоступних районах, аерофотозйомки узбережжя та берегових об'єктів тощо. Крім того, вертольоти використовувалися для рятування екіпажів літаків, підбитих у бою або тих, що здійснили вимушену посадку за лінією фронту і на морі, евакуації поранених з районів бойових дій у тиліві евакопункти і госпіталі, перекидання вантажів і особового складу у райони, важкодоступні для інших видів транспорту, і вивезення військ з оточення. Ці завдання виконувалися підрозділами вертольотів, які входили у склад ВПС, сухопутних військ, корпусу морської піхоти і ВМС.

У ВПС вертольоти використовувалися головним чином для рятувальних робіт. З кінця 1951 р. у складі ВПС США у Далекосхідній зоні малася 3-я авіаційна рятувальна ескадрилья, яка, крім 57 рятувальних літаків (SA-16, SB-29 і

SB-17), мала 14–20 вертольотів Н-5 вантажопідйомністю три людини кожний. Один авіаційний загін цієї ескадрильї виконував завдання з евакуації екіпажів літаків, які здійснили вимушені посадки на території, зайнятій противником, а інший використовувався для рятування екіпажів на території, зайнятій своїми військами, і на морі.

У складі 8-ї А діяв транспортно-десантний батальйон вертольотів, який складався з 6-ї та 13-ї транспортно-десантних рот (у роті був 21 вертоліт Н-19 вантажопідйомністю до десяти людей кожний). У з'єднаннях і частинах були вертольоти Н-5, Р-13 і Н-23 вантажопідйомністю дві–три людини кожний. Згідно зі штатів у кожній піхотній дивізії повинно було бути 10–11 вертольотів, у полку – один вертоліт.

Морська піхота з серпня 1951 р. мала одну (161-у) ескадрилью транспортно-десантних вертольотів у складі 15 вертольотів HRS-1. У 7-му флоті ВМС, який діяв поблизу східного та західного узбережжя, використовувалося до десяти ланок зі складу 1-го загону вертольотів. Ланки розташовувалися на кораблях і в оперативному відношенні підпорядковувалися їх командирам. На озброєнні ланок були вертольоти Н-5.

Застосування вертольотів у Кореї визначалося в основному повітряною та наземною обстановкою в районі чи на маршруті їх польоту. Вертольоти літали маршрутами, які були слабо насичені військами КНД і КНА, використовуючи пересічений рельєф місцевості і застосовуючи діапазон висот польоту від 5 до 400 м. Для прикриття і забезпечення дій вертольотів, особливо при проведенні ними рятувальних робіт, залучалися значні сили винищувальної авіації.

Для проведення пошуків і рятування екіпажів використовувалися підрозділи вертольотів різних родів військ, проте в основному ця робота виконувалася вертольотами і рятувальними літаками 3-ї авіаційної рятувальної групи. При цьому були суворо визначені райони дій. Авіарятувальний загін ВПС діяв на глибину понад 100 км від лінії фронту, а вертольоти сухопутних військ – на глибину до 8 км.

Вертольоти сухопутних військ займалися евакуацією поранених з поля бою у найближчі госпіталі. Для цього в районі розташування рухомих хірургічних госпіталів створювалися посадочні майданчики для вертольотів. При висадці повітряного десанту в районі Мунсана 23–24 березня 1951 р. евакуація поранених з району бойових дій повітряного десанту проводилася на вертольотах 3-ї авіарятувальної ескадрильї 314-ї авіаційної дивізії. Усього з 23 по 25 березня були евакуйовані 178 поранених і тих, хто зазнав травми при викиді парашутистів. Для цього вертольоти зробили 77 вильотів.

У ході бойових дій вертольоти застосовувалися також для перекидання військ з метою посилення частин і з'єднань першого ешелону за рахунок резервів з глибини. Крім того, вертольоти застосовувалися для перегрупування артилерії та іншого озброєння військ. І, нарешті, вертольоти доставляли постачання і боєприпаси військам, які опинилися в оточенні чи у важкому становищі.

Вертольоти, що були у складі армії, в окремих випадках застосовувалися для прокладки дротових ліній зв'язку у важкодоступній місцевості і для перекидання невеликих радіостанцій і обслуговуючого їх особового складу.

Застосування вертольотів для евакуації поранених у Кореї, за заявами американського командування, знизило смертність від поранень з 45 до 25 випадків на кожну тисячу людей. За півтора роки на вертольотах були евакуйовані з поля бою близько 11 тисяч людей.

Разом з тим, слід зазначити, що навіть в умовах майже повного панування ВПС США у повітрі застосування вертольотів мало серйозні труднощі, які змушували маскувати польоти вертольотів і забезпечувати їх дії великими силами прикриття. Успіх застосування американцями вертольотів у Кореї пояснюється значною мірою тим, що вони не зустрічали серйозного опору з боку авіації ОПА.

Підсумовуючи, можна зробити такі висновки. Американське командування залучило для бойових дій у Кореї 35 % авіації регулярних ВПС. Значна перевага в силах у ході війни створювала сприятливі умови для дій авіації. ВПС США швидко захопили панування в повітрі, після чого їхні літаки виконували завдан-

ня з ізоляції району бойових дій, руйнування промислових об'єктів, міст, мостів і безпосередньої підтримки військ.

Тактика і способи дій американської авіації змінювалися залежно від активності авіації і засобів ППО КНА і КНД. Спочатку американці застосовували денні дії дрібних груп і поодиноких літаків-бомбардувальників В-26, В-29 з малих і середніх висот. Зі зростанням і удосконаленням ППО противника американське командування відмовилося від застосування бомбардувальної авіації по об'єктах тилу вдень і перейшло до дій вночі у простих, а потім і у складних метеорологічних умовах, а вдень бомбардувальники діяли великими групами під прикриттям винищувачів. Було збільшено висоту дій бомбардувальників уночі до 7–8 км, посилено забезпечення їх дій винищувачами і здійснено ряд інших заходів, спрямованих на зниження ефективності зенітно-артилерійських засобів і винищувальної авіації ОПА.

У використанні винищувальної авіації звертає на себе увагу значне ешелонування винищувачів по висотах і глибині, що дозволяло нарощувати сили в бою тривалий час, а також прикривати авіацію в районі її дій і особливо на далеких підступах до району, що прикривався, методом “заслону”. Загалом, у війні тактика ВПС отримала значного розвитку.

Разом з тим, досвід бойових дій у Кореї показав, що американська авіація мала ряд недоліків, зокрема невідповідність поршневих літаків вимогам часу, недостатньо високий рівень підготовки льотного складу, до 70 % якого було призвано з запасу та ін. ВПС США й союзників у війні не повною мірою виконали покладені на них завдання, про що свідчать висновки, зроблені американськими військовими експертами.

3.2.3. Організація ППО об'єктів тилу та прикриття військ

Організація ППО об'єктів тилу і шляхів сполучення військами КНА і КНД. У ході війни війська КНА і КНД ефективно використовували зенітну артилерію для прикриття об'єктів тилу, шляхів сполучення і аеродромів. Застосування зенітної артилерії змусило авіацію противника збільшити висоту польотів з 3–4 до

7–8 км, відмовитися від нальотів великими групами і здійснювати їх парами і одиночними літаками, а в подальшому перейти до дій виключно в нічний час.

Досвідом підтверджено доцільність проведення маневру зенітними артилерійськими частинами з метою посилення зенітного артилерійського прикриття окремих напрямків або об'єктів. Ці заходи давали бажаний ефект, коли проводилися скрито, у період між нальотами, після ретельного вивчення тактики дій авіації противника.

Бомбардувальна авіація ВПС США при нальотах на об'єкти тилу широко застосовувала різні перешкоди станціям гарматного наведення, які сильно утруднювали, а інколи робили неможливим використання радіолокаторів для ведення вогню зенітною артилерією. Разом з тим досвід показав, що ефективність дій перешкод значно знижувалася, якщо розрахунки станцій мали практичний досвід роботи в умовах перешкод.

Якщо об'єкти знаходилися близько до лінії фронту, противник широко застосовував винищувачі-бомбардувальники для придушення зенітної артилерії. Досвід показав, що зенітна артилерія середнього калібру не могла вести достатньо ефективну боротьбу з такими літаками, особливо під час їх нальотів на малих висотах. Тому бойові порядки зенітної артилерії середнього калібру прикрилися вогнем зенітної артилерії малого калібру.

Зенітна артилерія, яка мала на озброєнні 85-мм гармати, не могла забезпечити надійну оборону об'єктів при діях швидкісної і висотної авіації противника, адже тактико-технічні дані станцій гарматного наведення не забезпечували необхідної точності визначення координат, дальності піймання і супроводження цілей для своєчасного відкриття вогню.

При обороні вузьких і точкових об'єктів (залізничних мостів, переправ, гребель, аеродромів) обмеженою кількістю засобів батареї середньої зенітної артилерії розташовувалися на відстані 1,5–2 км від об'єкту на інтервалах 2,5–3 км, а батареї малої зенітної артилерії не далі 500 м від об'єкту [44, с. 571].

Управління вогнем зенітної артилерії при масованих нальотах авіації противника у складних умовах повітряної обстановки було централізованим. Децен-

тралізація управління допускалася в ході дій у зоні вогню дрібних груп винищувачів і винищувачів-бомбардувальників.

За недостатньої кількості зенітної артилерії на обороні комунікацій широко застосовувалися маневрені групи і батареї, які себе виправдали. Для забезпечення нічних дій цим батареям надавалися зенітні прожекторні взводи. За обмеженої кількості зенітних прожекторних засобів світлові прожекторні поля створювалися на найбільш вірогідних напрямках польоту авіації противника, а у випадку необхідності здійснювався своєчасний маневр прожекторними засобами. Зенітні прожектори у гірських умовах розташовувалися постанційно. Цим досягалося збільшення світлових можливостей підрозділів і покращувався маневр прожекторними променями і спосіб освітлення цілей. Управління зенітними прожекторними підрозділами при відбитті масованих нальотів авіації противника у складних умовах повітряної обстановки було централізованим і здійснювалося по заздальгідь розроблених варіантах бою. Управління променями прожекторів було зосереджено в роті.

Використання зенітної артилерії військами ООН для прикриття об'єктів тилу. З метою організації ППО об'єктів тилу війська ООН зосередили в Кореї значну кількість зенітної артилерії. З 22 зенітних дивізіонів, які діяли в Кореї, 13 були самохідними дивізіонами автоматичної зброї, що входили у склад піхотних дивізій і артилерії РГК. Зенітний дивізіон автоматичної зброї складався з чотирьох батарей і мав 16 зенітно-кулеметних (зчетверених) установок М-19 і 16 зенітних гарматних (спарених) установок. Інші 9 дивізіонів зенітної артилерії були окремими дивізіонами артилерії РГК і мали на озброєнні 90-мм і 120-мм зенітні гармати (по 16 гармат у кожному).

Через те, що авіація КНА і КНД не загрожувала об'єктам тилу противника, зенітна артилерія переважно застосовувалася для стрільби по наземних цілях. Лише частина артилерії виділялася для прикриття окремих об'єктів у тактичній та оперативній глибині. Зенітні артилерійські частини використовувалися при цьому для прикриття злітно-посадочних смуг і аеродромів, мостів, переправ і лі-

ній комунікацій, населених пунктів, де розташовувалися великі штаби, авіаційних і морських баз і портів.

Для зенітно-артилерійського прикриття злітно-посадочних смуг на кожному виділялося до двох вогневих секцій до взводу зі складу зенітного дивізіону автоматичної зброї піхотних дивізій. Авіаційні бази, порти і інші важливі об'єкти прикривалися зенітними дивізіонами автоматичної зброї разом з дивізіонами артилерії РГК силами від двох до декількох дивізіонів. Так, наприклад, авіабазу К-1 в районі Пусана прикривали дві батареї автоматичної зенітної зброї. Авіабаза в Тегу прикривалася одним дивізіоном автоматичної зброї та зенітним дивізіоном 90-мм гармат. Порт Кунсан був прикритий зенітним дивізіоном автоматичної зброї, а авіабаза Кимпхо і міст через р. Ханган прикривалися чотирма зенітними дивізіонами (двома зенітними дивізіонами автоматичної зброї і двома зенітними дивізіонами 90-мм гармат). Великі аеродроми, як правило, прикривалися дивізіонами 90-мм і 120-мм гармат. Зенітна автоматична зброя розташовувалася навколо об'єктів з інтервалами між гарматами (установками) 270-360 м.

3.2.4. Способи бойових дій військово-морських сил

Бойове застосування ВМФ КНДР. Нечисленний ВМФ КНДР (до 30 малих кораблів: сторожеві кораблі, торпедні катери, мисливці за підводними човнами і тральщики) на початку війни втратив майже всі бойові кораблі, і в подальшому для дій на морі використовувалися лише підручні плавучі засоби – рибацькі кунгаси та шхуни.

Для відбиття можливих ударів противника з боку моря була значно посилена берегова оборона. З цією метою замість окремих полків морської піхоти, що були в наявності на початку війни, були сформовані чотири окремі бригади морської піхоти, переформовані в четвертому періоді війни в артилерійсько-кулеметні бригади.

Основними завданнями, які виконувалися флотом КНДР у ході війни, були висадка тактичних десантів на узбережжі, епізодичні бої з кораблями противника у відкритому морі (атаки торпедних катерів), постановка мінних загороджень і

оборона баз флоту. Тактичні десанти, які були висаджені флотом у першому періоді війни, мали певне значення в загальному ході наступу КНА.

Створена флотом КНДР мінна загроза значною мірою знижувала активність ВМС ООН і суттєво впливала на характер його оперативної діяльності. За допомогою радянських моряків у прибережних водах було виставлено понад 3 тис. мін радянського виробництва. Першим кораблем США, який підірвався на міні, 26 вересня 1950 р., був есмінець “Брам”, пізніше есмінець “Менчфілд” і тральщик “Мегпай”. Усі вони вийшли з ладу на тривалий час. Крім них на мінах підірвалися та затонули сторожовий корабель і 7 тральщиків [161, с. 75]. Усі мінні постановки за виключенням однієї в районі Пхохана мали оборонний характер. У тих районах, де мінні загородження прикривалися береговою артилерією, різко збільшувалася живучість мінних полів. Противник був вимушений відволікати значні сили для прикриття тралення. Війна в Кореї ще раз підтвердила велике значення мінної зброї. Міни стали потужним засобом боротьби з більш сильним флотом противника.

Серйозним недоліком у системі оборони узбережжя в цілому була слабка насиченість її береговою артилерією. У середньому на 50–60 км берегової лінії припадала одна артилерійська батарея тригарматного складу. Такий стан був наслідком відсутності достатньої кількості артилерійського озброєння у складі берегової артилерії.

Бойове застосування ВМС ООН у війні. У війні в Кореї ВМС ООН, головне місце в яких належало 7-му флоту ВМС США, відіграли дуже важливу роль. Протягом усієї війни ВМС ООН мали величезну перевагу над противником на морі. Так, вже до кінця 1950 р. чисельність кораблів основних класів ВМС США, залученого для дій у Кореї, збільшилося з 26 до 89 од., а кораблів ВМС Великої Британії – з 20 до 27 од.; чисельність бойових літаків ВМС цих країн протягом перших трьох місяців війни була збільшена з 180 до 600–800 од. (86–88 % склали літаки авіаносної авіації і 12–14 % – літаки базової авіації); морська піхота США в Кореї до середини 1950 р. налічувала до 30 тис. людей. Отже, ВМС ООН могли майже безперешкодно виконувати поставлені перед ним завдання.

ВМС країн-союзниць США у ході війни в Кореї здійснювали блокаду узбережжя КНДР, завдавали ударів по портах і берегових об'єктах на узбережжі; вогнем сприяли частинам приморських флангів своїх військ; здійснювали висадку десантів; порушували сухопутні сполучення КНА, які проходили переважно уздовж берегової лінії; проводили тралення в районах бойових дій флоту; несли дозорну службу і вели розвідку; забезпечували евакуацію своїх військ із загрозливих районів; здійснювали військові перевезення з США в Японію та Корею і забезпечували постачання військ, які діяли в Кореї. ВМС ООН приковував значні сили КНА і КНД до флангів і тилкових районів. Морська авіація забезпечувала з повітря діяльність флоту, у взаємодії з тактичною авіацією сприяла сухопутним військам у проведенні операцій і несла рятувальну службу.

Проте, способи дій, які застосовували ВМС США, суттєво не відрізнялися від способів дій у Другій світовій війні. Разом з тим, у Кореї американськими ВМС були вперше застосовані окремі зразки зброї, зокрема ракетні снаряди РАМ і "Тайні Тім".

Найбільш характерними рисами у бойовій діяльності ВМС США та їх союзників у війні в Кореї були:

масоване використання корабельної артилерії усіх калібрів у взаємодії з авіаносною авіацією для систематичного нанесення артилерійсько-бомбових ударів по берегових об'єктах противника;

використання великих сил авіаносної авіації і морської піхоти для систематичного завдання ударів по військах, населених пунктах, промислових центрах і шляхах сполучення не лише на узбережжі, а й у внутрішніх районах країни;

широке використання вертольотів для розвідки мін у взаємодії з кораблями-тральщиками для корегування артилерійського вогню кораблів, виконання завдань рятувальної служби і для виконання інших завдань;

використання значних сил авіаносною та базової авіації у взаємодії з кораблями-тральщиками для знищення мінних загороджень і окремих мінних банок шляхом бомбометання;

не обмежене нормами витрачання боєприпасів усіх видів кораблями і частинами авіації ВМС ООН при діях проти берега і збільшена у порівнянні з періодом Другої світової війни потреба ВМС у матеріальному та технічному забезпеченні їх повсякденної бойової діяльності, що вимагало розширення масштабів морських військових перевезень.

Авіація флоту упродовж війни здійснила близько 286 тис. літако-вильотів, витратила 538200 авіаційних бомб, 24960 тис. л напалму, 341600 реактивних снарядів, 43 млн. 20-мм снарядів і 12,7-мм патронів [44, с. 525].

У ході бойових дій в Кореї виявилася недостатня підготовка ВМС до проведення тралення і неефективність протимінних засобів флоту, через що ЗС ООН зазнавали втрат від підриву кораблів на мінах.

У бойових діях поблизу берегів Корейського півострову отримали пошкодження лінкор “Нью-Джерсі”, крейсери “Сент-Пол” і “Джюно”, декілька ескадрених міноносців сторожових кораблів. На мінах і від вогню берегових батарей загинули ескадрений міноносець “Уок”, ряд тральщиків та інших кораблів. У ході бойових дій в результаті великої напруги і недоліків в організації служби мали місце випадки значних надзвичайних подій із загибеллю людей і втратою техніки на кораблях “Орискані”, “Боксер”, “Уосп”, “Ентіетам”, “Веллі Фордж” та інших [28, с. 191].

За визнанням американських фахівців, війна в Кореї показала слабкість розвідки. Характерним у використанні ВМС було те, що на всіх етапах війни вони застосовувалися в основному для забезпечення дій сухопутних військ.

Морські десантні операції, здійснені в Кореї, планувалися, організовувалися та проводилися за настановами періоду Другої світової війни. Для цих операцій було характерним створення багаторазової переваги над військами КНА і КНД у силах і засобах; масоване використання авіації та корабельної артилерії для ударів по позиціях військ противника у намічених пунктах висадки і для надання безпосередньої підтримки військам десанту в бою при висадці; використання значних сил флоту і авіації для безпосередньої охорони і для прикриття десантних конвоїв на переході морем і в районах стоянки транспортів при висадці

десанту. Крім того, у війні в Кореї як і в пізніших локальних війнах морські десантні операції здійснювалися за відсутності серйозної протидії з боку противника. Інчхонська операція до цього часу залишається найбільшою морською десантною операцією з проведених після Другої світової війни.

3.3. Уроки війни та можливі напрямки використання дослідженого досвіду в сучасних умовах у Збройних Силах України, у воєнній теорії та практиці

Війна в Кореї являє безсумнівний інтерес для вивчення. Для воєнного мистецтва цей досвід є повчальним з погляду вивчення способів підготовки та ведення наступальних, оборонних, десантних і протидесантних операцій (боїв) в умовах гірсько-лісистої місцевості та на приморських напрямках, причому за значної переваги однієї сторони над іншою в засобах збройної боротьби.

Необхідно зазначити, що війська КНА і КНД у ході війни відчували гостру нестачу в артилерії, танках і, найбільше, в бойовій техніці авіації та флоту, в матеріальному забезпеченні, що створювало для них важкі умови при веденні бойових дій. Війська ООН, основу яких складали збройні сили США, навпаки, були добре забезпечені всім необхідним для ведення війни на суші й особливо в повітрі та на морі. Це дозволяло їм у сприятливих умовах систематично вести повітряну розвідку, безперервно перевозити морем і повітрям війська та вантажі, забезпечувати бойові дії своїх військ з моря та повітря, широко застосовувати бойову авіацію, у тому числі авіаносну, проводити морські і повітряні десантні операції, не побоюючись ударів противника у відповідь з повітря та на морі.

У війні в Кореї вперше у широкому масштабі були застосовані реактивні винищувачі і вертольоти. Американське командування випробувало в Кореї й деякі інші види нової зброї (за деякими підрахунками, у цій війні було застосовано 9 раніше невідомих видів зброї), зокрема керовані снаряди, оснащені телевізійною системою управління й споряджені вибуховими речовинами, що запускалися з авіаносців і наводилися на ціль спеціальними літаками управління [94, с. 346; 115, с. 55], і керовані бомби для ураження малорозмірних цілей. Крім то-

го, ЗС США широко застосовували зброю масового ураження: бактеріологічну, хімічну, а також запалювальну речовину напалм. У зв'язку з цим практичний інтерес становлять способи протидії цим засобам. Заслуговує на увагу також досвід інженерного обладнання місцевості, будівництва КНА і КНД оборонних споруд тунельного типу, які себе повністю виправдали.

У ході війни були виявлені сильні і слабкі сторони в організації, бойовій підготовці та діях на полі бою сухопутних, військово-морських і військово-повітряних сил США, були перевірені окремі теоретичні положення і погляди військових командувань сторін на ведення воєнних дій і застосування бойової техніки в умовах Корейського півострову.

Війна в Кореї мала певний вплив на удосконалення озброєння, військової техніки, організаційної структури військ, на розвиток теорії воєнного мистецтва, насамперед США. Після цієї війни американське командування переосмислило ряд положень своєї воєнної доктрини. Військові фахівці розробили і обґрунтували *теорію “обмеженої війни”*, яку апробували, зокрема, в ході агресії у В'єтнамі та наступних локальних воєнних конфліктах.

Війна підтвердила зростання ролі ВПС у сучасній війні. Також було зроблено висновок про те, що в майбутньому не можна ігнорувати роль ВМС. Не випадково в подальшому США почали збільшувати чисельність ВМС, насамперед таких його родів як мінно-тральних сил, авіаносної авіації та морської піхоти. Було докорінно переглянуто питання про співвідношення різних видів ЗС. У результаті було прийнято директиву “збалансованих сил”, що передбачала досягнення перемоги спільними зусиллями сухопутних військ, військово-повітряних і військово-морських сил.

У сучасних умовах більшість уроків Корейської війни не втратили свого значення. Так, ця війна підтвердила, що висока технічна оснащеність збройних сил має пріоритетну роль і значення в досягненні цілей війни. Але, разом з тим, вона показала, що навіть значна технічна перевага над противником ще не гарантує перемоги, і це підтвердилося у пізніших війнах – у В'єтнамі, в Афганістані та інших. Не менш важливе значення для досягнення перемоги мають і такі факто-

ри, як реальна оцінка можливостей і дій противника, уміння адекватно реагувати на його дії та протиставляти незручну для нього тактику, ініціативність і раптовість дій, значний рівень підготовки командного та рядового складу, високий морально-психологічний стан військ та інші. Не можна повністю ігнорувати і кількісні показники ЗС противника. КНА і КНД значно поступалася військам ООН у рівні технічної оснащеності, але суттєво переважали їх у кількості “живої сили”, що теж значною мірою відбилося на результатах війни.

Визначаючи напрямки використання бойового досвіду та уроків війни в Кореї, слід вказати головні з них, найбільш важливі у сучасних умовах. По-перше, це подальший розвиток концепції національної безпеки та оборони країни, визначення найбільш ефективних шляхів їх зміцнення. По-друге, у розвитку теорії воєнного мистецтва. По-третє, у військовому будівництві та задля визначення ролі видів ЗС і родів військ як складових Збройних Сил України. По-четверте, у підготовці офіцерських кадрів для української армії.

Значна кількість уроків війни в Кореї та конкретних пропозицій щодо удосконалення способів застосування видів ЗС і родів військ у ході здійснення оборонних і наступальних операцій (бойових дій), що ґрунтуються на аналізі досвіду бойових дій сторін у Кореї, викладені дисертантом у межах відповідних підрозділів третього розділу цієї дисертації.

Висновки

Протидіючі сторони в ході війни в Кореї застосовували форми і способи бойових дій, вироблені в Другій світовій війні. У перших трьох періодах війни бойові дії сторін мали маневрений характер, протягом четвертого періоду – позиційний. Обидві сторони у ході війни здійснювали як наступ, так і оборону. Проведене дослідження показало, що для першого року війни в Кореї – трьох перших її періодів – характерним було ведення сторонами активних маневрених (наступальних чи оборонних) дій. У четвертому періоді війни сторони вели переважно позиційну боротьбу.

Визначаючи місце і роль видів збройних сил у війні в Кореї, необхідно зазначити, що вирішальну роль відіграли сухопутні війська сторін. Зі всіх родів військ провідна роль в умовах гірсько-лісної місцевості належала стрілецьким військам. Бронетанкові війська (танкові з'єднання і частини) у наступі використовувалися переважно для безпосередньої підтримки піхоти. Характерним в діях танків КНА і КНД було намагання скрито, разом з піхотою підійти до противника і на великих швидкостях увірватися у його бойові порядки. Це різко знижувало ефективність впливу авіації противника. В обороні танки посилювали протитанкову оборону, використовувались для проведення контратак, посилення вогню артилерії із закритих вогневих позицій, для оборони морського узбережжя. У ході війни в Кореї американцями застосовувались тактичні повітряні десанти.

Велика роль у війні належала ВПС, причому як бомбардувальній, так і винищувальній авіації, які виконали значний обсяг завдань. Разом з тим, не можна погодитися з висновком ряду американських військових фахівців, який полягає в тому, що війна була переважно повітряною і що ВПС США відіграли у ній вирішальну роль.

Безперечним є те, що і ВМС ООН належало значне місце у бойових діях у Кореї. Проте, вони мали велику кількісну та якісну перевагу над противником і їх дії здійснювалися за відсутності серйозної протидії з боку флоту КНА і КНД. Характерним у використанні ВМС США та їх союзників було і те, що вони застосовувалися в основному для забезпечення дій сухопутних військ.

Набутий у війні в Кореї бойовий досвід, характерні риси та особливості воєнного мистецтва сторін, уроки застосування військ (сил) не втратили свого значення в сучасних умовах. Вони потребують подальшого ґрунтовного вивчення та врахування, зокрема і в Збройних Силах України на сучасному етапі їх реформування, розвитку воєнної науки та її найважливішої складової – теорії воєнного мистецтва, у практиці підготовки військ до можливих воєнних конфліктів майбутнього.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено вирішення наукового завдання з розв'язання протиріччя між, з одного боку, тим станом недостатньої вивченості наукової проблеми воєнного мистецтва у війні в Кореї 1950-1953 рр., який існує на цей час, та назрілою необхідністю об'єктивного й достатньо повного знання про його характерні риси, особливості, про досвід застосування військ у зазначеній війні – з іншого, а також у визначенні доцільних напрямків використання дослідженого досвіду та уроків у сучасних умовах.

Основні результати дослідження:

1. Проведено історіографічний аналіз та висвітлено стан наукової розробки теми. Виявлено, що питання, пов'язані з узагальненням досвіду війни в Кореї та воєнного мистецтва сторін у ній, залишаються недостатньо висвітленими в науковій літературі. У вітчизняній воєнно-історичній науці вказані питання не були предметом комплексного дослідження та не набули належного розкриття.

2. Розкрито воєнно-політичні аспекти війни в Кореї – визначено причини, висвітлено зміст, характер, результати та наслідки війни. Дисертант доводить, що головною причиною Кореїської війни стали геополітичні фактори: глобальні протиріччя та устремління двох політичних, військових і ідеологічних центрів сили (СРСР і США) до світового лідерства; штучний поділ Кореї на дві частини після Другої світової війни; агресивні устремління політичного керівництва КНДР і РК, підтримані з боку СРСР, КНР і США відповідно. Безпосередня відповідальність за розв'язання війни лежить не лише на вищому керівництві Північної Кореї (адже саме КНДР розпочала масштабні воєнні дії проти Півдня), але й на керівництві великих держав. Спочатку збройне зіткнення між Північчю та Півднем мало риси громадянської війною, але зі вступом у війну ЗС США та країн ООН, а пізніше – і китайських військ, отримало характер міжнародного воєнного конфлікту.

Війна, незважаючи на її велику ціну (величезну заподіяну моральну та матеріальну шкоду, великі фінансові витрати і людські втрати сторін), не виявила переможця і за своїми політичними результатами не задовольнила жодну із сто-

рін, не змінила розстановки сил як усередині Кореї, так і на регіональному та світовому рівнях.

3. Відтворено загальний хід воєнних дій сторін у різні періоди війни та визначено їх характерні риси. На основі аналізу воєнних дій автором робиться висновок про те, що для першого року війни в Кореї – трьох перших її періодів – характерним було ведення сторонами активних маневрених наступальних і оборонних дій. У четвертому періоді (липень 1951 р. - липень 1953 р.) воєнні дії сторін мали в основному позиційний характер і велися на обмеженій території. Разом з тим мали місце спроби наступальних дій на суші й активні систематичні дії авіації сторін, а також масовані удари американської авіації по тилових об'єктах і військах противника, зокрема із застосуванням напалму та біологічної зброї.

4. Визначено особливості воєнного мистецтва (стратегії, оперативного мистецтва і тактики) сторін у війні на кожному етапі воєнних дій та у війні в цілому.

Зазначається, що стратегія сторін визначалася їх воєнно-політичними цілями у війні. Обидві сторони прагнули до об'єднання країни, але на власних умовах. Стратегічні плани сторін не були незмінними, вони корегувалися залежно від стратегічної обстановки, яка складалася на фронті. Так, якщо первинною метою КНДР у війні були повний розгром збройних сил противника та встановлення комуністичного режиму на території всієї країни, то пізніше – не зазнати повної поразки та стримати противника, зі вступом у війну на боці КНА китайських військ – визволити територію КНДР та захопити частину території Південної Кореї, і нарешті – стабілізувати фронт на вигідних рубежах. Цим були зумовлені і стратегічні дії: стратегічний наступ, потім – вимушений відхід і оборонні дії, у подальшому – перехоплення ініціативи і знову наступ, і врешті-решт – стратегічна оборона з контрнступальними діями меншого масштабу.

Для оперативного мистецтва КНА і КНД у наступі характерним було рішучість цілей операцій, їх відповідність конкретним бойовим умовам, достатньо високі темпи наступу. Проте, іноді операції не досягали своєї мети через різке скорочення темпів наступу, що було наслідком розтягнутості комунікацій, акти-

вної протидії противника, труднощів у забезпеченні бойових дій. Оборона здійснювалася на широкому фронті за принципом утримання важливих у тактичному відношенні об'єктів. У четвертому періоді війни війська будували глибоко ешелоновану оборону на суцільному фронті. Новим в організації оборони було широке використання тунелів.

Воєнне мистецтво американських і південнокорейських військ ґрунтувалося на принципах, які були притаманні армії США у завершальному періоді Другої світової війни. Головну ставку в досягненні перемоги американське командування робило на раптовість дій, масоване застосування авіації та сил флоту для завоювання панування в повітрі та на морі, після чого, переключивши авіацію та сили флоту на підтримку сухопутних військ, воно прагнуло досягти розгрому збройних сил противника.

Наступальні операції війська ООН проводили за наявності значної переваги в силах і засобах, особливо в авіації, а на приморських напрямках – за підтримки ВМС. Наступу передувала авіаційна та артилерійська підготовка. Удари авіації та артилерії завдавалися на всю глибину побудови оборони, після чого піхота та танки йшли в атаку. Недоліком американських і південнокорейських військ була слабка підготовленість до ведення нічних бойових дій.

Війна в Кореї велася в основному класичними способами. Формами воєнних дій обох сторін були наступальні (контрнаступальні) та оборонні операції, битви та бої, і крім того з боку США – систематичні бойові дії авіації та флоту, а також морські десантні операції. Особливістю було те, що окремі частини і з'єднання КНА у тилу противника вели партизанські дії.

5. Узагальнено досвід і виявлено характерні риси та особливості бойового застосування видів збройних сил і родів військ сторін у ході війни. Визначено завдання, які вирішувалися сухопутними військами і їх родами військ, ВПС і ВМС, надано оцінку результатам застосування видів ЗС і родів військ у війні.

На противагу багатьом військовим фахівцям (передусім західним), які наголошують на тому, що головну роль у війні відіграли ВПС США, дисертант доводить, що вирішальна роль у війні належала сухопутним військам сторін, а з

родів військ – стрілецьким і бронетанковим військам та артилерії. Разом з тим не можна применшувати ту роль, яку відіграли ВПС, зокрема США і СРСР, і ВМС США і їх союзників.

6. Надано рекомендації щодо використання дослідженого досвіду в сучасних умовах у галузі воєнної теорії та практики, у Збройних Силах України. Зокрема, вказано напрямки використання цього досвіду в питаннях: зміцнення національної безпеки та оборони країни, розвитку теорії воєнного мистецтва, військового будівництва та визначення ролі видів ЗС і родів військ як складових Збройних Сил України, підготовки офіцерських кадрів. Головну увагу при цьому було приділено конкретним пропозиціям щодо удосконалення способів застосування видів ЗС і родів військ у ході здійснення оборонних і наступальних операцій (бойових дій).

Таким чином, *воєнне мистецтво сторін у війні в Кореї* в основному базувалося на досвіді Другої світової війни. Разом з тим, як показує проведений аналіз, форми і способи воєнних дій в Кореї, по-перше, в ході війни змінювалися та удосконалювалися. По-друге, вони мали свої характерні риси й особливості, які зумовлені низкою факторів. Це, зокрема, поява та застосування нових засобів збройної боротьби, значна перевага однієї із сторін в техніці й озброєнні, а іншої – в людських ресурсах, особливості театру воєнних дій. Звідси й випливала своєрідність дій сторін. Передусім це стосується військ КНА і КНД, в діях яких разом з класичними мали місце й партизанські способи збройної боротьби, що було новим і незвичайним для противника, а тому й ускладнювало виконання ним поставлених бойових завдань.

СПОСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

а) Архівні джерела

1. Архив внешней политики Российской Федерации (АВП РФ). – Ф.1 ДВО. – Оп. 8. – Д. 1. – П. 6.
2. АВП РФ. – Ф. 07. – Оп. 13. – Д. 133; Оп. 13а. – Д.д. 50, 56; Оп. 18. – Д. 6. – П. 1; Оп. 23а. – Д. 257Б. – П. 20; Оп. 26. – Д. 173.
3. АВП РФ. – Ф. 22. – Оп. 4. – Д. 1.
4. АВП РФ. – Ф. 129. – Оп. 34. – Д. 4.
5. Архив Президента Российской Федерации (АП РФ). – Ф. 3. – Оп. 65. – Д.д. 775, 776; Оп. 1. – Д.839.
6. АП РФ. – Ф. 4. – Оп. 1. – Д. 331.
7. АП РФ. – Ф. 45. – Оп. 1. – Д. 346.
8. Российский государственный архив социально-политической истории (РГАСПИ). – Ф. 17. – Оп. 137. – Д. 409.
9. Центральный архив Министерства обороны Российской Федерации (ЦАМО РФ). – Ф. 5. – Оп. 178677. – Д. 1102; Оп. 918795. – Д. 134.
10. ЦАМО РФ. – Ф. 15. – Оп. 178612. – Д. 88.
11. ЦАМО РФ. – Ф. 16А. – Оп. 3139. – Д.д. 125, 157, 188; Оп. 175512. – Д. 1.
12. ЦАМО РФ. – Ф. 33. – Оп. 2665. – Д. 1.
13. ЦАМО РФ. – Ф. 35. – Оп. 173543. – Д. 73.
14. ЦАМО РФ. – Ф. 64 ИАК. – Оп. 173545. – Д. 73; Оп. 174045. – Д.д. 167, 186.
15. Коллекция ЦАМО РФ. – Д.д. 3, 23, 143, 161, 274.

б) Публікації: документи, дисертації, монографії, статті, мемуари, нариси

16. *Аверин В. Я.* Борьба за Тихий океан. Агрессия США и Англии, их противоречия и освободительная борьба народов. – М.: Госполитиздат, 1952.– 672 с.
17. *Александров А.* Была ли воздушная мощь решающей силой в Корее? // Военная мысль. – 1959. – № 12. – С. 83-87.
18. *Американский империализм – злейший враг корейского народа.* – Пхеньян: Изд-во лит. на иностр. языках, 1959. – 47 с.

19. *Американских агрессоров – на скамью подсудимых. Бактериологическая война должна быть прекращена.* – М., 1952. – 30 с.
20. *Аптекер Г.* Внешняя политика США и “холодная война” / Пер. с англ. – М.: Изд-во иностранной литературы, 1963. – 424 с.
21. *Арнольд Д. Р.* Пусанская катастрофа, 1950 г.: Триумф Северной Кореи / / Пламя “холодной войны”: Победы, которых не было / Пер. с англ. – М.: АСТ, ЛЮКС, 2004. – С. 73-109.
22. *Ахалкаци Д. С.* Корейская война (1950-1953) и советско-американские отношения / / Советская внешняя политика в годы “холодной войны” (1945-1985): Новое прочтение / Отв. ред. Л.Н. Нежинский. – М.: Международные отношения, 1995. – С. 191-216.
23. *Бабич В. К.* Авиация в локальных войнах. – М.: Воениздат, 1988. – 207 с.
24. *Багмет Н. С.* Борьба корейского народа за построение социализма (1945-1960 гг.). – К.: Изд-во КГУ им Т.Г. Шевченко, 1960. – 227 с.
25. *Багмет Н. С.* Борьба корейского народа за свободу и независимость своей родины и позиция Советского Союза (1945 – 1954 гг.). Автореф. дисс. канд. ист. наук. – К.: КГУ им. Т.Г. Шевченко, 1956. – 17 с.
26. *Бадах Ю. Г.* Флоты у локальних війнах і збройних конфліктах другої половини ХХ – початку ХХІ століть. – К.: НАОУ, 2003. – 166 с.
27. *Балин И.* Минная опасность (по опыту войны в Корее, 1950-1953 гг.) / / Морской сборник. – 1972. – № 11. – С. 42-47.
28. *Белащенко Т. К.* США: 200 лет – 200 войн. – М.: Воениздат, 1982. – 223 с. (С. 187-192)
29. *Беляев И. И.* Преодоление минно-взрывных заграждений / / Военно-исторический журнал. – 1987. – № 6. – С. 66-72.
30. *Беркутов С.* Влияние опыта локальных войн на строительство вооруженных сил США / / Военно-исторический журнал. – 1984. – № 1. – С. 66-73.
31. *Бирюков Г. Ф., Саксонов В. А.* Артиллерия в локальных войнах / / Военная мысль. – 1979. – № 6. – С. 41-49.

32. *Божедомов Б. А.* Развитие военного искусства в локальных войнах современности (1945-1992 гг.). – М.: ГА ВС, 1992. – 132 с.
33. *Большая Советская энциклопедия.* Второе издание. – Т. 22. – М.: БСЭ, 1953. – С. 582-609.
34. *Борзенко С. А.* Корея в огне: Очерки. – М.: Правда, 1951. – 72 с.
35. *Борзенко С. А.* Народ, отстаивавший свободу. – М.: Правда, 1954. – 344 с.
36. *Васильев А. Э.* и др. Корея в борьбе: Заметки журналистов. – М.: Советский писатель, 1951. – 112 с.
37. *Везерсби К.* Советские цели в Корее, 1945-1950 гг. // Холодная война. Новые подходы, новые документы / Отв. ред. М.М. Наринский. – М.: 1995. – С. 315-333.
38. *Виниченко М.* Что сильнее: воздушно-наземное наступление или наземно-подземная оборона? (Из опыта войны в Корее) // Техника и вооружение. – 2002. – № 7. – С. 39-40. – № 8. – С. 26-31.
39. *Внезапность* в операциях вооруженных сил США / Под ред. М.М. Кирьяна. – М.: Воениздат, 1982. – 328 с. (С. 242-274)
40. *Военная история: Учебник* / И.Е. Крупченко, М.Л. Альтговзен, М.П. Дорофеев и др. – М.: Воениздат, 1984. – 375 с. (С. 336-338)
41. *Военно-блоковая* политика империализма: История и современность / Под ред. П.А. Жилина и Р. Брюля. – М.: Воениздат, 1980. – 454 с.
42. *Воєнне мистецтво в локальних війнах і збройних конфліктах 50-80-х років ХХ століття* / Під загал. Ред. В.Б. Толубка. – К.: НАОУ, 2004. – 184 с. (С.14-39)
43. *Воздушные войны XX века (1945-2000)* / Под общ. ред. Криса Бишопа: Пер. с англ. И.С. Соколова. – Смоленск: Русич, 2003. – 256 с. (С. 82-99)
44. *Война в Корее, 1950-1953.* – СПб.: Полигон, 2003. – 926 с.
45. *Война в Корее 1950-1953* / Н. Томас, П. Эббот: Пер. с англ.– М.: АСТ, Астрель, 2001. – 48 с.
46. *Волкогонов Д. А.* Семь вождей: Галерея лидеров СССР. В 2-х кн. – Кн. 1. – М.: Новости, 1995. – 496 с. (С. 279-304)

47. *Вооруженная борьба народов Азии за свободу и независимость. 1945-1980 /* Отв. ред. А.И. Бабин. – М.: Наука, 1984. – 341 с.
48. *Воробьев И. Н.* Развитие тактики в войнах и вооруженных конфликтах XX века // *Военная мысль.* – 2002. – № 2. – С. 25-40.
49. *Вотинцев Ю. В.* Неизвестные войска исчезнувшей сверхдержавы // *Военно-исторический журнал.* – 1993. – № 8. – С. 54-62.
50. *Гаврилов В. А.* Киссинджер: “Корейская война вовсе не была Кремлевским заговором...” // *Военно-исторический журнал.* – 2001. – № 2. – С. 36-42.
51. *Герман А. А., Сеидов И. А.* Красные дьяволы на 38-й параллели. – К.: Руслана, 1998. – 329 с.
52. *Государства НАТО и военные конфликты: Военно-исторический очерк /* Под ред. П.А. Жилина, Р. Брюля, К. Собчака. – М.: Наука, 1987. – 311 с.
53. *Гриф секретности снят: потери ВС СССР в войнах, боевых действиях и военных конфликтах. Статистическое исследование /* Под общ. ред. Г.Ф. Кривошеева. – М.: Воениздат, 1993. – 403 с.
54. *Доклад Международной женской комиссии по установлению злодеяний американских и лисынмановских войск в Корее V Сессии Исполнительного комитета Международной Демократической Федерации женщин.* – М., 1951. – 20 с.
55. *Доклад Международной научной комиссии по расследованию фактов бактериологической войны в Корее и Китае.* – Б.м., 1952. – 30 с.
56. *Документы о бактериологической войне американских империалистов против корейского и китайского народов.* – М., 1952. – 22 с.
57. *Дольников Г.* Развитие тактики авиации в локальных войнах // *Военно-исторический журнал.* – 1983. – № 12. – С. 34-43.
58. *Доценко В. Д.* Военно-морские силы в локальных войнах // *Военная мысль.* – 1989. – № 5. – С. 22-28.
59. *Доценко В. Д.* Морская блокада в локальных войнах // *Морской сборник.* – 1987. – № 12. – С. 17-21.

60. *Доценко В. Д.* Морские десанты в локальных войнах // Морской сборник. – 1985. – № 10. – С. 17-23.
61. *Доценко В. Д.* Флоты в локальных конфликтах второй половины XX века. – М., СПб.: АСТ, 2001. – 512 с. (С. 9-84)
62. *Дроговоз И. Г.* Необъявленные войны СССР. – Мн.: Харвест, 2004. – 496 с. (С. 17-100)
63. *Дэхуай Пэн.* Мемуары маршала: Пер. с кит. – М.: Воениздат, 1988. – 384 с. (С. 351-358)
64. *Евлахов В. М.* Эволюция способов ведения боя (боевых действий) частями и соединениями воздушно-десантных войск // Военная мысль. – 1997. – № 3. – С. 38-43.
65. *Ефимов Г. П.* Города в локальных войнах // Военная мысль. – 1976. – № 5. – С. 34-46.
66. *Ефремов А. Е.* За ширмой “ограниченных войн”. – М.: Воениздат, 1960. – 84 с.
67. *Империалисты США* развязали войну в Корее. – Пхеньян: Изд-во лит. на иностр. языках, 1993. – 294 с.
68. *История* внешней политики СССР. 1917-1980 гг.: В 2-х тт. / Под ред. А.А. Громыко, Б.Н. Пономарёва. – Т.2 (1945-1985). – М.: Наука, 1981. – 760 с. (С. 148-162, 203-205)
69. *История* военного искусства: Учебник для военных академий Советских Вооружённых Сил / Б.В. Панов, В.Н. Киселёв, И.И. Картавцев и др.– М.: Воениздат, 1984.– 535 с. (С. 506-508)
70. *История* Китая / Под ред. А.В. Меликсетова. – М.: МГУ, 1998. – 732 с.
71. *История* Кореи: С древнейших времен до наших дней: В 2-х тт. – Т.2. – М.: Наука, 1974. – 480 с. (С. 223-244)
72. *История* международных отношений и внешней политики СССР. 1917-1987: В 3-х тт. – Т. 2 (1945-1970). – М.: Международные отношения, 1987. – 435 с. (С. 139-154)

73. *Ким Г. Ф.* Борьба корейского народа за мир, национальное единство и демократию. – М.: Госполитиздат, 1957. – 160 с.
74. *Ким Г. Ф.* Великая освободительная война корейского народа // *Корейская Народно-Демократическая Республика.* – М., 1954. – С. 397-441.
75. *Ким Г. Ф.* Корейская Народно-Демократическая Республика: Исторический очерк // *Большая Советская энциклопедия.* Третье издание. – Т. 13. – М.: “СЭ”, 1973. – С. 154-157.
76. *Ким Ир Сен.* Великая освободительная война корейского народа за свободу и независимость. – Пхеньян, 1951. – 198 с.
77. *Киссинджер Г.* Дипломатия / Пер. с англ. Послесл. Г.А. Арбатова. – М.: Ладомир, 1997. – 848 с. (С. 426-443)
78. *Ковалев А. В.* Политика США и Японии на Корейском полуострове. – М.: Наука, 1990. – 216 с.
79. *Кожин А. И.* Борющаяся Корея: Из дневника журналиста. – М.: Воениздат, 1952. – 142 с.
80. *Кожин А. И.* Корея в дни войны: Из дневника журналиста. – М.: Молодая гвардия, 1952. – 223 с.
81. *Козлов Е.* ВДВ в локальных войнах // *Армейский сборник.* – 1997. – № 8. – С. 88-91.
82. *Константинов В.* Влияние опыта локальных войн на развитие техники и вооружения ВМС (по материалам иностранной печати) // *Военная мысль.* – 1989. – № 9. – С. 35-41.
83. *Корейская война 1950-53* // *Советская военная энциклопедия.* В 8-ми тт. – Т. 4. – М.: Воениздат, 1977. – С. 357-360.
84. *Корейская Народно-Демократическая Республика (1948-1958).* – Пхеньян: Изд-во лит. на иностр. языках, 1958. – 270 с.
85. *Корея борется.* Повести, рассказы, очерки. – М.: Изд-во иностранной литературы, 1952. – 155 с.
86. *Корея: История и экономика.* – М.: Изд-во восточной литературы, 1958. – 236 с.

87. *Корея: Север и Юг* / Ред. кол.: Ф.И. Шабшина (отв. ред.) и др. – М.: Наука, 1965. – 263 с.
88. *Коровин Е. А.* Чудовищные злодеяния американских агрессоров в Корее. – М.: Знание, 1952. – 24 с.
89. *Котунов А.* Опыт использования морских сил в войне в Корее 1950-1953 гг. – Л.: ВМА им. А.А. Гречко, 1968.
90. *Кравцов И.* Агрессия американского империализма в Корее (1945-1951 гг.). – М.: Госполитиздат, 1951. – 440 с.
91. *Кравченко Ю.* Резерв морской пехоты США (опыт истории и современность) // Зарубежное военное обозрение. – 1994. – № 5. – С. 49-56.
92. *Крылов Л., Тенсуркаев Ю.* Боевые эпизоды Корейской войны. Три из тысяч / Мир авиации. – 1997. – № 1.
93. *Крылов Л., Тенсуркаев Ю.* Хроника потерь истребительной элиты // Мир авиации. – 1996. – № 1. – С. 18-23.
94. *Кэгл М., Мэнсон Ф.* Морская война в Корее / Сокр. пер. с англ. – М.: Воениздат, 1962. – 384 с.
95. *Ланцов В.* Из опыта боевых действий военно-морских сил США в Корее // Военная мысль. – 1955. – № 12. – С. 68-71.
96. *Ларионов В. В., Усиков А. В.* Координация действий вооруженных сил империалистических государств в локальных войнах // Военная мысль. – 1988. – № 1. – С. 22-33.
97. *Ледовский А. М.* Китайская политика США и советская дипломатия. 1942-1954. – М.: Наука, 1985. – 287 с.
98. *Ли В.* Загадочная война // Международная жизнь. – 2000. – № 10. – С. 87-92.
99. *Ли Э.* Воздушная мощь / Пер. с англ. Под ред. Н.В. Чистякова. – М.: Изд-во иностр. лит., 1958. – 266 с.
100. *Листвинов Ю. Н.* Обычное оружие в ядерном веке: Американские концепции ведения локальных войн. – М.: Международные отношения, 1975. – 144 с.
101. *Лобов Г. А.* В небе Северной Кореи // Авиация и космонавтика. – 1990. – №№ 10, 11, 12. – 1991. – №№ 1-5.

102. *Лобов С.* Применение сил флота в боевых действиях сухопутных войск // Военная мысль. – 1974. – № 5. – С. 40-50.
103. *Локальные войны: История и современность* / Под ред. И.Е. Шаврова. – М.: Воениздат, 1981. – 304 с. (С. 108-116).
104. *Лосик О.* Локальные войны и военное искусство // Военная мысль. – 1981. – № 6. – С. 23-34.
105. *Людские* потери в конфликтах, кризисах, войнах в 1945-1997 годах // Зарубежное военное обозрение. – 2004. – № 9. – С. 21-24.
106. *Мазуров В. М.* Южная Корея и США (1950-1970 годы). – М.: Наука, 1971. – 268 с. (С. 12-62)
107. *Мацкевич В. В.* Ненормативная лексика – «грозное оружие» советских летчиков // Военно-исторический архив. – 2003. – № 9. – С. 155-159.
108. *Мацкевич В. В.* Патриотизм в авионике времен Корейской войны // Военно-исторический архив. – 2003. – № 5. – С. 143-159.
109. *Мацкевич В. В.* У истоков воздушной радиолокационной войны // Военно-исторический архив. – 2003. – № 12. – С. 44-61.
110. *Мацуленко В. А.* Война в Корее (К 20-летию начала Отечественной освободительной войны корейского народа) // Военно-исторический журнал. – 1970. – № 6. – С. 31-47.
111. *Мацуленко В. А.* Война в Корее (Летняя кампания 1950 года) // Военно-исторический журнал. – 1975. – № 6. – С. 55-70.
112. *Мацуленко В. А.* Война в Корее (Зимне-весенняя кампания 1950-1951 гг.) // Военно-исторический журнал. – 1976. – № 4. – С. 47-60.
113. *Мацуленко В.* Локальные войны империализма (1946-1968 гг.) // Военно-исторический журнал. – 1968. – № 9. – С. 36-51.
114. *Мацуленко В.* О внезапности в локальных войнах // Военно-исторический журнал. – 1979. – № 4. – С. 54-65.
115. *Мацуленко В.* О некоторых вопросах управления войсками в локальных войнах // Военно-исторический журнал. – 1980. – № 3. – С. 52-63.

116. *Международные* отношения на дальнем Востоке в послевоенные годы. В 2-х тт. – Т.1 (1945-1957 годы) / Ред. коллегия: Е.Г. Жуков и др. – М.: Мысль, 1978. – 279 с.
117. *Международные* отношения после Второй мировой войны: В 3-х тт./ Глав. ред.: Н.Н. Иноземцев и др. – Т. 2 (1950-1955 гг.) / Ред. А.А. Лаврищев и Д.Т. Томашевский. – М.: Политиздат, 1963. – 744 с.
118. *Мейер Г.* Последняя иллюзия. – М.: Изд-во иностр. лит., 1955. – 451 с.
119. *Мельников Е.* Корейская война 1950-1953 гг. Размышления о причинах конфликта и его действующих лицах // *Международная жизнь*. – 1995. – № 8. – С. 87-93.
120. *Миллер Д.* Коммандос: Формирование, подготовка, выдающиеся операции спецподразделений. – Мн.: Харвест, 1998. – 512 с. (С.159-161, 252)
121. *Митин В.* Они сражались за мир. Люди героической Кореи. – М.: Изд-во ДОСААФ, 1954. – 88 с.
122. *Монтросс Л., Кэнзона Н.* Иньчхонь-Сеульская операция / Пер. с англ. – М.: Изд-во иностр. лит., 1959. – 346 с.
123. *Набока Е. М.* Натовские ястребы в прицеле сталинских соколов. Советские летчики на защите неба Китая и Кореи (1950-1951). – Краснодар: Советская Кубань, 1999.
124. *Навойцев П.* Действия ВМС против берега (по опыту локальных войн и военных конфликтов) // *Военно-исторический журнал*. – 1984. – № 8. – С. 47-52.
125. *Назаров А. В., Летуновский Г. М.* Танковые войска в локальных войнах // *Военная мысль*. – 1977. – № 12. – С. 53-61.
126. *Нехонов Г.* Из опыта боевых действий китайских народных добровольцев в Корею 1950-1953 годов // *Военная мысль*. – 1960. – № 3. – С. 68-72.
127. *Никитин Н.* Некоторые оперативно-тактические уроки локальных войн империализма // *Военно-исторический журнал*. – 1978. – № 12. – С. 60-66.
128. *Николаев К.* Военно-морской флот в локальных войнах // *Военная мысль*. – 1969. – № 3. – С. 71-78.

129. *Никольский М.* Танки в Корее // Техника и вооружение. – 2002. – № 1. – С. 17-23; № 3. – С. 29-33; № 4. – С. 30-34; № 5. – С. 30-36.
130. *Нихамин В. П.* Документы, разоблачающие подготовку американской агрессии в Корее. Краткие сообщения Ин-та востоковедения АН СССР. – Вып. VI. – 1952. – С. 70-82.
131. *О преступных действиях агрессивных войск американского империализма в Корее.* – Пхеньян: Изд-во лит. на иностр. языках, 1970. – 115 с.
132. *Овсянникова М. Д.* Злодеяния американско-английских интервентов в Корее. – М.: Правда, 1951. – 24 с.
133. *Орлов А. С., Гаврилов В. А.* Долгое эхо корейской войны // Независимое военное обозрение. – 2001. – № 38. – С.5.
134. *Орлов А. С., Гаврилов В. А.* Тайны Корейской войны. – М.: Вече, 2003. – 400 с.
135. *Орлов А. С.* Советская авиация в Корейской войне 1950-1953 гг. // Новая и новейшая история. – 1998. – № 4. – С. 121-146.
136. *Освобождение Кореи: Воспоминания и статьи.* – М.: Наука, 1976. – 336 с.
137. *Осгуд Р. Э.* Ограниченная война / Пер. с англ. – М.: Воениздат, 1960. – 384 с.
138. *Очерки по истории освободительной борьбы корейского народа.* Пер. с корейского. – М.: Изд-во иностр. лит., 1953. – 324 с.
139. *Пак Дон Дин.* Заключение перемирия в Корее и его историческое значение. Автореф. дисс. канд. ист. наук. – К.: КГУ им Т.Г. Шевченко, 1959. – 18 с.
140. *Пак М. Н.* Как готовилась американская агрессия в Корее. – М.: Правда, 1951. – 32 с.
141. *Первенцев А.* В Корее. – М.: Советский писатель, 1950. – 83 с.
142. *Перов Л.* Американская агрессия в Корее. – М.: Госполитиздат, 1951. – 116 с.
143. *Петухов В. И.* У истоков борьбы за единство и независимость Кореи. – М.: Наука, 1987. – 239 с.
144. *Пигулевская Б.* Корейский народ в борьбе за независимость и демократию. – М.: Изд-во АН СССР, 1952. – 360 с.

145. *Пигулевская Б.* Корейский народ в борьбе против империалистических агрессоров // Углубление кризиса колониальной системы империализма после второй мировой войны. – М.: Изд-во АН СССР, 1953. – С. 126-206.
146. *Пилявець Р. І., Романенко Р. В.* Воєнне мистецтво у війні в Кореї (1950-1953 рр.) // Локальні війни сучасності. Збірник наук. статей. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2004. – С. 79-97.
147. *Пилявець Р. І., Романенко Р. В.* Воєнні дії сторін у ході перших трьох періодів війни в Кореї (25 червня 1950 р. - 9 липня 1951 р.) // Воєнна історія. – 2004. – № 1-2. – С.
148. *Пилявець Р. І., Швець В. М.* Війна в Кореї (1950-1953): причини, результати і наслідки // Воєнна історія. – 2003. – № 1. – С. 108-118.
149. *Плешаков А.* Военные действия в Корее // Новое время. – 1952. – № 3. – С. 11-14.
150. *Плотников Г. К.* Контрнаступление и общее наступление войск корейской Народной армии на первом этапе войны: Автореф. дисс. канд. ист. наук. – М., 1963. – 18 с.
151. *Политика США в странах Дальнего Востока (Япония, Южная Корея)* / Отв. ред. Г.Л. Бондаревский и др. – М.: Наука, 1964. – 326 с.
152. *Поповнин В. И.* Военное искусство в локальных войнах современности: Материалы к курсу военной истории. – К.: КВОКУ, 1985. – 64 с. (С.15-23)
153. *50 лет с начала Корейской войны* // Зарубежное военное обозрение. – 2000. – № 6. – С. 62-63.
154. *Рибак М. І., Бадах Ю. Г.* Воєнне мистецтво в локальних війнах після другої світової війни. – К.: Вид. НАОУ. – 2000. – 133 с. (С.25-27)
155. *Риджуэй М.* Солдат / Пер. с англ. – М.: Воениздат, 1958. – 340 с. (С.212-240)
156. *Роговенко С. Б., Шпанко М. А.* Важливі питання коаліційного управління збройною боротьбою за досвідом війни в Кореї (1950-1953 рр.) // Воєнні конфлікти сучасності. Збірник наукових статей. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2004. – С. 32-39.

157. *Рогоза С. Л., Ачкасов Н. Б.* Засекреченные войны. – М.: АСТ; СПб.: Полигон, 2004. – 558 с. (С. 32-72)
158. *Романенко Р. В.* Особливості дій і воєнного мистецтва сторін у ході останнього періоду війни в Кореї (10 липня 1951 р. – 27 липня 1953 р.) // Труды академії. – Вип. 56. – К.: НАОУ, 2004. – С.
159. *Ромашкин П. С.* Чудовищные преступления американских агрессоров в Корее. – М.: Госполитиздат, 1953. – 207 с.
160. *Россия и СССР в войнах XX века: Потери Вооружённых Сил: Статистическое исследование / Под общ. ред. Г.Ф. Кривошеева.* – М.: Олма-пресс, 2001.– 608 с. (С.523-525)
161. *Россия (СССР) в локальных войнах и вооруженных конфликтах второй половины XX века / Под ред. В.А. Золотарёва.* – М.: ИВИ МО РФ, Кучково поле, Полиграфресурсы. – 574 с. (С. 62-77, 221, 243-244, 274, 358-359, 481)
162. *Самые любимые. Рассказы и очерки китайских писателей о китайских народных добровольцах в Корее / Предисловие и редакция В.В. Юрзанова.* – М.: Воениздат, 1957. – 303 с.
163. *Сеидов И.* Корейский счет талалихинцев // *Авиация и время.* – 1995. – № 6. – С. 38-40.
164. *Семенов Г. Г.* Три года в Пекине. Записки военного советника. 2-е изд., доп. – М.: Наука, 1980. – 424 с.
165. *Семенов Н.* Тенденции применения морских десантов // *Военная мысль.* – 1974. – № 1. – С. 39-50.
166. *Смит Д. О.* Военная доктрина США: Исследование и оценка / Пер. с англ. – М.: Изд-во иностранной литературы, 1956. – 272 с.
167. *Советская военная энциклопедия: В 8-ми тт. – Т.4. – М.: Воениздат, 1977. – С. 357-365.*
168. *Соколов Б. Г.* Сто великих войн. – М.: Вече, 2001. – 544 с. (С.513-515)
169. *Сражающаяся Корея.* – М.: Военно-морское изд-во, 1951. – 73 с.
170. *Стоун И.* Закулисная история войны в Корее / Пер. с англ. – М.: Изд-во иностранной литературы, 1953. – 359 с.

171. *Сталбо К.* Военно-морские силы в локальных войнах // Морской сборник. – 1976. – № 9. – С. 23-29.
172. *Стьюк У.* Корейская война / Пер. с англ. – М.: АСТ, 2002. – 732 с.
173. *Стюарт Дж.* Воздушная мощь – решающая сила в Корее / Пер. с англ. – М.: Изд-во иностранной литературы, 1959. – 285 с.
174. *Тавров Г.* Преступная война американских империалистов против корейского народа // Труды ин-та права. – 1951. – Вып. 1. – С. 85-111.
175. *Ткаченко А. Т.* Героическая Корея. – М.: Правда, 1953. – 224 с.
176. *Толченов М. П.* Вооруженная борьба корейского народа за свою свободу и независимость: Обзор военных действий. Июнь 1950 г. – июнь 1952 г. – М.: Воениздат, 1952. – 112 с.
177. *Торкунов А. В.* Загадочная война: корейский конфликт 1950-1953 годов. – М.: РОССПЭН, 2000. – 312 с.
178. *Тэнстолл Дж.* Я воевал в Корее / Пер. англ. – М.: Воениздат, 1960.
179. *Уинтингтон А., Бэрчетт У.* Отъявленное вероломство: О политике США в период заключения перемирия в Корее / Пер. с англ. Вступ. статья И.М. Ланицкого. – М.: Изд-во иностр. лит., 1955. – 288 с.
180. *Усиков А.В.* Морские десанты в локальных войнах // Военная мысль. – 1986. – № 4. – С. 22-32.
181. *Усиков А.В.* Морская и воздушная блокада в локальных войнах // Военная мысль. – 1989. – № 2. – С. 21-28.
182. *Участие СССР в Корейской войне (новые документы) / Публ. Ю.Н. Семина и С.Н. Рубана // Вопросы истории. – 1994. – № 11. – С. 3-20. – № 12. – С. 30-45.*
183. *Фарж И.* Свидетельство о Китае и Корее: Рассказ очевидца о варварских действиях американских агрессоров, развязавших бактериологическую войну. – М.: Изд-во иностр. лит., 1952. – 128 с.
184. *Хэмpton Э. М.* Воздушная мощь – сила мировой политики в глобальной войне // Военно-воздушные силы в современной войне (по иностранным взглядам) / Под ред. П.Ф. Березина. – М.: Воениздат, 1957. – С. 14-24.

185. *Чечин А. А., Окалелов Н. Н.* Корейский дебют «Скайрейдера» // *Авиация и время*. – 1995. – № 6. – С. 34-35.
186. *Шабшина Ф.И.* Очерки новейшей истории Кореи (1945-1953). – М.: Госполитиздат, 1958. – 307 с. (С. 219-269)
187. *Шиповалов В.П.* Борьба с танками // *Военно-исторический журнал*. – 1986. – № 9. – С. 41-47.
188. *Эйдель Ю.* Использование подземных сооружений // *Военный вестник*. – 1979. – № 5. – С. 75-76.
189. *Юрзанов В.В.* В героической Корее: Записки советского журналиста. – М.: Воениздат, 1958. – 164 с.
190. *Acheson D.* Present at the Creation: My Years in the State Department. – N.Y.: Norton, 1969.
191. *Acheson D.* The Korean War. – N.Y., 1971.
192. *Adenauer K.* Memoirs 1945-1953. Translated by Beate Ruhmyon Oppen. – L.: Weidenfeld and Nicolson, 1966.
193. *Alapatt G. K.* The Legal Implications of the Repatriation of War Prisoners in Relation to the Korean Armistice and in View of the Division of Korea: Ph.D. diss. – St. Louis University, 1958.
194. *Ambrose S. E.* Eisenhower. Vol. 2: The President. – N.Y.: Simon and Schuster, 1984.
195. *Anders R. M.* The Atomic Bomb and the Korean War: Gordon Dean and the Issue of Civilian Military Control // *Military Affairs* 52 (January 1988): 1-6.
196. *Appleman R. E.* Disaster in Korea: The Chinese Confront MacArthur. – College Station: Texas A&M University Press, 1989.
197. *Appleman R. E.* East of Chosin: Entrapment and Breakout in Korea, 1950. – College Station: Texas A & M University Press, 1987.
198. *Appleman R. E.* Ridgway Duels for Korea. – College Station: Texas A&M University Press, 1990.
199. *Appleman R. E.* South to the Naktong, North to the Yalu. (June – November 1950). – Wash., 1961.

200. *Bailey S. D.* The Korean Armistice. – N.Y.: St. Martin's, 1992.
201. *Berger K.* The Korean Knot. A Military, Political History. – Philadelphia, University Pennsylvania Press, 1957.
202. *Bernstein B. J.* Truman's Secret Thoughts on Ending the Korean War // Foreign Service Journal 57 (November 1980): 31-33, 44.
203. *Blair C.* The Forgotten War: America in Korea, 1950-1953. – N.Y.: Times Books, 1987.
204. *Bonwetsch B.* and *Kuhfus P. M.* Die Sowjetunion, China und Der Koreakrieg // Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte 33 (January 1985): c. 28-87.
205. *Brands H.W.* Cold Warriors: Eisenhower's Generation and American Foreign Policy. – N.Y.: Columbia University Press, 1988.
206. *Brzezinski Z.* The Soviet Bloc, Unity and Conflict. Rev. and enlarged ed. – Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1967.
207. *Bueschel R. M.* Communist Chinese Air Power. – N.Y.: Praeger, 1968.
208. *Caridi R. J.* The Korean War and American Politics: The Republican Party as a Case Study. – Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1968.
209. *Chang C.* Third Force in China. – N.Y.: Bookman, 1952.
210. *Chang G. H.* Friends and Enemies: The United States, China, and the Soviet Union, 1948-1972. Stanford, Calif.: Stanford University Press, 1990.
211. *Chen J.* The Sino-Soviet Alliance and China's Entry into the Korean War. Paper presented at a Workshop on Chinese Foreign Policy, Michigan State University, October 1991.
212. *Chen J.* China's Road to the Korean War: The Making of Sino-American Confrontation, 1948-1950. – Forthcoming, Columbia University Press.
213. *Chen J.* China's Strategies to End the Korean War. Paper presented at the annual meeting of the Association of Asian Studies, Boston, March 1994.
214. *Chen J.* China's Changing Aims during the Korean War, 1950-1951 // The Journal of American East Asian Relations 1 (Spring 1992): 8-41.

215. *Christensen T.* Threats, Assurances, and the Last Chance for Peace: The Lessons of Mao's Korean War Telegrams // *International Security* 17 (Summer 1992), 122-154.
216. *Clark M. W.* From the Danube to the Yalu. – N.Y.: Harper and Brothers, 1954.
217. *Cohen W. I.* Conversations with Chinese Friends: Zhou Enlai's Associates Reflect on Chinese-American Relations in the 1940s and the Korean War // *Diplomatic History* 11 (Summer 1987): 286-292.
218. *Collins J. L.* War in Peacetime: The History and Lessons of Korea. – Boston: Houghton Mifflin, 1969.
219. *Condit D. M.* History of the Office of the Secretary of Defense. Vol. 2: The Test of War, 1950-1953. – Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1988.
220. *Christopher A.* and *Gordievsky O.* KGB: The Inside Story. – N.Y.: Harper Collins, 1990.
221. *Cumings B.* The Origins of the Korean War. Vol. 1: Liberation and the Emergence of Separate Regimes. – Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1981.
222. *Cumings B.* The Origins of the Korean War. Vol. 2: The Roaring of the Cataract. 1947-1950. – Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1990.
223. *Cumings B.*, ed. Child of Conflict: The Korean-American Relationship, 1943-1953. – Seattle: University of Washington Press, 1983.
224. *Cumings B.* and *Halliday J.* Korea: The Unknown War. – L.: Viking, 1988.
225. *Dayal Sh.* India's Role in the Korean Question. – Delhi: S. Chaud, 1959.
226. *Dingman R.* Atomic Diplomacy during the Korean War // *International Security* 13 (Winter 1988/89): 61-89.
227. *Domes J.* Peng Te-huai: The Man and the Image. – Stanford, Calif.: Stanford University Press, 1985.
228. *Donovan R. J.* Tumultuous Years: The Presidency of Harry S. Truman, 1949-1953. – N.Y.: Norton, 1982.
229. *Eden A.* Memoirs: The Reckoning. – Boston: Houghton Mifflin, 1963.
230. *Eden A.* Memoirs: Full Circle. – Boston: Houghton Mifflin, 1960.

231. *Egan J. B.* The Struggle for the Soul of Faust: Ph.D. diss. – University of Connecticut, 1985.
232. *Eisenhower D. D.* The White House Years. Vol. 1: Mandate for Change, 1952-1956. – Garden City, N.Y.: Doubleday, 1963.
233. *Farrar P.* Britain's Proposal for a Buffer Zone South of the Yalu in Novetnhe, 1950 // *Journal of Contemporary History* 18 (1983): 327-351.
234. *Farrar-Hockley A.* The British Part in the Korean War. Vol. 1: A Distant Obligation. – L.: Her Majesty's Stationary Office, 1990.
235. *Fehrenbach T. R.* This Kind of War. – N.Y.: Macmillan, 1963.
236. *Foot R.* The Wrong War: American Policy and the Dimensions of the Korean Conflict, 1950-1953. – Ithaca, N.Y.: Cornell University Press, 1985.
237. *Foot R.* Anglo-American Relations in the Korean Crisis: The British Effort to Avert an Expanded War, December 1950 - January 1951 // *Diplomatic History* 10 (Winter 1986), 43-57.
238. *Foot R.* Nuclear Coercion and the Ending of the Korean Conflict // *International Security* 13 (Winter 1988/89): 99-112.
239. *Foot R.* A Substitute for Victory: The Politics of Peacemaking at the Korean Armistice Talks // Ithaca, N.Y.: Cornell University Press, 1990.
240. *Futrell R. F.* The United States Air Force in Korea. – N.Y.: Duell, Sloan and Pearce, 1961.
241. *Garthoff R.*, ed. Sino-Soviet Military Relations. – N.Y.: Praeger, 1966.
242. *George A. L.* American Policy-Making and the North Korean Aggression // *World Politics* 7 (January 1955): 209-232.
243. *George A. L.* The Chinese Communist Army in Action: The Korean War and Its Aftermath. – New York: Columbia University Press, 1967.
244. *Goldhammer H.* The Korean Armistice Conference. – Santa Monica, Calif.: The Rand Corporation, 1951.
245. *Goncharov S., Lewis J.W. and Xue Litai.* Uncertain Partners: Stalin, Mao, and the Korean War. – Stanford, Calif.: Stanford University Press, 1993.

246. *Gordenker L.* The United Nations and the Peaceful Unification of Korea: The Politics of Field Operations. The Hague: Marinus Nijhoff, 1959.
247. *Goulden J.* Korea: The Untold Story of the War. – N.Y.: Times Books, 1982.
248. *Griffith S. B., II.* The Chinese People's Liberation Army. – N.Y.: McGraw-Hill, 1967.
249. *Gromyko A.* Memories. – L.: Hutchinson, 1989.
250. *Gugeler R. A.* Combat Actions in Korea. – Wash., D.C.: Combat Forces Press, 1954.
251. *Hammel E. M.* Chosin. N.Y.: Vanguard, 1981.
252. *Hao Yufan and Zhai Zhihai.* China's Decision to Enter the Korean War: History Revisited // *China Quarterly* 121 (March 1990): 94-115.
253. *Harding H. and Yuan Ming,* eds. Sino-American Relations. 1945-1955: A Joint Reassessment of a Critical Decade. – Wilmington, Del.: Scholarly Resources, 1989.
254. *Hastings M.* The Korean War. – N.Y.: Simon and Schuster, 1987.
255. *Heinl R. D., Jr.* Victory at High Tide: The Inchon-Seoul Campaigns. – Philadelphia: Lippincott, 1968.
256. *Heller F. H.,* ed. The Korean War: A 25-Year Perspective. – Lawrence: Regents of Kansas Press, 1977.
257. *Henderson G.* Korea: The Politics of the Vortex. – Cambridge, Mass.: Harvard University press, 1968.
258. *Hickey M.* The Korean War: the West confronts communism. The Overlook Press. – Woodstock & N.Y., 1999.
259. *Hoyt E. P.* The Bloody Road to Panmunjom. – N.Y.: Stein and Day, 1985.
260. *Huang Chen-Hsia.* The Chinese High Command: A History of Communist Military Politics, 1927-1971. – New York: Praeger, 1973.
261. *Hunt M. H.* Beijing and the Korean Crisis, June 1950 - June 1951 // *Political Science Quarterly* 107 (Fall 1992): 453-478.
262. *Hwang In Kwang.* The 1953 U.S. Initiative for Korean Neutralization // *Korea and World Affairs* 9,10 (Winter 1986): 798-826.

263. *Ismay L.* NATO: The First Five Years, 1949-1954. The Netherlands: Oosch-Utrecht, 1956.
264. *James D. C.* The Years of MacArthur. 3 vols. – Boston: Houghton Mifflin, 1967-1985.
265. *Jansen G. H.* Nonalignment and the American States. – N.Y.: Fraeger 1966.
266. *Jervis R.* The Impact of the Korean War on the Cold War // Journal of Conflict Resolution 24 (December 1980): p. 563-592.
267. *Jia Qing-Guo.* Unmaterialized Rapprochement: Sino-American Relations in the Mid-1950s: Ph.D. diss. – Cornell University, 1988.
268. *Jian Chen.* The Sino-Soviet Alliance and China's Entry into the Korean War. – 1991.
269. *Joy Ch. T.* My Battle Inside the Korea Truce Tent // Collier's 130 (16, 23, and 30 August 1952): 36-43 passim, 26-31 passim, and 70-73, respectively.
270. *Joy Ch. T.* How Communists Negotiate. – N.Y.: Macmillan, 1955.
271. *Joy Ch. T.* Negotiating while Fighting: The Diary of Admiral Turner C. Joy at the Korean Armistice Conference. Edited and with an introduction by Allan E. Goodman. – Stanford, Calif.: Hoover Institution Press, 1978.
272. *Kaplan L. S.* The United States and NATO: The Formative Years. – Lexington: University of Kentucky Press, 1984.
273. *Katzenbach E. L., Jr., and Hanrahan G. Z.* The Revolutionary Strategy of Mao Tse-tung // Modern Guerrilla Warfare, ed. Franklin Mark Osanka (New York: Free Press, 1962), 131-146.
274. *Kaufman B. I.* The Korean War: Challenges in Crisis, Credibility, and Command. – N.Y.: Temple University Press, 1986.
275. *Keefer E. C.* President Dwight D. Eisenhower and the End of the Korean War // Diplomatic History 10 (Summer 1986): 267-289.
276. *Keefer E. C.* The Truman Administration and the South Korean Political Crisis of 1952: Democracy's Failure? // Pacific Historical Review 60 (May 1991): 145-168.
277. *Kennan G. F.* Memoirs (1950-1963). – Boston: Little, Brown, 1972.

278. *Khong Yen Foon*. Analogies at War: Korea, Munich, Dien Bien Phil, and the Vietnam Decisions of 1965. – Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1992.
279. *Khrushchev N.* Khrushchev Remembers. Introduction, commentary, and notes by Edward Crankshaw. Translated and edited by Strobe Talbott. – Boston: Little, Brown, 1970.
280. *Khrushchev N.* Khrushchev Remembers: The Last Testament. Translated and edited by Strobe Talbott. – Boston: Little, Brown, 1974.
281. *Khrushchev N.* Khrushchev Remembers: The Glasnost Tapes. Foreword by Strobe Talbott. Translated and edited by Jen-old L. Schecter, with Vyacheslav V. Luchkov. – Boston: Little, Brown, 1990.
282. *Kim Ch.* The Truth about the Korean War: Testimony 40 Years Later. – Seoul: Eulyoo, 1991.
283. *Kim Ch.* and *Matray J. I.*, eds. Korea and the Cold War: Division, Destruction, and Disarmament. – Claremont, Calif.: Regina Books, 1993.
284. *Kim Chum-Kon.* The Korean War. – Seoul, 1973.
285. *Kim Dong-Soo.* U.S.-South Korea Relations in 1953-1954: A Study of Patron Client State Relationship: Ph.D. diss. – University of Connecticut, 1985.
286. *Kim J. A.* Divided Korea: The politics of Development, 1945-1972. – Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1973.
287. *Kolodziej E. A.* The Uncommon Defense and Congress, 1945-1963. – Columbia: Ohio State University Press, 1966.
288. *LaFeber W.* America, Russia and the Cold War, 1945-1972. – N.Y., 1972.
289. *Leary W. M.* Perilous Missions: Civil Air Transport and CIA Covert Operations in Asia. – Tuscaloosa: University of Alabama Press, 1984.
290. *Lee Chae-Jin*, ed. The Korean War: 40-Year Perspectives. – Claremont, Calif.: The Keck Center for International and Strategic Studies, 1991.
291. *Lee Chong-sik.* The Politics of Korean Nationalism. – Los Angeles: University of California Press, 1963.
292. *Lee Chong-sik* and *Scalapino R.* Communism in Korea. 1 vols. – Los Angeles: University of California Press, 1972.

293. *Leffler M. P.* A Preponderance of Power: National Security, the Truman Administration, and the Cold War. – Stanford, Calif.: Stanford University Press, 1992.
294. *Letteney R. L.* Foreign Policy Factionalism Under Stalin, 1949-1950: Ph.D. diss. – The Johns Hopkins University, 1971.
295. *Li Xiaobing, Wang Xi and Chen Jian.* Mao's Dispatch of Chinese Troops to Korea: Forty-Six Telegrams, July-October 1950 / / Chinese. *Historians* 5 (Spring 1992): 63-86.
296. *Lie Trygve.* In the Cause of Peace: Seven Years with the United Nations. – N.Y.: Macmillan, 1954.
297. *Lim Un.* The Founding of a Dynasty in North Korea – An Authentic Biography of Kim Il-sung. – Tokyo: Jiyusha, 1982.
298. *Liu Shao-ch'i.* Collected Works of Liu Shao-ch'i, 1945-1967. – Hong Kong: Union Research Institute, 1969.
299. *Lodge H. C.* The Storm Has Many Eyes: A Personal Narrative. – N.Y.: Norton, 1973.
300. *Lowe P.* The Origins of the Korean War. – London: Longman, 1986.
301. *Luard E.* A History of the United Nations. Vol. 1: The Years of Western Domination, 1945-1955. – New York: St. Martin's, 1982.
302. *MacArthur D.* Reminiscences. – N.Y.: McGraw-Hill, 1964.
303. *McCoy D. R.* The Presidency of Harry S. Truman. – Lawrence: University Press of Kansas, 1984.
304. *McCullough D.* Truman. – N.Y.: Simon and Schuster, 1992.
305. *McGibbon I. A.* New Zealand and the Korean War. – N.Y.: Oxford University Press, 1992.
306. *McGlothlen Ronald.* Controlling the Waves: Dean Acheson and U.S. Foreign Policy in Asia. – N.Y.: Norton, 1993.
307. *Mann R.* From Korean Truce to World Peace. – N.Y., 1953.
308. *Mao Tse-tung.* Selected Works of Mao Tse-tung. Vols. 1-5. Peking: Foreign Languages Press, 1961-1977.
309. *Marshall S.L.A.* The River and the Gauntlet. – N.Y.: William Morrow, 1953.

310. *Matray J. I.* Truman's Plan for Victory: National Self-Determination and the Thirty-Eighth Parallel Decision in Korea // *Journal of American History* 66 (September 1979): 314-333.
311. *Matray J. I.* The Reluctant Crusade: American Foreign Policy in Korea, 1941-1950 // Honolulu: University of Hawaii Press, 1985.
312. *May E. R.* Lessons of the Pact: The Use and Misuse of History in American Foreign Policy. – N.Y.: Oxford University Press, 1973.
313. *Merrill J.* Korea: The Peninsular Origins of the War. – Newtek: University of Delaware Press, 1989.
314. *Millett A.R.* Korea, 1950-1953 // *Colling B.F.* (ed.). Case Studies in the Development of Close Air Support. – Wash., 1990.
315. *Monnet J.* Memoirs. – Garden City, N.Y.: Doubleday, 1978.
316. *Moraes F.* Report on Mao's China. – N.Y.: Macmillan, 1954.
317. *Morris W. G.* The Korean Trusteeship, 1941-1947: The United States, Russia, and the Cold War: Ph.D. diss. – University of Texas at Austin, 1975.
318. *Myers S. M.* and *Bradbury W. C.* The Political Behavior of Korean and Chinese Prisoners of War in the Korean Conflict: A Historical Analysis // Technical Rpt. No. 50, Human Resources Research Office, George Washington University, August 1958.
319. *Newhouse J.* The Nuclear Age. From Hiroshima to Star Wars. – L., 1989.
320. *Noble H. J.* Embassy at War. Edited, annotated, and with an introduction by Frank Baldwin. – Seattle: University of Washington Press, 1975.
321. *Oliver R. T.* Syngman Rhee and American Involvement in Korea, 1942-1960. – Seoul: Panmun Books, 1978.
322. *O'Neill R.* Australia in the Korean War, 1950-1953. Vol. 1: Strategy and Diplomacy. – Canberra: Australian Government Publishing Service, 1981. Vol. 2. Combat Operation. – Canberra: Australian Government Publishing Service, 1985.
323. *Ovendale R.* The English-Speaking Alliance: Britain, the United States, the Dominions and the Cold War, 1945-1951. – L.: Alien and Unwin, 1985.

324. *Paddock A. H., Jr.* Psychological and Unconventional Warfare, 1941-1952: Origins of a "Special Warfare" Capability for the United States Army: Ph.D. diss. – Duke University, 1979.
325. *Paige G. D.* The Korean Decision. – N.Y.: Free Press, 1968.
326. *Paik Sun-yup.* From Pusan to Panmunjom. – Washington, D.C.: Brassey's, 1992.
327. *Panikkar K. M.* In Two Chinas. – L.: Alien and Unwin, 1955.
328. *Pearson L. B.* Mike: The Memoirs of the Right Honorable Lester B. Pearson. 3 vols. – Toronto: University of Toronto Press, 1973.
329. *Pendill C. G., Jr.* Foreign Policy and Political Factions in the USSR, 1952-1956. The Post-Stalin Power Struggle and the Developing Nations: Ph.D. diss. – University of Pennsylvania, 1969.
330. *Peng Dehuai.* Memoirs of a Chinese Marshall – The Autobiographical Notes of Peng Dehuai. Translated by Sheng Longpu. Edited by Sara Grimes. – Beijing: Foreign Languages Press, 1984.
331. *Porter B.* Britain and the Rise of Communist China: A Study of British Attitudes, 1945-1954. – L.: Oxford University Press, 1967.
332. *Rabel R. G.* Between East and West: Trieste, the United States and the Cold War, 1943-1954: Ph.D. diss. – Duke University, 1984.
333. *Rahman M. M.* The Politics of Non-alignment. – New Delhi: Associated Publishing House, 1969.
334. *Rees D.* Korea: The Limited War. – New York: St. Martin's, 1964.
335. *Ridgway M. B.* The Korean War. – Garden City, N.Y.: Doubleday, 1967.
336. *Rosenberg D. A.* The Origins of Overkill: Nuclear Weapons and American Strategy, 1945-1960 // International Security 1 (Spring 1983): 3-71.
337. *Rusk D.* As I Saw It. – N.Y.: Norton, 1990.
338. *Ryan M. A.* Chinese Attitudes toward Nuclear Weapons: China and the United States during the Korean War. – Armonk, N.Y.: M. E. Sharpe, 1989.
339. *Sandusky M. C.* America's Parallel. – Alexandria, Va.: Old Dominion Press, 1983.
340. *Schaller M.* Douglas MacArthur: The Far Eastern General. – N.Y.: Oxford University Press, 1989.

341. *Schnabel J. E. and Watson R. J.* The History of the Joint Chiefs of Staff. 4 vols. – Wilmington, Del.: Michael Glazier, 1979.
342. *Schram S.* Mao Tse-tung. – N.Y.: Simon and Schuster, 1966.
343. *Segal G.* Defending China. – N.Y.: Oxford University Press, 1985.
344. *Shulman M.* Stalin's Foreign Policy Reappraised. – Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1963.
345. *Simmons R. R.* The Strained Alliance: Peking, P'yongyang, Moscow, and the Politics of the Korean Civil War. – N.Y.: Free Press, 1975.
346. *Slassor D.* Strategy from the West. – L., 1954.
347. *Soh J. C.* Some Causes of the Korean War of 1950: A Case Study of Soviet Foreign Policy in Korea (1945-1950), with Emphasis on Sino-Soviet Collaborations: Ph.D. diss. – University of Oklahoma, 1963.
348. *Stairs D.* The Diplomacy of Constraint: Canada, the Korean War, and the United States. – Toronto: University of Toronto Press, 1974.
349. *Stebbins R. P.*, et al. The United States in World Affairs, 1950. – N.Y.: Harper and Brothers, 1951.
350. *Stebbins R. P.*, et al. The United States in World Affairs, 1951. – N.Y.: Harper and Brothers, 1952.
351. *Stebbins R. P.*, et al. The United States in World Affairs, 1952. – N.Y.: Harper and Brothers, 1953.
352. *Stebbins R. P.*, et al., with the assistance of McClellan G. S. The United States in World Affairs, 1953. – N.Y.: Harper and Brothers, 1955.
353. *Stueck W.* The Road to Confrontation: United States Policy toward China and Korea, 1947-1950. – Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1981.
354. *Stueck W.* The Limits of Influence: British Policy and American Expansion of the War in Korea // Pacific Historical Review 55 (February 1986): 65-95.
355. *Taubman W.* Stalin's American Policy: From Entente to Détente to Cold War. – N.Y.: Norton, 1982.
356. *Teiwes F. C.* Politics at Mao's Court: Gao Gang and Party Factionalism in the Early 1950s. – Armonk, N.Y: M. E. Sharpe, 1990.

357. *Truman H. S. Memoirs. Vol.2.* – Garden City, N.Y: Doubleday, 1956.
358. *Tsui Ch.-W. D. Strategic Objectives of Chinese Military Intervention in Korea // Korea and World Affairs* 16 (Summer 1992): 338-364.
359. *Ulam A. Expansion and Coexistence: The History of Soviet Foreign Policy, 1917-1967.* – N.Y.: Frederick A. Praeger, 1968.
360. *Ulam A. Stalin.* – N.Y.: Viking, 1973.
361. *Ulam A. The Communists: The Story of Power and Lost Illusions, 1948-1991.* – N.Y., Scribner's, 1992.
362. *UN General Assembly. Official Record, 1947-1953. UN Yearbook, 1947-1954.*
363. *U.S. Army Forces in Korea. History of the United States Army Forces in Korea,* vols. 1-3. 1948. Available in the Office of the Chief of Military History, Wash., D.C.
364. *U.S. Central Intelligence Agency. Foreign Broadcast Information Service, 1950-1953.*
365. *U.S. Congress. Congressional Record, 1945-1953.*
366. *U.S. Congress Senate. Armed Services and Foreign Relations Committee. Military Situation in the Far East. 82d Congress, 1st session, 1951.*
367. *U.S. Department of the Army. Military Advisers in Korea: KMAG in Peace and War,* by Robert K. Sawyer, 1962.
368. *U.S. Department of the Army. United States Army in the Korean War. Vol. 1: South to the Naktong, North to the Yalu,* by Roy Appleman. Vol. 2: Truce Tent and Fighting Front, by Walter Hermes. Vol. 3: Policy and Direction, the First Year, by James F. Schnabel. 1961-1972.
369. *U.S. Department of State. American Policy, 1950-1955: Basic Documents. 1957.*
370. *U.S. Department of the Army. Department of State Bulletin. Vols. 12-31. 1945-1954.*
371. *U.S. Department of the Army. Foreign Relations of the United States, 1945: The Conference of Berlin (The Potsdam Conference). 2 vols. 1957.*
372. *U.S. Department of the Army. Foreign Relations of the United States: Conferences at Malta and Yalta, 1945. 1955.*

373. *U.S. Department of the Army. Foreign Relations of the United States, 1950.* Vol. 1: National Security. Vol. 2: The United Nations, The Western Hemisphere. Vol. 3: Western Europe. Vol. 4: Central and Eastern Europe and the Soviet Union. Vol. 6: East Asia and the Pacific. Vol. 7: Korea. 1976-1980.
374. *U.S. Department of the Army. Foreign Relations of the United States, 1951.* Vol. 1: National Security Affairs. Vol. 2: The United Nations; The Western Hemisphere. Vol. 3: European Security and the Sermon Question. Vol. 4: Europe: Political and Economic Developments. Vol. 6: Asia and the Pacific. Vol. 7: Korea and China. 1977-1985.
375. *U.S. Department of the Army. Foreign Relations of the United States, 1952- 1954.* Vol. 2: National Security Affairs. Vol. 3: United Nations Affairs. Vol. 5: Western European Security. Vol. 6: Western Europe and Canada. Vol. 7: Germany and Austria. Vol. 8: Eastern Europe; Soviet Union; Eastern Mediterranean. Vol. 11: Africa and South Asia. Vol. 12: East Asia and the Pacific. Vol. 13: Indochina. Vol. 14: China and Japan. Vol. 15: Korea. 1979-1988.
376. *U.S. Department of the Army. Korea, 1945-1948.* 1948.
377. *U.S. Department of the Army. Korea's Independence.* 1947.
378. *U.S. Department of the Army. Moscow Meeting of Foreign Ministers, December 16-26 1945.* 1946.
379. *U.S. Department of the Army. North Korea: A Case Study in the Techniques of Takeover.* 1961.
380. *U.S. Department of the Army. United States Policy in the Korean Conflict.* 1951.
381. *U.S. Department of the Army. United States Policy in the Korean Crisis.* 1950.
382. *U.S. Department of the Army. United States Relations with China with Special Reference to the Period 1944-1949.* 1949.
383. *U.S. General Services Administration. Public Papers of the Presidents of the United States: Harry S. Truman, 1950-1953.* 1965.
384. *U.S. General Services Administration. Public Papers of the Presidents of the United States: Dwight D. Eisenhower, 1953-1954.* 1960.

385. *U.S. Joint Chiefs of Staff*. The History of the Joint Chiefs a Staff. Vol. 1: The Joint Chiefs of Staff and National Policy, 1945-1947, by James F. Schnabel. Vol. 2: The Joint Chiefs of Staff and National Policy, 1947-1949, by Kenneth W. Condit. Vol. 3: The Joint Chiefs of Staff and National Policy, The Korean War, by James P. Schnabel and Robert J. Watson. Wilmington, Del.: Michael Glazier, 1979.
386. *U.S. Marine Corps*. *U.S. Marine Operations in Korea 1950-1953*. 4 vols. By Lynn Montross and Nicholas A. Canzona. 1957.
387. *U.S. Office of the Secretary of Defense*. History of the Office of the Secretary of Defense. Vol. 2: The Test of War 1950-1953. 1988.
388. *Van Ree E*. Socialism in One Zone: Stalin's Policy in Korea, 1945-1947. – Oxford, England: Berg, 1989.
389. *Weathersby K*. New Findings on the Korean War // Bulletin of the Cold War International History Project 3 (Fall 1993); 1, 14-18.
390. *Weathersby K*. The Soviet Role in the Early Phase of the Korean War: New Documentary Evidence // Journal of American-East Asian Relations 3 (Winter 1994): 1-33.
391. *Weathersby K*. To Attack, or Not to Attack? Stalin, Kim Il-sung, and the Prelude to War // Bulletin of the Cold War International History Project 5 (Spring 1995): 1-9.
392. *Weathersby K*. New Russian Documents on the Korean War // Bulletin of the Cold War International History Project 6-7 (Winter 1995-1996): 30-84.
393. *Weathersby K*. Soviet Aims in Korea and the Origins of the Korean War, 1945-1950: New Evidence from Russian Archives // Working Paper no. 8, Cold War International History Project, Washington, D.C.
394. *Weiss L. S*. Storm Around the Cradle: The Korean War and the Early Years of the People's Republic of China, 1949-1953: Ph.D. diss. – Columbia University, 1981.
395. *Whiting A. S*. China Crosses the Yalu: The Decision to Enter the Korean War. – N.Y.: Macmillan, 1960.
396. *Whitney C*. MacArthur: His Rendezvous with History. – N.Y.: Knopf, 1956.
397. *Whitson W*. The Chinese High Command. – N.Y.: Praeger, 1973.

398. *Williams W. J.*, ed. *A. Revolutionary War: Korea and the Transformation of the Postwar World*. – Chicago: Imprint Publications, 1993.
399. *Yasuhara Yoko*. *Yearbook of the United Nations, 1947-1953*. – N.Y.: Columbia University Press, 1952.
400. *Yurechko J. J.* *From Containment to Counteroffensive: Soviet Vulnerabilities and American Policy Planning, 1946-1953*: Ph.D. diss. – University of California, Berkeley, 1980.
401. *Zhai Qiang*. *The Dragon, the Lion, and the Eagle: Chinese-British-American Relations, 1949-1958*. – Kent, Ohio: Kent State University Press, 1994.
402. *Zhang Shuguang*. *Military Romanticism: China and the Korean War, 1950-1953*. – March 1992.
403. *Zhang Shuguang*. "Preparedness Eliminates Mishaps": The CCP's Security Concerns in 1949-1950 and the Origins of Sino-American Confrontation // *The Journal of American-East Asian Relations* 1 (Spring 1992): 42-72.
404. *Zhang Shuguang*. *Deterrence and Strategic Culture: Chinese-American Confrontations, 1949-1958*. – Ithaca, N.Y: Cornell University Press, 1992.
405. *Zimmerman W.* *The Korean and Vietnam Wars // Diplomacy of Power: Soviet Armed Forces as a Political Instrument*, ed. Stephen S. Kaplan, 314-356 (Washington D.C.: Brookings Institution, 1981).

Співвідношення сил сторін напередодні війни (червень 1950 р.)

	Війська КНА (1-а, 3-а, 4-а, 6-а, 2-а і 12-а пд, 105-а тбр, 17-й оап)	Південнокорейські війська (1-а, 7-а, 6-а, 8-а і Столична пд, окп, два опб, три	Співвідношення
На всьому фронті			
Батальйонів	51	39	1,3:1
Гармат і мінометів	787	699	1,1:1
Танків і САУ	185	31	5,9:1
Літаків	32 ¹	25	1,2:1
Кораблів	19	43	1:2,2
На Онгдинському і Єнанському півостровах			
Батальйонів	1	4	1:1,3
Гармат і мінометів	27	57	1:2
Танків і САУ	5	–	–
На пхеньянському напрямку			
Батальйонів	27	19	1,4:1
Гармат і мінометів	436	432	1:1
Танків і САУ	173	31	5,5:1
На хваченському і косонському напрямках			
Батальйонів	21	21	1:1
Гармат і мінометів	324	210	1,5:1
Танків і САУ	7	–	–
¹ Усього в КНА було 172 бойових літака, але малося лише 32 підготовлених льотчика.			

Співвідношення сил складено на основі штатного розкладу (Складено за джерелами [44, 47, 151, 199])

**Штатна чисельність і озброєння піхотних дивізій і бригад
Корейської народної армії нового формування**

З'єднання	Піхотна дивізія	Піхотна бригада
Особовий склад	9689	6067
Гвинтівки і карабіни	6547	3315
Автомати	1932	772
Ручні кулемети	345	162
Станкові кулемети	202	60
Крупнокаліберні кулемети (зенітні)	36	24
Протитанкові рушниці (ПТР)	129	72
37-мм зенітні гармати	12	–
45-мм гармати	52	18
76-мм і 122-мм гармати	48	36
82-мм і 120-мм міномети	105	51
САУ-76	16	12
Автомобілі вантажні	285	156
Автомобілі спеціальні	37	26

Складено за джерелом [44].

Додаток А.3

Співвідношення сил і засобів на 15 вересня 1950 р. на всьому фронті

	Війська КНА	Війська США і Республіки Корея	Співвідношення
Дивізій	13	(12) 36 ¹	1:3
Танків	40	500	1:12,5
Гармат і мінометів	811	1634	1:2
Літаків	–	1120	Абсолютна перевага військ США і РК

¹ Через те що чисельність особового складу у дивізіях КНА не перевищувала 4 тис. осіб, а військ ООН досягала 12 тис. і 14 тис. солдат і офіцерів, кількість дивізіїв противника без дужок взято з коефіцієнтом 3. У дужках вказано фактичне число дивізіїв.

Складено за джерелами [44; 47; 61; 122; 167; 368; 386].

Додаток А.4

Співвідношення сил і засобів на 15 вересня 1950 р. на напрямку головного удару північно-західніше Тегу

	Війська КНА	Війська США і Республіки Корея	Співвідношення
Дивізій	Близько 4	(7) 21	1:5,2
Танків	20	360	1:18
Гармат і мінометів	236	Близько 1100	1:4,6

Складено за джерелами [44; 47; 61; 122; 167; 368; 386].

**Загальне співвідношення сил і засобів на усьому фронті
на 10 жовтня 1950 р.**

	Війська КНА	Війська США і Республіки Корея	Співвідношення
Людей	93498	203888	1:2,2
Танків і САУ	96	800	1:12
Гармат і мінометів	67/169	552/1760 ¹	1:9,7
Літаків	–	1415	Абсолютна перевага військ ООН
¹ Числівник – кількість гармат, знаменник – кількість мінометів.			

Складено за джерелами [44; 47; 167; 368].

Співвідношення сил і засобів на 10 жовтня 1950 р. на напрямку головного удару на фронті Кайсен, Чандон

	Війська КНА	Війська США і Республіки Корея	Співвідношення
Людей	Близько 30000	120000	1:4
Танків і САУ	Близько 40	Близько 500	1:12,5
Гармат і мінометів	24/143	492/1400	1:11,5
Літаків	–	1415	Абсолютна перевага військ ООН

Складено за джерелами [44; 47; 167; 368].

Загальне співвідношення сил і засобів на кінець жовтня 1950 р.

	Війська КНД і КНА			Війська 8-ї американської армії			Співвідношення
	КНД	КНА	усього	американські та інші	ПКА	усього	
Дивізій	18	4	22 ¹	6	6	12 ²	1,8:1
Людей	203640	32840	236480	123000	88000	211000	1,1:1
Гармат:							
76-мм і вище	835	35	870	525	195	720	1,2:1
45-мм і безвідкатних							
57-мм і 75-мм зенітних	81	20	101	637	127	764	1:7,5
37-мм і вище	42	5	47	270	-	270	1:5,7
Реактивних рушниць							
60-мм і 88,9-мм	-	-	-	2639	2175	4814	-
Мінометів:							
60-мм	1512	-	1512	487	562	1049	1,4:1
81-мм і вище	702	60	762	450	600	1050	1:1,4
Танків і САУ	-	41	41	790	-	790	1:19
Літаків	-	-	-	1300 ³	-	1300 ³	абсолютна перевага військ ООН

¹ Без урахування дивізій 9-ї армійської групи КНД;
² у розрахунок узяті з'єднання військ ООН, що знаходилися на північ від 38-ї паралелі.
При цьому одна бригада і повітрянодесантний полк узяті за одну дивізію;
³ крім цього малося до 300 транспортних літаків.

Складено за джерелами [44; 47; 167; 368].

Загальне співвідношення сил на 25 листопада 1950 р.

	Війська КНД і КНА			Війська 8-ї американської армії			Співвідношення
	КНД	КНА	усього	американські та інші	ПКА	усього	
Дивізій	31	17 ¹	48 ¹	11 ²	10	21 ²	2,3:1
Людей	531500	103000	634500	208500	151500	360000	1,8:1
Гармат:							
76-мм і вище	1097	117	1214	604	180	784	1,5:1
45-мм і безвідкатних 57-мм і 75-мм	141	67	208	990	180	1170	1:5
зенітних 37-мм і вище Реактивних рушниць 60-мм і 88,9-мм	128	27	155	308	-	308	1:2
Мінометів:							
60-мм	-	-	-	3809	3020	6829	-
81-мм	2487	-	2487	697	840	1537	1,6:1
Танків і САУ	1048	230	1278	592	900	1492	1,1:1
Літаків	-	67	67	1000	-	1000	1:15
	120	30	150	1300'	-	1300'	1:8,7

¹ Без урахування з'єднань 6-ї, 7-ї і 8-ї армій КНА;
² з урахуванням бригад, полків і батальйонів;
³ без транспортної авіації.

Складено за джерелами [44; 47; 112; 167; 368].

Співвідношення сил по напрямках до початку контрнаступу

	Війська КНД і КНА	Війська США і Південної Кореї	Співвідношення
На пхеньянському напрямку			
Дивізій	30 ¹	12 ²	2,5:1
Гармат і мінометів Танків і САУ	1727 ³ 26	1400 700	1,2:1 1:27
На хамхинському напрямку			
Дивізій	16 ⁴	4 ⁵	4:1
Гармат і мінометів Танків і САУ	682 ⁶ 41	600 300	1,1:1 1:7
<p>¹ з урахуванням з'єднань 13-ї армійської групи КНД, 1-ї, 2-ї та 5-ї армій КНА;</p> <p>² з урахуванням з'єднань 1-го, 9-го американських армійських і 2-го південнокорейського корпусів; 2-ї і 5-ї південнокорейських піхотних дивізій; 29-ї англійської та турецької піхотних бригад і 187-го повітрянодесантного полку, що знаходилися в резерві 8-ї армії,</p> <p>³ з урахуванням артилерії з'єднань 13-ї армійської групи КНД, 1-ї, 2-ї і 5-ї армій КНА і трьох артилерійських дивізій РГК;</p> <p>⁴ з'єднання 9-ї армійської групи КНД і 3-ї армії КНА;</p> <p>⁵ з'єднання 10-го американського армійського корпусу і 3-південнокорейська піхотна дивізія;</p> <p>⁶ з рахуванням артилерії з'єднань 9-ї армійської групи КНД, 3-ї армії КНА і однієї артилерійської дивізії РГК.</p>			

Складено за джерелом [44].

Додаток А.10

**Наступ китайських добровольців і Корейської народної армії
з рубежу 38-ої паралелі (31 грудня 1950 р. – 9 січня 1951 р.)**

	Війська КНД і КНА			Війська 8-ої армії США			Спів- відно- шення
	КНД	КНА	усього	амери- канські	ПКА	усього	
Дивізій	18	15	33 ¹	9	9	18 ²	1,8:1
Людей	290000	106327	396327	117000	93000	210000	1,9:1
Гармат:							
76-мм і більше	829	91	920	610	90	700	1,3:1
45-мм і безвідкатних							
57-мм і 75-мм	100	69	169	680	150	830	1:5
зенітних 37-мм і вище	220	27	247	300	-	300	
Реактивних рушниць 60-мм і 88,9-мм	-	-	-	2800	2100	4900	-
Мінометів:							
60-мм	1640	-	1640	500	600	1100	1,5:1
81-мм і вище	740	241	981	520	850	1370	1:1,4
Танків і САУ	-	26	26	900	-	900	1:35
Літаків	-	-	180	1600	-	1600	1:8,8
<p>¹ У загальну кількість включені 13-а армійська група КНД, 1, 2, 3 і 5-а армії КНА. При підрахунку співвідношення сил дві піхотні бригади 2-ї армії КНА взяті за одну дивізію;</p> <p>² у розрахунок не увійшли 11-а південнокорейська піхотна дивізія, що не брала участі в операції, а також окремі охоронні та забезпечувальні частини 8-ї армії. При підрахунку співвідношення сил три піхотні бригади і повітрянодесантний полк узяті за дві дивізії.</p>							

Складено за джерелами [44; 47; 112; 167; 368].

**Оборонні дії та відступ КНД і КНА до 38-ої паралелі
(25 січня - 21 квітня 1951 р.)**

	Війська КНД і КНА	Війська США і Республіки Корея	Співвідношення
Дивізій	33 ¹	19 ²	1,8:1
Людей	276000	200000	1,4:1
Гармат (польових) і мінометів	1850	2000	1:1,1
Танків і САУ	60	800	1:13
Літаків	140	1600	1:11,4
¹ Крім 32 дивізій, враховані три бригади, прийняті за одну дивізію; ² три бригади і один полк узяті за дві дивізії.			

Складено за джерелами [44; 47; 112; 167; 368].

Бойові дії військ КНД і КНА з 22 квітня до 9 липня 1951 р.

	Війська КНД і КНА	Війська США і Республіки Корея	Співвідношення
Дивізій	48 ¹	19 ²	2,5:1
Людей	469 000	270000	1,7:1
Гармат (польових) і мінометів	2278	2100	1,1:1
Танків і САУ	140	1000	1:7
Літаків	398	1600	1:4

¹ Без з'єднань 4, 6 і 7-ї армій КНА.

² У розрахунок не увійшли з'єднання 2-го південнокорейського корпусу, а також окремі частини та підрозділи 8-ї армії. При співвідношенні сил три піхотні бригади і повітрянодесантний полк узяті за дві дивізії.

Складено за джерелами [44; 47; 112; 167; 368].

Співвідношення сил на фронті по ділянках з 22 квітня до 9 липня 1951 р.

	Війська КНД і КНА	Війська США і Республіки Корея	Співвідношення
На ділянці Кайсен – Муньхоньлі (довжина 90 км)			
Дивізій	25 ¹	4 ²	6,2:1
Людей	258000	58700	4,4:1
Гармат (польових) і мінометів	1236	430	2,8:1
Танків і САУ	100	230	1:2,3
На ділянці Муньхоньлі – Янгу (довжина 60 км)			
Дивізій	14 ³	5 ⁴	2,8:1
Людей	116000	81300	1,4:1
Гармат (польових) і мінометів	670	670	1:1
Танків і САУ	40	470	1:11,7
На ділянці Янгу – Чондинні (довжина 50 км)			
Дивізій	9 ⁵	10 ⁶	1:1,1
Людей	95000	130 000	1:1,4
Гармат (польових) и мінометів	372	1000	1:2,9
Танків і САУ	-	300	-
¹ Враховані з'єднання 1-ї армії КНА, 19-ї і 3-ї армій і 26-го АК 9-ї армії КНД. ² 1-а південнокорейська і 3-я американська пехотні дивізії, 29-а англійська і турецька піхотні бригади, 187-й повітрянодесантний полк і частина сил 25-ї піхотної дивізії США. ³ З'єднання 9-ї армії КНД без 26-го армійського корпусу. ⁴ 24-а американська і 6-а південнокорейська піхотні дивізії, 1-а кавалерійська дивізія, 1-а дивізія морської піхоти, 27-а англійська піхотна бригада і частина сил 25-ї американської піхотної дивізії. ⁵ З'єднання 2, 3 і 5-ї армій КНА. ⁶ З'єднання 10-го американського армійського корпусу, 1, 2 і 3-го південнокорейських корпусів.			

Складено за джерелами [44; 47; 112; 167; 368].

Чисельність і кількість озброєння КНД і КНА на 10 липня 1951 р.

	Війська КНД	Війська КНА	Усього
Людей	948299	393014	1341313
Гармат польової артилерії	1249	731	1980
Мінометів	1664 ¹ /73 ²	1248	2912/73
ПТ гармат	498	537	1035
Зенітних гармат	750	278	1028
Танків і САУ	118	243	361
Літаків	452	136	588, з них 318 ви- нищувачів
¹ Без 60-мм мінометів; ² у знаменнику показані реактивні установки.			

Складено за джерелами [44; 47; 167; 368].

**Чисельність і кількість озброєння американської і південнокорейської
армій на 10 липня 1951 р.**

	Війська США	Війська ПКА	Інші	Усього
Людей	220000	250000	35500	505500
Гармат польової артилерії	500	300	80	880
Мінометів	400	700	56	1156
ПТ гармат	600	150	48	798
Зенітних гармат	400	-	-	400
Танків і САУ	700	-	120	820
Літаків	1495	-	100	1595 ¹

¹ Без урахування транспортних літаків у це число входять 675 винищувачів і винищувачів-бомбардувальників.

Складено за джерелами [44; 47; 167; 368].

Додаток А.16

**Загальне співвідношення сил сторін на початок четвертого періоду війни
(на 10 липня 1951 р.)**

	Війська КНД і КНА	Війська ООН і ПКА	Співвідношен- ня
Людей	1341313	505000	2,7:1
Гармат польової артилерії	1980	880	2,2:1
Мінометів	2912	1156	2,5:1
ПТ гармат	1035	798	1,3:1
Зенітних гармат	1028	400	2,6:1
Танків і САУ	361	820	1:2,2
Літаків	588	1595	1:2,7

Складено за джерелами [44; 47; 167; 368].

Додаток А.17

**Співвідношення сил сторін безпосередньо на фронті
на початок четвертого періоду війни (на 10 липня 1951 р.)**

	Війська КНД і КНА	Війська ООН і ПКА	Співвідношен- ня
Людей	423416	345000	1,2:1
Гармат польової артилерії	1219	880	1,4:1
Мінометів	1056/73 ¹	1156	1:1
ПТ гармат	539	798	1:1,5
Зенітних гармат	170	352	1:2
Танків і САУ	118	820	1:7
Літаків	-	1020	-

¹ У знаменнику показані реактивні установки.

Складено за джерелами [44; 47; 167; 368].

Додаток А.18

**Чисельність особового складу сухопутних військ і озброєння КНД і КНА
на 27 липня 1953 р.**

	Війська КНД	Війська КНА	Усього
Людей	1221058	383384	1604442
Гармат польової артилерії	2018	1060	3078
Мінометів	4981 ¹ /203 ²	3527	8508/203
ПТ гармат	2843	720	3563
Зенітних гармат	1135	736	1871
Танків і САУ	391	382	773
Літаків	480	412	892, з них 635 винищувачів
¹ Без 60-мм мінометів; ² у знаменнику показані реактивні установки.			

Складено за джерелами [44; 47; 167; 368].

Додаток А.19

**Чисельність особового складу сухопутних військ і озброєння
американської та південнокорейської армій на 27 липня 1953 р.**

	Війська США	Війська ПКА	Інші	Усього
Людей	285000	415000	43600	743600
Гармат польової артилерії	1010	870	70	1950
Мінометів	540	1020	100	1660
ПТ гармат	770	330	65	1165
Зенітних гармат	470	-	10	480
Танків і САУ	850	160	90	1100
Літаків	1695	-	132	1827 ¹
¹ Без урахування транспортних літаків; у цю кількість входять 1110 винищувачів і винищувачів-бомбардувальників.				

Складено за джерелами [44; 47; 167; 368].

Кількість військ і бойової техніки сторін на кінець війни

	Війська КНД і КНА			Війська ООН і ПКА		
	на 10.7. 1951 р.	на 27.7. 1953 р.	збіль- шення	на 10.7. 1951 р.	на 27.7. 1953 р.	збіль- шення
Людей	1341313	1604442	263129	505500	743600	238100
Гармат польової артилерії	1980	3078	1108	880	1950	1070
Мінометів	1035	3563	2528	798	1165	367
ПТ гармат	2912	8508	5593	1156	1660	504
Зенітних гармат	1028	1871	843	400	480	80
Танків і САУ	361	773	412	820	1100	280
Літаків	588	892	304	1595	1827	232

Складено за джерелами [44; 47; 167; 368].

Загальне співвідношення сил на кінець війни

	Війська КНД і КНА	Війська ООН і ПКА	Співвідношення
Людей	1604442	743600	2,2:1
Гармат польової артилерії	3078	1950	1,6:1
Мінометів	8508	1660	5:1
ПТ гармат	3563	1165	3:1
Зенітних гармат	1871	480	3,9:1
Танків і САУ	773	1100	1:1,4
Літаків	892	1827	1:2,1

Складено за джерелами [44; 47; 167; 368].